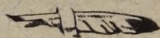

M. 2072

A
BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:
ROEDIGER LAJOS
TITKÁR.

XVI. ÉVFOLYAM. I. FÜZET.

ZOMBOR.
BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL.
1900.

Társulati mondanivalók.

○ **A tagdíjak beküldésének** megkönnyebbitésére az Evkönyv jelen füzetéhez postautalványt mellékelünk. Kérjük tagtársainkat, szíveskedjenek tagdíjaikat (6 korona) ezen utalványon minél előbb beküldeni — A választmány megbízásából ez alkalommal még egyszer felkérjük azon tagtársainkat, **kik az 1899. évre még hátralékban vannak** tagsági díjaikkal, hogy azt legkésőbb f. évi márczius hóban beküldeni szíveskedjenek.

○ Felkérjük tagtársainkat, hogy **múzeumunk gyarapítására** minden lehető megtegyenek. Régi családi és más természetű okmányok, könyvek, rajzok, érmek, festmények, fegyverek, régi viseleti és használati tárgyak, népies eszközök és viseletek, természetrajzi tárgyak mind helyet találnak társulatunk múzeumában

¶ Kérjük azon tagtársainkat, kiknél **taggyűjtő iv van**, hogy azt a titkárhoz minél előbb beküldeni szíveskedjenek. Azon tagtársainkat pedig, kik taggyűjtésre hajlandók volnának, kérjük hogy társulatunk titkárához forduljanak taggyűjtő iverkért.

⊙ Több tag tudakozódására van szerencsénk közölni, hogy társulatunk tisztikara az 1900. év végéig következő: Elnök: Czirfusz Ferencz kir. tan. Alelnök: Latinovits Géza orsz. képvis. Ügyész: dr. Grüner Samu ügyvéd. Fénztáros: Buday Gerő áll. főgym. r. k. hittanár. Titkár Roediger Lajos m. k. áll. főg. tanár. Másodtitkár: Costa János m. k. áll. főg. tanár. Választmányi tagok: dr. Alföldy Gedeon ügyvéd, Balla Pál ügyvéd, Bende Imre megyés püspök, Dömötör Pál kir. it. táblai bíró, Eígl József apát-plébános, Erdúj helyi Menyhért plébános, Id. Frankl István ny. főg. igazgató, dr. Fratricsevitcs-Aszt Vincze ügyvéd, Gergurov Milán városi főmérnök, Gráff Nikáz kir. tanfelügyelő, Karácson Gyula alispán, Koch József ág. ev. lelkész, Kozma László orsz. képvis., id. Mihályi János ny. árvaszéki elnök, dr. Molnár István Lajos főg. tanár, Piukovits József orsz. képvis., Rohonyi Gyula orsz. képvis., Sándor Béla takarékpénztári igazgató, Szemző Gyula nagyb., dr. Szemző Mátyás nagyb., báró dr. Vojnits István főispán — A **Társulat helyisége** a megyeház II. emeletén van, Főispán úr lakosztálya felett. Hivatalos órák: Kedden 1/211—12-ig. Csütörtökön 1/211—12-ig.

⊙ Evkönyveinknek meglevő folyamai, évfolyamoként 3 frtjával, megrendelhetők a titkárnál.

× Tagtársainkat figyelmeztetjük, hogy minden a társulatot érdeklő kérdésben Roediger Lajos titkárhoz (Zombor, Zöldkert-utca 568. sz.) forduljanak.

Tájékoztatásul.

A Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

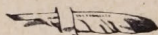
E társulat **pártoló tagja** lehet minden történet- és régiségkedvelő, aki ez iránti szándékát írásban egyik elnöknel vagy a titkárnál személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagdíjat fizet. A kötelezettség három évre szól. Aki ennek lefolytával a titkárnál nem jelenti be írásban kilépését, az további három évre marad e kötelezettség alatt.

Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot célja elérésében, felolvasásra munkálatokat küldenek be. E címen a tagdíjak befizetése alól felmentetnek.

Alapító tag egyszer mindenkorra legalább 50 frt alapítványjal járul e társulat céljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagjai fel vannak jogosítva az őket megillető társulati címek használhatására.

A
BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:
ROEDIGER LAJOS
TITKÁR.

XVI. ÉVFOLYAM. I. FÜZET.

ZOMBOR.
BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL.
1900.

MAGY. AKADEMLA
KÖNYVTÁRA

Megnyitó beszéd,

melylyel 1900. évi január hó 6-án Czirfusz Ferencz kir. tanácsos és elnök a Bács-Bodrogh megyei történelmi társulat XVII. közgyűlését megnyitotta.

Tekintetes közgyűlés!

Igen tisztelt vendégeink!

A hunyó XIX. század utolsó perceiben a Bács-Bodrogh megyei történelmi társulat a 17-ik évébe lépett. Alig kell bizonyítanom, hogy ily rövid idő alatt társulatunk célját el nem érhetette. Pedig — bár nagyon kevesen — nyomban tömörültünk, tudván azt, hogy egyesült erőben rejlik a valódi erő, s látván azt, hogy a vékony vesszők nyalábba kötve törhetlen erősek. Követtük a nagy természet példáját, hol a sok szál fából alakulnak a viharokat feltartóztató rengeteg erdők, melyek csak együttesen képesek ozondús levegővel a vidéket bebalzsamozni, ugyancsak ott látjuk, hogy a hangyabolyt nem egy hangya halmozza fel, s hogy az édes mézet nem egy méh, hanem a méhtársaság, a méhsereg rakja le a sejtekbe.

Igen, még 1883-ban létre hoztuk a Bács-Bodrogh megyei történelmi társulatot, mert megyénk mult és régmultjára vonatkozó adatokat kívántuk egybe gyűjteni s annak monografiáját a millenaris évre megírtni, hova kétség kívül több kézre, harmonikus összműködésre és sok adatra volt szükségünk.

A monografia 1896-ban elkészült. S ha bár a szakemberek és a sajtó ezen nagy nunkáról elismerőleg nyilatkoztak, mi mégis éreztük, hogy az idő rövidsége s az adatok hiányos volta miatt tökéletes munkát nem nyújthattunk, ép azért a társulatunk együtt maradt s évkönyvünk sem lett beszüntetve, mert

a hiányokat pótolni akarjuk, hogy idővel a megye történetét valaki megbővítve kiadhassa, hisssen nap-nap után akadunk újabb és újabb leletekre és adatokra. Legújabbban is a bihar-megyei és a nagyváradi régészeti muzeum levéltárában Zsák Adolf úr megyénkire vonatkozó 16 drb igen régi okmányt fedezett fel, melyeket társulatunk „Évkönyvében“ közölni szíveskedik.

Ámde a multak eseményeit, művészetét, iparát, nagy embe-reinek tetteit, családi viszonyait nem épen a levéltárak elsárgult lapjaiból, hanem felásott régiségek, pecsétek, gyűrűk, fegyverek, pénzek, emléktárgyak, érmek, templom-edények, zászlók, egyházi szövetek, takarók, gobelinek, rézmetszetek, festett képek s még más itt el sem számlálható tárgyakból lehet megítélni.

Ezt tudva, társulatunk már kezdetben hozzálátott a fent-jelzett tárgyak gyűjtéséhez; némelyeket pénzen váltottunk magunkhoz, a megyétől is kaptunk, legtöbbet azonban a nemeskeblű közönség juttatott el hozzánk, csakis így gyűjthettük össze azt a száz meg száz értékes tárgyat, melyek a megye által átengedett két teremben vannak összezsufolva, s a melyek alapját képezik a megyei muzeumnak.

Ezeket felemlítve azt kérdezhetné valaki tőlem, hogy ha már a tárgyak most is össze vannak zsufolva, vajjon miért halmozzuk ott fel a rozsdás vasakat, törött cserépedényeket, ócska keretű képeket, régi fegyvereket, főleg pedig a forgalomból rég eltűnt pénzdarabokat, melyek szétrakva nagy helyet foglalnak el.

Igaz, a térfogattal tán takarékoskodnunk kellene, mert a szegedikez hasonló kultur-palota hamarosan számunkra fel nem épül, ámde táplál bennünket a remény, hogy majd Bácskában is akad etruriai Maecenas, ki a historia szerint Augustus császár barátja, Horatius és Virgilius classicus költők pártfogója és minden szépnek, jónak előmozdítója volt. Ha ily Maecenasok karolják fel ügyünket, akkor a megyei muzeum a megoldás stadiumába lép. Ami pedig a rozsdás vasak, régi pénzek, ócska képek stb. gyűjtését illeti, arra a kérdésre azt válaszoljuk, hogy

az ily régiségeket azért gyűjtjük, mivel azokat meg akarjuk menteni az elkallódástól, hiszen igen gyakran írott okmányok hiányában ezek vezetnek és kalauzolnak bennünket a sötét századokban. Ezek súgják és tolmácsolják a régmúlt idők titkait. És ha a homályból kibontot eseményeket még a festő ecsetével is megvilágíthatjuk, oh akkor ezek az értéktelennek látszó tárgyak, vagy a néma képek beszédessé válván, nemcsak hazafias lelkesedést öntenek ifjak és öregek keblébe, hanem a hazai történetet ily oldalrői is megvilágítják.

Engedje meg a mélyen tisztelt közgyűlés, hogy pár példa felemlítésével ezuttal főleg a kép-gyűjtésre irányíthassam becses figyelmét.

Ugyanis: mily nagy hatással van reánk például a szigetvári hős kirohanásának képe, Budavár visszavétele, a törököktől vagy a Rákóczy hadak májtyéni fegyverletételének festett képei (1711. ápr. 30-án Szatmár mellett), Mária Terezia bevonulása Pozsonyba (1741. június 25.), a „Vitam et saquinem“ jelentének allegorikus ábrázolása, a koronázási ünnepélyek képei stb. stb. Oh ezek és ezekhez hasonlók némaságuk daczára is sokat, igen sokat regélnek.

Nekünk azonban leginkább vármegyénket közelebbről érdeklő képeket kell összegyűjtenünk. Erre nézve jó példát mutatott Sándor Béla ny. főispán úr, ki hivataloskodása alatt sok utánjárással megszerezte a megye főispánjainak arczképeit, melyek jelenleg a főispáni lakosztály díszét képezik. Vármegyénk a millenaris évre 24 ezer koronáért megfestette a zentai csataképet. Évek előtt Bács várának és Futtaknak tájképei szerezettek be. Társulatunk pedig herczeg Grassalkovich Antal Gödöllő, Hatvan, Debrő, Baja és Komáti nevű vár és uradalmak örökös urának, Bodrogh és Zólyom vármegyék főispánjának életnagyságú képet váltotta magához, ki a mult században Bajának és környékének valódi jóltevője volt.

Itt azonban nem állhatunk meg; vármegyénk történelmi társulatának erkölcsi kötelessége: Mészáros Lázárnak az első

magyar felelős hadügyminiszterének (szül. Baján), Schweidel József az aradi vértanunak (szül. Zomborban), Türr István jeles tábornoknak (szül. Baján), Tóth Kálmán költőnknek (szül. Baján), Szarvas Gábor nyelvésznek (szül. Adán), Thán Mór (szül. Ó-Becsén) és Eiszenhut Ferencz (szül. N.-Palánkán) történeti és arckép festőknek, Thán Károly világhírű kémikusnak (szül. Ó-Becsén), Csajághy Sándor csanádi püspök és egyházi szónoknak (szül. Bácsban), ifj. Rudics József bárónak (szül. B.-Almásan), és a Koczik család, mint a nagy alapítványok letéteményeseinek stb. stb., szóval a bácsmegyei születésű jeles és jótékonyaságokról ismeretes egyházi és világi férfiaknak és nőknek arcképeit társulatunk termei számára megszerezni, hogy a fiatal nemzedék ezek által hasonló nagy, nemes és hazafias tettekre buzduljon.

De még itt sem állhatunk meg. Ugyanis:

A népvándorlás előtti és utáni korszakokban a Duna—Tisza folyók között elterülő Bács-Bodrogh megyének a történelem nevezetes szerepet osztott ki. Majdha kultur-palotára tehetünk szert, akkor nagy vászonra, nagy koncepczióval, magas színvonalon álló oly történeti képekkel díszítjük fel palotánk falait, melyek e megyében lezajlott nevezetes cselekményeket lesznek hivatva az emlékezetbe megújítani, s a melyek — tudomásom szerint — festőink figyelmét elkerülték. A sok közül ilyenek volnának példaul:

Futtakon hirdetett táborigyűlés 1456-ban, hova a rosszlelkű Cillei, a Hunyadi-ház kérlelhetlen ellensége, V. László királyt német zsoldosaival lehozta, és a hova Hunyadi fiait Nándorfehérvárról meghívta. Ekkor írta Cillei Brankovits Györgynek azon levelet, melyben igéri, miszerint nem sokára két oly lapdát küld neki, minővel szerb fejedelem még nem játszott. A levél elfogatván Hunyadi László megjelent ugyan Futtakon, de önvédelmi szempontból a várórség egyrészét magával vitte. Ily képen Cillei terveit meghiusulva látván, ugyanazt Nándorfehérváron akarta keresztül vinni.

Ezen kép kiegészítését tehát a nándorfehérvári látogatás

képezné, hova V. László, Cillei és a kíséret 1456. november 8-án megérkezik.

Köztudomás szerint Rozgonyi által vezetett királyi csapatok a várba bebocsátást nyertek, ellenben a német zsoldos hadak előtt a híd felhuzatott, mire a megdöbbsent király előtt Hunyadi László nyomban kijelenté, miszerint törvényeink szerint idegen katonaság a végvárakba be nem bocsátható. A gyanakvó király előtt Hunyadi László térdre hull és hűségeskü mellett nyújtja át a várkulcsait.

Hogy mi történik Cilleivel; mi történik Temesváron, hol a király az oltári szentség előtt esküvel igéri Hunyadi özvegyének, hogy Cillei halálát megboszulni nem fogja stb., az ezen képkeretén kívül esnék. Én csak azt kérdem a t. gyülekezettől: vajjon van-e ennél meghatóbb jelenet!?

Az 1518. év szent Mihály napra hirdetett bácsi országgyűlés megörökítése is a mi kötelességeink közé tartozik, hol megjelent a király, Perényi nádor, Bakács Tamás esztergami érsek, az ország főpapjai és nemesei. Ezen országgyűlésen Verbőczy Hármaskönyvét törvényerőre emelik. Verbőczyt pedig a török ellen való segélykérés végett a pápához, a német császárhoz és a lengyel királyhoz kiküldik.

Vármegyénk multjából még több jelenetet hozhatnánk fel, melyek méltók volnának a megörökítésre, de nem untatom a t. közönséget, csak annak a kijelentésére szorítkozom, hogy még sok, igen sok a tenni való, ámde működő tagjainknak ernyedetlen szorgalma, a közönségnek pedig kellő támogatása mellett néhány év mulva tán mi is megközelíthetjük azon vidéki történelmi és muzeumi egyesületeket, melyeket (számszerint 22-t) Wlassics Gyula, a kulturális ügyek iránt oly nagy érzékkel bíró kultuszminiszterünk a közelmultban állami segítségben részesített.

Ami társulatunk 1899. évi működését illeti, arról a titkári jelentés fog szólni, én azonban előre is konstatálhatom, hogy a lefolyt év társulatunk életében forduló pontot képez, amennyi-

ben az ásatásokat sikerrel folytattuk, gyűjteményünk értékes darabokkal szaporodott, könyvtárunk a m. Tudományos Akadémia kiadványaival gazdagodott, az alapító és pártoló tagok száma pedig tetemesen emelkedett. De nem folytatom tovább.

Tekintetes közgyűlés!

Igen tisztelt vendégeink!

Egy jeles angol író azt mondja: „Adósságot szóval fizetni nem lehet.“ Mi pedig adósok vagyunk a kultuszminiszter úrnak, vármegyénk nagyérdemű közönségének, mert ők egyenkint 600 koronával segélyeztek bennünket, de adósai vagyunk másoknak is, kik anyagi támogatáson kívül bizalommal fordultak felénk. Ezt valamint az adományokat jöltevőink javára elkönyveltük. És midőn az adományokért s az előlegezett bizalomért társulatunk nevében hálás köszönetemet nyilvánítanám, egyben ígérem miszerint azon leszünk, hogy adósságunkat mielőbb leróhassuk.

Ezek után a Bács-Bodrogh megyei történelmi társulat XVII. közgyűlését megnyitom.

Ferencz-rendüek a Bácskában a mohácsi vész előtt.

Írta: **Érdújhelyi Menyhért.**

A XIV. század végén a birtokos rendek általános hanyatlását szemléljük Magyarországon. A szerzetes rendek túlságos gazdagsága okozója lett a fegyelem lazulásának s a terjedésnek. A gazdag apáti és préposti javadalmakat a fejedelmek politikai érdemek jutalmazására használták fel. Világi papoknak, sőt épen világi férfiaknak osztogatták a szerzetesi apátságok és prépostságok javait. A kolostorok fő nélkül voltak, elnéptelenedtek, kihalt a szerzetesi élet. A rendtagok foglalkozása a jószág kezelésén kívül egyébire alig szorítkozott. A mily mértékben hanyatlottak a birtokos rendek, abban az irányban növekedett a kolduló rendek tekintélye. Az apostoli szegénység, a szigorú szerzetesi élet, a rendtagok tudománya, melyet szent Ferencz-

és szent Domokos-rendjében szemlélnék, biztosította e két rend számára a nép osztatlan tiszteletét. A kolduló szerzetesek az isteni igé hirdetésében jeleskednek. Szónoklataiknak gyűjtő hatása volt a hallgatóságra. Kiváló tudósaik könyveket írtak és a hittudományi katedrákon tanítottak. Misés papjaik a szentségek kiszolgáltatásában buzgólkodtak. Szóval nagy tevékenységet fejtek ki és szigorú életökkel jó példát adtak a népnek.

Különös kitüntetést érdemel a szent Ferencz-rendűek tevékenysége a Bácskában. Ámbár szent Domokos fiai méltó vetélytársak voltak; mindazáltal, mivel csak egy kolostoruk volt a Bácskában, a czobor-szent-mihályi, nem fejthettek ki oly nagy tevékenységet, mint a ferencziek. Azért az utóbbiak működését óhajtom ismertetni értekezésemben.

Szent Ferencz-rendjének már a XIII. század végén, illetve a XIV. elején volt néhány kolostor a Duna-Tisza közén. Mindazáltal a bácskai kolostorok nagyobb részben a bosnyák rendtartományból keletkeztek. Ugyanis a ferencziek egy része idővel eltért attól a szigortól, melylyel a szent Ferencz szabályait megalkotta. 1331-ben már két pártra oszlottak a rendtagok, mindazáltal akkor még egy általános rendfőnök alá tartoztak. A szigorúbb szabályzatot követelők többségben voltak s a rendfőnököt az ő kebelökből választották. 1339-ben Gellért rendfőnök, ki a szigorú szabályzat híve volt, meglátogatta a magyarországi s a boszniai kolostorokat. Ez alkalommal alapította a szigorú szabályzatú bosnyák rendtartományt, melynek ezt a nevet adta: „Vicaria Bosnae fratrum minorum observantiae“. Egy ideig a magyarországi szigorúbb rendtartású kolostorok is a bosnyák rendtartományhoz tartoztak. Első kolostoruk Magyarországon Cseri-ben volt Csanádmegyében, azért itt „cseri-barátok“-nak hívták őket. 1444-ben a magyarországi kolostorok külön rendtartományt alapítottak s megválasztották az első tartományfőnököt Kenyeres Fábíán személyében. A szigorúbb rendszabályuak obszervansoknak nevezték magokat, a lazább rendtartású konventuális minoritáktól való megkülönböztetés céljából. Az ob-

servánsok rendtartománya az Üdvözítőről volt elnevezve, míg a konventuális minoritáké a bold. szűz Máriáról.¹⁾ Erős versengés támadt az obszervánsok és a konventuálisok közt. A szigorúbb szabályzatnak egymás után foglalták el a konventuálisok kolostorait. S ebben kedveztek nekik úgy az egyháziak, mint a világiak. 1444-ben Julián biboros, pápai követ elvette a konventuálisoktól a budai, pesti, szegedi (?), vásárhelyi kolostorokat s az obszervánsoknak adta. 1448-ban elfoglalják az obszervánsok az esztergomi, lippai, csanádi, debreczeni, szatmári, győri, váradi kolostorokat, 1492-ben megkapják az ujlaki, szécsényi, pataki, pécsi rendházakat.²⁾ A magyar király³⁾ s az ország nádora szintén az obszervánsokat pártolják.⁴⁾ Természetes dolog, hogy a bácskai kolostorok is az ő kezükre jutottak. A régieket átvették amazoktól, újakat pedig csakis az ő számokra alapítottak. A XV. század végén az összes kalocsamegyei kolostorok az obszervánsok kezében voltak.

A közvélemény az obszervánsok pártján volt. Rá is szolgáltak az elismerésre derék tevékenységökkel. Legyen elég rámutatnunk arra a hithirdetői tevékenységre, melyet a déli Bácskában és a Szerémségben kifejtettek. A XV. század első felében Husz tanai a bácsi egyházmegyében is elterjedtek. Kamonc (ma Kamenicza) polgárai egy Balázs nevű férfit Prágába küldtek tanulás végett. Midőn Balázs mester egyetemi tanulmányait elvégezte, polgártársai a kamonci plébániát adták neki. Azonban Balázs Husz János tanait kezdte hirdetni; több papi állású követője is akadt, kik Husz tanait a Szerémségben s a Bácskában csakhamar elterjesztették.⁵⁾ A husszizmus terjesztése annál könnyebben ment, mivel előbb a kalocsai érseki szék évek hosszú során át üresedésben volt; a bogumilek tanai pedig, melyek

1) Kéziratos kódex a Ferencz-rendűek gyöngyösi könyvtárában. Címe: Origo Vicariae Bosnicae

2) Fridrich. Historia prov. Hung. ord. minor. s. p. Francisci strict. observ. I. 11—12.

3) Kat. Szemle. 1897. évi f. 557.

4) Vatikáni levéltár. Dataria. Pauli II. A. III. L. I. D. V. f. 13/a.

5) Lányi-Knauz. Magy. Egyháztört. I. 687.

Boszniából a déli vidékekre átszívárogtak, megmételtyezték a népet.¹⁾ A pápa 1432-ben a térítéssel Marchiai Jakab szent Ferencz-rendű szerzetest bízta meg. Miután Zsigmond király is biztosította különös oltalmáról és támogatásáról, György érseki helyettes meghívására a bácsi egyházmegyébe jött. Mindenek előtt a papság erkölceit vette javítás alá. Azután rendtársaival hozzá fogott az apostoli munkához. Sokszor életét kockáztatta; nem egyszer fegyveres erővel támadtak rá a hussziták. De a bátor lelkű szerzetes lankadatlan tevékenységével mindaddig nem hagyott fel, míg a bácsi egyházmegyét meg nem tisztította a husszitáktól. A bácsi káptalan így ír Jakab páter buzgó tevékenységéről a pápának: „Miután az ország sok más részzeit a legnagyobb életveszély közepén bejárta, végre Ferencz-rendű társfeleivel ezen kalocsai és bácsi törvényesen egyesült egyházmegyébe érkezett, hol Isten segítségével az ő szent egyházának a legbővebb gyümölcsöket szedte.“²⁾ Jakabéhoz hasonló tevékenységet fejtett ki rendtársa és utóda: Bácsi Fábrián. — Nem tartom szükségesnek bővebben leírni Kapisztránói szent János szónoklatait. Sem Tomory Pál, a nagynevű ferenczes tetteit nem akarom elbeszélni. Elégnek tartom csupán felhozni ezeket a példákat annak bizonyítására, hogy a szigorú szabályzatú Ferencz-rendűek a jelzett korban nagy és hasznos tevékenységet fejtettek ki.

Lássuk immár egyenkint a bácskai Ferencz-rendű kolostorokat,

I. Bácsi rendház.

Hajdan a templáriusok kolostora volt. A Ferencz-rendűek a XIV. század elején vették át.³⁾ 1370-ben Erzsébet magyar királyné újra építette a rendházat, melyet a rendi főnökség 1400-ban a szerémi őrséghez csatolt.⁴⁾ Régebbi kolostor lévén,

1) Klaić. Poviest Bosnac. 348.

2) Lányi-Knauz. Magy. Egyháztört. 689.

3) B. B. v. m. tört. társ. évk. XIV. évf. 170

4) Catalogus observ. minor. prov. s. Ioann a. Capist. 1823. 85.

természetesen ez is a konventuálisok kezében volt. Az obszervánsok később foglalták el. Nem tudni, melyik évben, valószínűleg a XV. század másik felében vették át az obszervánsok és megtartották a mohácsi vészig.¹⁾ Midőn 1526-ban a törökök bevették Bács várát, a kolostort is felgyújtották. A kolostor jelességet mutatja az, hogy a rend több káptalant tartott Bácsban; így 1360-ban, 1378-ban, 1499-ben.²⁾

2. Bajai konvent.

Baja bodrogmegyei mezővárosban már a XIII. században volt kolostoruk a konventuális minoritáknak. A XVI. század elején ezt is átvették az obszervánsok. A kolostor a török háborúk idején elpusztult³⁾; mindazáltal a templom épségben maradt s a szerzetesek a török háborúk idején a városban rejtőzve látták el a hívek lelki szükségleteit.⁴⁾

3. Futaki kolostor.

Futak híres város volt a déli Bácskában a mohácsi vész előtt. Voltak vásárai; az ország rendei itt gyűlést tartottak. Plébánia-temploma mellett volt a Ferencz-rendűeknek is temploma és kolostora. Mikor épült a kolostor? A gyöngyösi kódex írója nem tudja.⁵⁾ Szerémi György elbeszélése szerint Török Imre építtette török foglyokkal a XVI. század első éveiben.⁶⁾ 1517-ben a rend Futakon káptalant tartott, mely alkalommal a szigorú szabályzatú magyarországi ferencziek tartományfőnökévé Dereslényi Albertet választották meg.⁷⁾ A futaki kolostor 1526-ban elpusztult. Ezt említi a gyöngyösi kódex.⁸⁾ Szerémi György elbeszélése szerint 1528-ban Zápolya János királyhoz jött egy szerzetes apát és szolgálatába akart szegődni. Minthogy azonban

1) Recensio obs. minor. prov. s. Ioann a. Capist. A. 1830. 358.

2) Gyöngyösi kéziratos kódex a ferenciek könyvtárában.

3) Recensio. 464

4) Kalocsai érseki levéltár Visit. Canon. A. 1731.

5) Gyöngyösi kódex, czíme: Chronica fratrum. 114.

6) Szerémi György emlékiratai. 402.

7) Gyöngyösi kéziratos kódex, czíme: Origo Vicariae Bosnicae.

8) U. o. czíme: Chronica fratrum. 114. l.

látta, hogy a király idegenkedik tőle, valamelyik kolostorba akart visszavonulni s Szerémi Györgytől ez iránt tanácsot kért. Erre Szerémi következőleg válaszolt az apátnak: Tudhatja atyáságod, hogy ezen a vidéken a török sereg a kolostorokat jobbára elpusztította. Elpusztult a kaboli, futaki stb rendház.¹⁾ A szerzetesek ép úgy mint a nép 1526-ban a veszedelem elől elmenekültek s magokkal vitték a templom kincseit és egyházi szereit. Ezeket előbb a kolozsvári konventben őrizték. Miután nem volt reménység, hogy a közeli jövőben visszatérjenek a leégett kolostorba az 1537-ben Jászberényben tartott káptalan elrendelte, hogy az elpusztult futaki kolostor és templom egyházi szereit és kincseit vigyék a hunyadi várba.²⁾

4. Keöböli, vagy kabolyi rendház.

A gyöngyösi kódex Keöböl-nek³⁾, Szerémi Chabol-nak nevezi.⁴⁾ Az előbbi elnevezés valószínűbb. Annyi bizonyos, hogy a bácsi egyházmegye területén volt.⁵⁾ Nem messze lehetett Futaktól.⁶⁾ A gyöngyösi kódex feljegyzése szerint V. Gergely pápa uralkodása ötödik évében épült a hívek adakozásából.⁷⁾ A kolostorról, mint a bácsi egyházmegyéhez tartozó ferences rendházról Pázmány is tesz említést.⁸⁾ Szerémi György említi 1528-ban, hogy a caboli kolostort a törökök elpusztították; miből látható, hogy az a mohácsi vészig fenállott.⁹⁾

5. Kölödi kolostor.

A gyöngyösi kódex említi a keöludi Ferencz-rendű kolostor.¹⁰⁾ Nagy-Kölöd és Kis-Kölöd szomszédos községek voltak a mohácsi

1) Szerémi György emlékiratai. 226.

2) Gyöngyösi kéziratós kódex, czíme: Origo Vicariae Bosnicae.

3) U. o. czíme: Chronica fratrum. 114.

4) Szerémi i. m. 226.

5) Gyöngyösi kódex, czíme: Chronica fratrum. 114.

6) Szerémi Gy. i. m. 226.

7) Gyöngyösi kódex, czíme: Chronica fratrum. 114.

8) Péterffy. Enc. Hungariae. II. 280.

9) Szerémi Gy. i. m. 226.

10) Gyöngyösi kódex, czíme: Chronica fratrum. 114.

vész előtt a mai Kollut helyén. Nagy-Kölödben vár is volt. Itt volt a ferencziek kolostora. A gyöngyösi kódex tanúsága szerint a kölödi kolostor kezdettől fogva a szigorúbb rendszabályú ferencziek kezében volt; tehát az a XV. században épülhetett.¹⁾ Ki, mikor alapította, ezt nem tudja a krónika írója. Pusztulásáról a Ferencz-rendűek gyöngyösi könyvtárának két kódexében is olvasunk feljegyzést; az egyik csak azt említi, hogy a törökök elpusztították²⁾; a másik tüzetesen azt is megjegyzi, hogy 1526-ban pusztult el.³⁾

6. Szintarévi kolostor.

Népes és gazdag város volt a mohácsi vész előtt Szintarév. Ma Zentának nevezik. Jó módú lakosai Bertalan szerzetes kezdeményezésére közadakozásból kolostort építtették 1494-ben szent Ferencz fiainak. A szerzetesek a szigorúbb rendszabályt követték.⁴⁾ Pázmány is említést tesz a szintarévi kolostorról.⁵⁾ Ez a kolostor is 1526-ban pusztult el, midőn a Szeged felől jövő török sereg a várost felgyújtotta.⁶⁾

Ezt a hat Ferencz-rendű kolostort ismerjük a Bácskában a mohácsi vész előtti korszakból. Mint láttuk a régebbi kolostorok a konventuális minoriták kezében voltak. Később valamennyit átvették az obszervánsok; úgy, hogy a XV. század végén, esetleg a XVI. elején a bácskai összes Ferencz-rendű kolostorok az obszervánsok kezében voltak.

Összes kolostoraik elpusztultak 1526-han. A nép nagy része a török sereg jövetelének hírére menekült a felső vidékre. A szerzetesek szintén velök mentek; mások itt maradtak a néppel. Ezek magánházakban rejtőzve élődtek. Kolostoraik közül azonban csupán a bácsi és a bajai lett visszaállíva. Azonban a magyarországi obszerváns provincia szerzetesei azokba sem

1) Gyöngyösi kódex, czíme: *Chronica fratrum*. 114.

2) U. o.

3) U. o. czíme: *Origo Vicariae Bosnicae*.

4) *Recensio*. 391.

5) Péterffy i. m. II 281.

6) *Recensio*. 391.

tértek vissza, hanem Boszniából jöttek, a régi obszervánsok anya-ágának szerzetesei a bevándorlott bunyevácokkal és sokáczokkal s azok vették át a két kolostor vezetését. Vidékünkön a magyar obszervánsok csupán a szegedi kolostort tartották meg. Érdemes dolognak tartottam a Bácska hajdani Ferenczrendű kolostorainak rövid ismertetését. Szerzeteseik temérdek jót műveltek a Bácska katolikus magyar lakóinak lelki gondozásában. Működésök méltó arra, hogy az utókor krónikása kegyelettel emlékezzék meg rólok.

A pacséri kun-telep.

A Bács-Bodrogh vármegye történetével foglalkozók előtt nem mondok új dolgot, sőt nyilvánvaló ismertetésbe bocsátkozom, a midőn röviden megemlítem, hogy a XVIII. század végén a Nagy-Kunságból egész rajokban kerekedett fel a nép s mint egy kisebbszerű, békés népvándorlás, Bács-Bodrogh vármegye felé vette az útját, hogy az itteni nagy, s jóformán lakatlan térségeken letelepedve, községeket alkotva, új otthont keressen magának. Így a kun-madarasi kiköltözők Ómoroviczát, a kun-hegyesiek Feketehegyet, a kun-kisújszállásiak pedig Pacsért szállották meg.

Ez a kuntelepítés nem az első volt vármegyénkben, mert Bács-Bodrogh vármegye monografiája I. kötetének 118. lapján, a vármegyei birtokos családok névjegyzékében, a Madarasi család neve után ezt olvassuk: „1377-ben comes Kumcheg fiainak birtoka volt Madaras helység Bodrogh megyében. *Ez kun telep volt.*“

Úgy az időpont, valamint a birtokos comes nevének írásmódja (cumanus, chumanus) arra enged következtetni, hogy ezt a régi kuntelepet valószínűleg még Kuthen kun fejedelemmel beköltözött, de a Kuthen megöletése után Bolgárországba kivándorolt, és a tatárjárás után IV. Béla király által ismét visszatelepített kunok szállották meg; mert annak a feltevésnek, hogy t. i. az ép előbb jelzett nagy kuntelepítéskor megszállott Nagy-

Kun-Madaras bocsátotta volna ki a Bodrogh megyei Madaras kuntelepet, csak a népfaj és a község nevének ugyanazonossága adhat némi támpontot, de az időpont határozottan ellene mond, mert 1337-ben, Nagy-Kun-Madaras, a mely a tatárjárás lezajlása utáni időben települt, nem lehetet még annyira népes, hogy egy új telep alkotására elegendő számú rajt bocsáthatott volna ki. A második, tömegesebb kun-telepítés a XVIII. század végén, 1785. évben történt s erről egy figyelnmre méltó eredeti összeírás van a pacséri ref. lelkészi hivatal levéltárában, melynek czímlapja im ez:

„Conscriptio Trans-migrantium ad Cameralia Dominia In Cottu Batsiensi situata nec non Praedia Pacsir et Omorovitzá Neoccupata Anno Die 1-a 9bris In Possessione Kis-Újszállás Inchoata. — Per Stephanum Thot.“ belül pedig az első lapon a következő felírás olvasható:

„Privilegiált Nemes Kiss Újszállásról Pacsirra elmenendő Lakosoknak Conscriptiója Anno 1785 Die 1-a 9bris.“

Az összeírás igen pontos és részletes, a következő rovatokkal:

1	Első tizedbeliek	Lelkek	Vonó-marhák	Féjsz tehének	Heverő Jóság	Juhok	Sertések	Ház	Szántó-föld	Szőlő-Föld	Czimbora Jóság	Sessiók
Nomina Cognomina		n	u	m	e	r	o					
1	Tiszteletes Prédikátor uram											
2	Tisztelt Kántor úr											
3	Tiszt Rector úr											
4	Leányok Tanítója											
5	Fiúk Preceptora											
6	Hely. Not. Thót István											
7	Georgius Szilágyi	8	6	1	"	"	2	0	"	"	"	2
8	Joannes Seprényi	5	6	"	"	"	3	0	"	"	"	1 1/2
9	Valentinus Varga	3	6	2	1	"	6	0	"	0	"	1
10	Joannes Kuli	4	2	"	"	"	0	0	"	"	2	1
11	Stephanus Miglinczi	8	4	2	1	"	2	0	"	"	"	2
12	Michael Oross	5	2	2	1	"	6	0	"	"	"	1
13	Blasius Szabó	4	3	"	"	"	4	"	"	"	"	1
14	Petrus Bodnár	6	4	"	"	"	"	0	"	0	"	1
15	Stephanus Ador	7	6	"	"	50	2	0	0	"	"	1 1/2
16	Joannes Dorkó	6	5	2	1	"	"	0	0	"	"	1 1/2
17	Stephanus Benyei	6	6	"	1	"	2	0	0	"	"	1 1/2
18	Andreas Pálfi	5	"	"	"	"	2	0	"	"	2	1/2

és így tovább 325 folyó számig.

Sajátságos, hogy az 5 első folyó szám alatt foglalt egy-eknek sem neveik feljegyezve, sem rovataik kitöltve nincsenek, a 6-ik folyó szám alatt azonban már a helység notariusa, Thót István, a ki ez összeírást teljesítette, névszerint is meg van nevezve, de a neve után következő rovatok szintén nincsenek kitöltve, ebben az egyébként igen pontos conscriptióban.

Ez összeírásból az is látható, hogy a Kis-Újszállásról Pacsérra költöző magyar reformátusok már jó eleve rendes községgé és ekklézsiává szervezkedtek, mert papot, tanítókat és jegyzőt is hoztak magukkal, de ingó vagyonban sem voltak szegények, mert az összeírásban foglalt 1793 lélekből álló telepesek 936 vonó-marhát, 250 fejős tehenet, 336 heverő marhát, 1668 juhot, 610 sertést, 293 czimbora jószágot, tehát összesen 4093 darab különféle jószágot hoztak magukkal.

A települők között 13 olyan egyén volt, a ki családtagok nélkül, egymagában jött, 16 családfő pedig tized és többed magával jött, egy özvegyasszony is van köztük, Vidua Petri Borsos, a ki három családtaggal költözött ide.

Hogy azonban a 325 folyó szám alatt bejegyzett 1793 lélek nem mind Pacséron telepedett meg, hanem egy része Ómoroviczára ment, ezt a települtek második lelkészenek az 1796. évben idejött Kódsi Józsefnek, tehát egykorú tanúnak feljegyzése bizonyítja: „A helységet megszállott gazdák, számszerint mintegy 200, a Nagy-Kunságból, nevezetesen Kis-Újszállásról valók voltak, a kikhez későbbben vármegyés helyekről is szélengettek, mint T. Sz. Miklósról, Faddról, Doroghról, Izsákról, Szeremlérről“, de bizonyítja az is, hogy még 1797-ben is, tehát a telepedés után tizenegy évvel, a vármegyés helyekről beköltözöttek számával való gyarapodás után is, 1483 volt a lélekszám, tehát kevesebb, mint az összeírási lélekszám, a mennyire csak 1818-ban emelkedett a reformátusok száma; végül bizonyítja az is, hogy az összeírásban foglalt nevek közül igen sok, p. o. Seprényi, Dorkó, Bényei, Bodvai, Bátori, Gödér, Kása, Péntek, Domokos, Túri, Borok, Tsípő, Gombás, Posztó s Kormos stb. vagy épen

nem, vagy csak nagy ritkán fordulnak elő az egyház anyakönyveiben, ma pedig ezek a nevek már egyáltalában nincsenek, a minek részben oka lehet az is, hogy az idetelepültek közül többen, az új viszonyokba — a redemtus szabad kun a jobbágyi állapotba — beletörödni nem tudván, csakhamar visszaköltöztek eredeti lakóhelyükre, ami a mai telepítéseknél is gyakran előfordul.

Abban az időben, a midőn a kis-újszállási református vallású kunok idetelepédtek, Pacsér a kir. kamara birtoka volt, de a birtokviszony csakhamar változást szenvedett, mert Kódsi József lelkész feljegyzése szerint: „A helységet birják az 1800-dik esztendődtől fogva, a melyben a felséges kamara által 118 ezer forintokon eladódott, e következő uraságoknak: Nagyságos Consiliarius és első v. ispán Odry András úr mint sextalista, tek. táblabíró Koronay József, főbíró Mészáros Dániel két testvérel, táblabíró Császár Ferdinand, táblabíró és a Futaki és Cserevitzi dominiumok Praefectura Rezsnyi János, Kászonyi és Potskai uraságok mint duodecimalisták; táblabíró és vgyénk főfiskálisa Szutsits József, táblabíró Szutsits István, Generalis perceptor Horváth Mihály, főbíró Vojnits Antal, Komárom vgye V. notarius Huszár Károly, főhadnagy Huszár Elek testvérijével, Polják, Mattyasovszki és Potskai uraságok, mint vigesima quartalisták.“

„Megülték a lakosok a helységet, a vallás szabad gyakorlásáról tett kegyelmes ígélet mellett, bizonyos feltételek s egyezések alatt, a melyeket magában foglaló egyező levélnek originalja a Jász-Berényi districtualis levéltárban, Copiája pedig ezen Pacséri Helység Archivumában találhatik.*)“

Előbb mint a kun-telepesek ideköltöztek, szerb pásztorok telepedtek itt le, 1775-dik évben 44 szerb lakóház volt Pacséron, mely szám a mult század végéig 73-ra szaporodott.

A nomád életet folytató, s épen ezért egészen míveletlen szerbek részéről az új települők nem épen barátságos, sőt ha-

*) Ha hozzájuthatok, idővel ezt is közölni fogom.

tározottan ellenséges indulattal fogadtattak, amit a lelkészi levéltárban levő kezdetleges iratú és fogalmazású, tehát nem literátus embertől, talán valamelyik kurátortól eredő, egykorú kézirat bizonyít, a melyet érdekességénél fogva szószzerinti szövegében ide iktatok:

„Anno 1786. esztendőben, mikor a magyarok Pacsérra lejöttek lakni, akkor mindjárt első magyar bírót, egy elrejtett kutat találván, annak tisztításakor mindjárt levervén, ugyanakkor mindjárt egy juhász legényt az utcán, a juhok hajtotta és ottan levertek, harmadszor, hogy a magyar faluban korcsma nem volt, az ifjuság a kocsmában egymás kedvéért elmentenek, a Rátzok azt várták, hogy bemenjenek, mindjárt rajta mentek, beléjük kötvén, kit levervén, kinek a fejét beszaggaták, megverettek és egy közülök, senkinek semmit nem szólt, úgy megverték, hogy lepedőben kellett haza vinni tudniillik Burus Mihályt.

Negyedszer a kocsmában ismét az ember halálra vertek, ötödször ismét két gujasbojtárt Rátai Istvánt, Szilágyi Istvánt, tolvajokat úzvén a rátz faluig, levertek, akkor nyáron semmit nem dolgozott. — Egy ártatlan ember a munkáról jöven és nézte azokat a sebes embereket, ismét azt is úgy leverték, hogy mai napig is nyomorúlt bele, Janó Pál.

Hatodszor Gelei János nevezetű lakosunkat, a mezőre kiment, a maga kis ítlekjét nézni, benne találta a rátzok ökereit, a bíró kezében akarván hajtani a maga ítlekjéből, úgy összetörték, hogy szekeren kellett érte menni.

Hetedszer Rózsa György bíróságába egy kutat építetvén, egy Rátz a tilalmát nem akarta megtartani, a gyeplőjét elvette mint bíró, azért a Rátzok a fejszével hajingálták. 91 esztendőben ismét a gulyást harmad magával, rajta mentenek, leverték, fejeket betördelték, beszaggaták, úgy szintén 92 esztendőben elvégezték magok között és kimentenek és ugyanazon két ökorcsordásainkat, a melyeket az ő sebeikkel bizonyítanak, Agyonverték a magunk marhájánál, a mint is magok megigérték

Tanácsbeli embereknek fűkaszására és ebben a kishíró is tanúbizonyosság, hogy a Rátzok közül egy azt mondotta, hogy kiviszünk a határra, ott agyonverünk tégedet. Sztankó Jefre.

De már mi lesz a dologból, mert a Rátzok a magyarokat kiáltják Tolvajoknak, holott ők vannak mind a gyilkosságban, mind pedig a tolvajságban, a melyeket is mi szegény magyarok bebizonyítunk ezekkel a vérontásokkal és Tolvajságokkal, a melyet látván egy emberünk, hogy a szomszédjának a tehenét a Sztankó marhájával a tehenet túlادunára a vásárra elhajtották, azt gondolta, hogy a szomszédja maga adta el a Crégli (talán Rédl) uraságnak a tehenet, a Jeskó marhája közt meglették, fizetett érte. Ismét a Csapláros borját a lakat alól kilopták, az ugar földben a húsát elásták, de csakugyan megkeült, fizettek érte 15 forintot, és egy juhász keresvén negyven darab juhait, melyet meg is nyert a vármegye székén, az akkori Rátz bírón, Szedláron. De meg most is Szabadkai András nevezetű juhász a maga juhait bizonyos okokra nézve rajtok keresi. Antus nevezetű molnárnak az házából egy akó pálinkáját az házából kiloptanak, rájuk világosodott, megfizettek érte. De ezeken kívül több is vagyon, de ez is sok.

Mindezeket a vármegye székire nem bocsátották, sem a bírónak elő nem adták.

Még több történt dolgok is vagynak, a kik megestenek.

Bornemisza István szekere az Crégli uraság borát hozván, az falu alatt a hámja elszakadt, míg oda haza járt, egy hordó bort a szekérről leloptak a rátzok. Ismét egy lakosunk az uraság kútját ásta a Tolvajosnál, ennek az embernek a felesége kiment az urához és vissza akart volna jönni (itt egy erkölestelen merénylet van leírva) . . . Kovács Gergely lakosunknak egy darú szőrű tehenét egy Rátz el akart tulajdonítani, szídta, káromolta, három nap mulva reája talát és haza hajtotta a Rátz marhája közül, de még a mi nagyobb, a harangja meg mai nap is oda van a tehénről, a melyet ma is követ rajta, Kovács Gergely.“

Eddig a kézirat, a mely ugyancsak kedvezőtlen színben mutatja fel az akkori személy- és vagyónbiztonságot.

Talán épen ezen körülmény is volt egyik oka annak, hogy a telepések lélekszáma, a vármegyés helyekről történt beszívárgás daczára is nemcsak nem szaporodott, sőt olykor apadást mutat, így például az 1797-ik évi 1483 lélekszám, 1799-ben 1429, 1800-ban 1393, 1801-ben 1335, 1802-ben 1330-ra apadt, 1803-ban azonban 1467-re emelkedett, ez idő szerinti lélekszáma 2700.

De a lassú szaporodás, sőt olykori apadásnak főokát abban kell találnunk, hogy a település első éveiben terméketlen esztendőek voltak s oly nagy inség következett be, hogy a lakosság a kamarához, mint földesúrhoz fordult élelmi szerekért, a mint ez részletesen olvasható néhai Dudás Ödön „Bács-Bodrogh“ című folyóiratának 1878. évi I. számában.

Miként fentebb már említém, a kun-telepések, a kik mindnyájan református vallású magyarok voltak, már az ideköltözéskor, illetve a letelepedés legelején önálló egyházközséggé szervezkedtek, templomuk azonban még nem volt, mert Kosdi József lelkész feljegyzése szerint: „Az elsőbb négy esztendőben az Isten tisztelet, egy a Parochia szomszadságában lévő színben gyakoroltatván, 1790-dik esztendőben kezdték a Lakosok a Templom építéshez, mellyet a következő 1791-dik esztendőben elvégeztek, Czinterem és Torony nélkül, mintegy negyedfél ezer Rforint költséggel. Elegendő fundusok az építésre a Lakosoknak nem lévén, sőt majd semmi fundusok, költsön pénzre szorúltak, mellyből még Kosdi József Prédikátorsága idejében is (a ki ezeket írja) 1600 forintoknál több volt depurálni való.“

Templomi szent edényeket is hoztak magukkal, a melyekkel a kiköltözőket a kis-újszállási ekklézia ajándékozta meg, úgymint: egy aranynyal futtatott úrvacsorai kelyhet, egy czíntányért és tálat, egy czín-kannát, mely utóbbinak felirata ez: „1772 Privilegiált Nagy-Kun-Kis-Újszállási Reform. Sz. Ekklésia készíttette.“

Az 1791-ben vályogból épített templomhoz 1797-ben czipetermet ragasztottak, 1810-ben pedig tornyot építettek „kőtéglából“.

A sanyarú esztendők elmúltával fokenként gyarapodni kezdett a telepes község számban és erőben egyaránt, s gyarapodásával lépést tartott egyházi és iskolai ügyeinek fejlődése is, a miről bizonyóságot tesz tágas és díszes temploma, úgy mintaszerű iskolája.

A község birtokviszonyairól, határának terjedelméről, valamint a község nevének eredetéről — Pacsér vagy Bács-Ér — elég részletes ösmertetést közölt Dudás Ödön már előbb említett folyóiratában, azoknak ismertetésébe, vagy épen bővebb fejtegetésébe bocsátkozni feleslegesnek tartom, az ezek iránt netán érdeklődő ott megtalálhatja.

Hátra volna még e nép jellemének, életmódjának és szokásainak ismertetése, de attól tartok, hogy a fajszeretet elfogulttá tenné tollamat. Általános jellemzésére nézve annyit mégis szabad legyen mondanom, hogy ez a Nagy Kunságból ideszakadt nép az idegen elemek között is megőrizte magyar hazafiságát, sőt büszkén emlegeti magyar voltát, jellemére nézve rátartós egészen érzékenységig, barátkozni, téli estéken „tanyázni“, közügyekkel, politikával foglalkozni nagyon szeret, úgy felekezeti, mint nemzetiségi érülközéseiben türelmes és jó indulatú, nemes célokra adakozni kész, beszéde szép magyar dialektus, öltözetében, háztartásában tiszta sőt szinte fényűző, épen ezért a nagyobb szorgalom és okos takarékoság javára válnék. A mi lényegesebb hibái vannak, azokat nem Kunságból hozta, hanem az idegen fajokkal és a városokkal való érintkezés folytán itt szerezte.

Szendy Lajos,
pacséri ref. lelkész.

A biharmegyei és nagyváradai tört. és rég. muzeum- nak Bács-Bodrogh vármegyére vonatkozó eredeti oklevelei.

Közi: **Zsák J. Adolf.**

Második közlemény.

A Dobra nemzetség s a belőle kisarjazott családokra vonatkozó tizenkét oklevél nem mind ismeretlen. Nevezetesen *okmánytárainkban* kettő van kiadva: értjük István ifjabb magyar király 1263. és 1265-ben kiadott okleveleit; melyek a bácsi királyi várhoz tartozó *Keszi* földnek Marczel fiai Kelemen és Márton részére való adományozását; illetőleg utóbbiaknak s még tíz bácsi várjobbágy rokonuknak nemesítését tartalmazzák. Mindkettőt Kornides Dániel másolata gyűjteményéből kiadta Fejér György „Codex diplomaticus“-ában T. 4. V. 3. a 156—157. illetőleg 294—295. lapokon.*) E körülmény tehát feleslegessé teszi e két oklevélnek e sorokban való közlését, s az ekként fenmaradó tíz darabot időrendben tesszük közzé.

I. és II.

Capitulum ecclesie de Kew universis Christi fidelibus presentibus et futuris presens scriptum inspecturis salutem in omnium Salvatore. Ad universorum notitiam harum litterarum serie volumus pervenire, quod *Clemens et Martinus filii Marcelli de Dobra* ad nostram personaliter accedentes presentiam exhibuerunt nobis quasdam litteras excellentissimi principis domini Stephani illustris regis Hungarie etc. hunc tenorem continentes: *Stephanus dei gratia junior rex Hungarie, dux Transsilvanus, dominus Cumanorum* fidelibus suis capitulo ecclesie de Kew salutem et gratiam. Cum nos attendentes fidelitates et servitiorum merita Clementis et Martini filiorum Marcelli, que iidem nobis impenderunt fideliter et devote, in recompensationem servitiorum eorundem; volentes grata vicissitudine eisdem occurrere, quam-

*) E kötetnek 156—157. lapjain közölt, említett oklevél szövege előtt levő kivonatban kettős tévedés van, t. i. Marczel fiai, István és Marczel néven említetnek, holott az oklevél szövegben Kelemen és Márton — s ez a helyes — a nevük.

quam pro modico reputemus, quod ad presens agimus, respectu eorum, que facere intendimus; *terram kezy*, que immediate ad castrum Bachiense spectabat et partinebat, a iurisdictione eiusdem castri penitus eximentes memoratis Clementino et Martino filiis Marcelli ac suis heredibus, heredumve successoribus perpetuo contulimus et in filios filiorum irrevocabiliter possidendam. Et quia nunc ad presens ipsi reambulatione metarum et statutione eiusdem terre memorate *kezy* plurimum indigerent, ideo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente *Laurentius aut Mathias vel Jakobus filii Sandrini de Zenthpeter*, sive *philipus filius Halad* (sic!) de *kijrth*, aliis absentibus homo noster ad facies terre predicte *kezy* vocate vicinis et commetaneis eiusdem inibi legitime convocatis et presentibus accedentes reambulandó eandem terram *kezy* vocatam et metas eiusdem erigendo et a qualibet terra separando, et post erectionem metarum statuatur eandem eisdem Clementino et Martino nostre *nove donationis* titulo perpetuo possidendam, si non fuerit contradictum. Contradictores vero si qui fuerint, citet ipsos contra eosdem Clementem et Martinum nostram in presentiam ad terminum competentem, rationem contradictionis ipsorum reddituros. Et post hec ipsius reambulationis metarum et statutionis seriem, ut fuerit expediens nobis fideliter rescribatis. *Datum prope Zolium secundo die festi beati Ladislai regis. Anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo tertio.* Nos itaque mandatis eiusdem domini nostri regis in omnibus obedire cupientes, ut tenemur, unacum prenominato *Laurentio filio Sandrini de Zenthpeter* homine dicti domini nostri regis unum ex nobis videlicet honorabilem *magistrum Udalricum* socium et canonicum nostrum ad premissa exequenda nostro pro testimonio transmisimus fidedignum. Qui deinde ad nos redeuntes nobis concorditer retulerunt eomodo, quod ipsi in *die sequenti festi beati Bartholomei apostoli* proxime preteriti ad faciem prefate terre *kezy* vocate, vicinis et commetaneis suis universis et

signanter *philipum filium Halad de kyrt, Thomam de dobra, Sawol de kezy, Bentz de Thegesfalwa, Briccium et petrum filios Ipoliti de Abelboden* inibi legitime convocatis et presentibus, accessissent et eandem terram predictam metaliter reambulassent et a qualibet terra separassent et distinguissent sub istis signis metalibus: Prima scilicet meta incipit de parte occidentali et ibi sunt due mete, quarum una est a parte a occidentali, est meta predictae terre. Deinde vadit ad ecclesiam sancti *Jakobi* et ibi sunt due mete, quarum una est meta predictae ecclesiae, altera vero terre superius nominate. Deinde protenditur ad partem aquilonalem et ibi sunt due mete castri. Abinde procedendo super eodem spacio ad *Zylbach* (sic!) per multas metas antiquas, que similiter dicuntur mete castri. Exinde protenditur ad partem orientalem, ibi coniunguntur mete dictorum Clementini et Martini et terminatur terra predicta et sicut ipsa terra kezy se ostendebat, videbatur esse sufficiens octo scilicet usui villarum, que nominanter ville sunt hec: *Zent-Iwankezy, Bodogassonkezy, Sawolkezy*, alio nomine *Bwlkezy, kerezthientheleke* (sic!), *Egres, Zenthpeter, Casteltheleke* et *Mathiokakyr*t, eademque reambulando annotatis Clementino et Martino filiorum Marcelli premisse sepedicti domini nostri regis nove donationis titulo statuissent perpetuo possidendas, nullo penitus contradictore illic, nec hic coram nobis apparente. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras *privilegiales* pendentisque sigilli nostri munimine roboratas duximus concedendas presentibus itaque honorabilibus viris: Johanne preposito, Augustino cantore, Betz custode, Paulo chanadiensi, Udalrico zegediensi, ceterisque fratribus in eadem ecclesia feliciter Deo famulantibus. *Datum quartodecimo die diei statutionis prenotate. Anno Domini supradicto.*

A kőí káptalannak 1476. quarto die festi Epiphaniarum Domini, tehát január 9-ikén privilegialis formában kiadott eredeti átiratából melyen az említett káptalannak tojásdad alakú, sárga viaszpecsége tarka sodrott selyemzsinorról függ.

III. és IV.

Capitulum ecclesie de kw omnibus Christi fidelibus presens scriptum inspecturis salutem in Domino sempiternam. Ad universorum notitiam tunc presentium quam futurorum harum serie volumus pervenire, quod accedens ad nostram presentiam *Blasius filius Martini de kezy*, exhibuit nobis quasdam litteras nostras a tergo sigilo nostro consignatas petens nos humili presentium cum instantia, ut easdem de verbo ad verbum transcribi et in privilegium redigi facere dignaremur ad cantelam. Quarum quidem litterarum tenor talis est:

Nos Capitulum ecclesie de kw tenore presentium significamus quibus expedit universis, quod nobiles viri *magister laurentius litteratus filius Johannis de kezy ab una, item Blazius et Johannes filii Martini patrum, necnon Dionisi et Petri fratrum ipsorum in personis sine litteris procuratoriis; item Blasius pro se et Georgio fr(atre suo?) filio Vallentini similiter sine litteris procuratoriis in personis; item Jakobus filius Stephani personaliter pro se a. (.c An)dree, Johannis et Georgii fratrum suorum in personis; ... (item kiszakadt) filius Thome similiter personaliter pro se de dicta Kezy parte abab altera coram nobis ... (kiszakadt ..) ..* vivevocis confessi exstiterunt, quod super quibusdam materii questionum supra predicta possessione *Kezy* exortis et diu inter ipsos ventilatis per ordinationem proborum et nobilium virorum pacem partium zelatorum ac etiam propter firmitatis .. (kiszakadt ..) ... se se diligere asseruerunt, ad talem devenissent concordie unionem, ut directa medietas ipsius *Kezy* vocate possessionis a parte orientis cum omnibus utilitatibus videlicet *ecclesie sessionibus*, terris, pratis, silvis et nemoribus eidem *magistro Laurentio filio Johannis* ac per ipsum suis heredibus heredumve suorum successoribus perpetuo possidendas, tenendas pariter et habendas; aliam autem medietatem dicte possessionis *kezy* a plaga occidentis prefatis nobilibus et ipsorum heredibus, heredumque suorum successoribus similiter perpetuo tenendas et habendas assignassent, de quibus ordinationibus et disposi-

tionibus prefate partes coram nobis se se contentos affirmarunt, preterea prefati *Blasius et Georgius filii Valentini, Jacobus filius Stephani* pro se et fratrum suorum, si qui forent in personis, prefato magistro Laurentio filio Johannis de dicta *kezy* ac suis heredibus, heredumque suorum posteritatibus medietatem cuiusdam terre *Corhan teleke* vocate similiter per ordinationem dictorum nobilium et proborum virorum perpetuo tenendi pariter possidendi et habendi dedisse et assignasse fassi concordii voce extiterint, ita quod dictam particulam terre directe in duas partes dividendo, quam dividit quedam via publica *Wodonut* vocata, una medietas, ut puta, a parte meridionali predicto magistro *Laurentio*, a plaga vero septentrionali, ubi etiam existit meta terre mobilium *Ladislai filii Johannis et pauli filii pauli Zenthuankezy*, quam finit terra ville *kurth*, prefatis nobilibus cederent, ad quarum possessionum divisiones et metales distinctiones prefate partes postulassent in presentia dictorum nobilium hominem nostrum videlicet *Nicolaum custodem ecclesie nostre* transmittendum pro testimonio fidedignum. Qui tandem ad nos cum quibusdam nobilibus dictam conportionem ordinantibus reversi nobis dictas possessiones *kezy* et particulam terre *Corhan teleke* vocatas similiter cum metis et signis distinguisse retulerunt, *prima meta dicte terre Corhanteleke* incipit in fin. ville *kezy* inter duas vias, quarum viarum una tendit versus villam *kurth* alia vero versus possessionem *Bodon*; prima meta possessionis *kezy* incipit a terra possessionis *Zenthuankezy* currendo versus septentrionem et ibi est quedam arbor ulmi vulgo *Zilbokor* pro signo metali consignata, deinde currendo ad eandem plagam ad..... et ibi est quedam meta terrea, dehinc autem currit directe ad hostium *ecclesie beate Virginis in dicta kezy* dictam ecclesiam dividendo in medium et versus eandem plagam per medium platee tendendo, ubi comprehendit *sex mansiones* et in septima mansione iuxta..... est meta terrea *Zeghatar* vocata, de qua currit ad quendam monticulum *kysmal* vocatum et ibi est meta terrea, ulterius autem ad dictam plagam ad monticu-

lum *Nogmal* vocatum ibi est meta terrea, abhinc autem intrat ad quandam silvam, ubi est arbor piri pro meta signata, ulterius directe currendo in quadam rubeta est meta terrea, deinde directe currendo vadit ad metam *Zeghatar* vocatam, abinde autem modicum declinando ad orientem transit ad viam *Chordaut* vocatam et ibi est meta terrea, deinde vero currit quasi ad plagam septentrionis ubi est..... sagitte vel citra iterum una meta terrea signata et ab illa tendit versus ecclesiam *kulpiyghaz* vocatam seu dividit et ibi terminatur, ad cuius compositionis stabilitatem prefati nobiles eidem *magistro Laurentio taliter* se obligarunt, quod si in prefatis ordinationibus et compositionibus ipsi aut eorum heredes non astant aut retraherent vel quomodo litem suscitantur *in centum marcis denariis* pro tempore currentium salva portione iudicis convincerentur eo facto hoc adiecto, quod si quis ex fratribus et consanguineis ipsorum nobilium ipsum *magistrum Laurentium* aut suos heredes impedire conarentur, tunc ipsi non in portione dicti *magistri Laurentii* scilicet in portione possessionaria dictorum nobilium eo iure, quo eisdem attingeret, possessio predicta descendere tenerentur, ad que omnia et singula predictae partes coram nobis se sponte obligarunt. *Datum feria quarta proxima ante festum Pentecostes. Anno Domini millesimo CCC-mo LXXX-mo octavo* presentes autem demum nobis fuerint reportate in formam privilegii faciemus emanari.

Nos igitur petitionibus dicti Blasii filii Martini consentientes dictas litteras non abrasas, non cancellatas nec in aliqua sui parte vitiatas de verbo ad verbum nihil addendo, nihilque diminuendo transscribi et transsummi et in formam nostri privilegii redigi fecimus ad cautelam. *Datum in festo beati Georgii martiris. Anno Domini millesimo CCC-mo, nonagesimo nono.*

Eredeti; bórhatóya, melyről a káptalan sárgaviasz pecsété sodrott czérnaszálról függ.

Kozma László orsz. képv. úr jelentése

a „Hunyad vármegyei történelmi és régészeti társulat“-hoz történt kiküldetéséről.

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Méltóztassék megengedni nekem, hogy a tisztelt közgyűlés becses figyelmét egy kötelességszerű jelentéssel néhány pillanatra igénybe vehessem.

A „hunyardmegyei történelmi és régészeti társulat“ mult évi november hó 5-én huszadik évi rendes közgyűlését tartotta Déván. Erre a közgyűlésre, az ünneplő társulat, egyéb rokon-egyesületek között, a „bács-bodroghmegyei történelmi társulatot“ is meghívta.

Igénytelenségemnek jutott osztályrészemül az a megtisztelő megbízatás, hogy a mélyen tisztelt történelmi társulatot azon a jubiláris közgyűlésen képviseljem. Ebbeli teljesített eljárásomról teszem meg köteles jelentésemet.

Részt vettem azon a közgyűlésen. Mulasztásba, de bizonyos érzéketlenség hibájába is esném, ha elmulasztanám itt első sorban annak a főlemlítését, hogy a „bács-bodroghmegyei történelmi társulat“ képviselője, ama jubiláris közgyűlés asztalánál, a testvéries és hazafias fogadtatás keretében, előkelő közművelődési egyesületek, tudományos intézetek vendégképviselőinek kitüntető társaságába is jutott. Mert képviselve volt ott: a „Magyar tudományos Akademián“, az „E. M. K. E.“-en, a „magyar tört. társulaton“, az „erdélyi irodalmi társaságon“, az „országos tört. ereklyemuzeum“-on kívül, az irodalmi egyesületeknek és polgári hatóságoknak tekintélyes sora egyaránt. Saját viszonyainkra gondolva nem hallgathatom el azt sem, hogy annak a közgyűlésnek fényes keretét egy előkelő hölgyközönség díszes koszorúja, s a tanuló ifjúság lelkes érdeklődése adta meg.

Ha pedig magának a közgyűlésnek lefolyását idézem vissza emlékezetembe: annak rám való hatása a hivatalos jelentés hideg hangján szinte túlrágad. Lüktető tudományoszeretetet, komoly kitartó munkásságot láttam ott, melynek középpontjában,

a társulat nagynevű elnöke dr. gróf Kuun Géza, roppant tudása mellett az izzó hazafiságot képviseli. Töredelmesen megvallom, hogy ha nem is az irigység, de a szegénységnek nyomasztó érzése feküdt mellemre, mikor ott saját állapotaink felhőztek át lelki szemeim előtt.

A közgyűlés folyamán alkalmam nyílt azután arra is, hogy az ünneplő társulatnak, fiatalabb, hogy úgy mondjam testvér-öcsese: a „bács-bodroghmegyei tört. társulat“ nevében, ennek üdvözlétét és szerencsekívánatait átadhattam.

Felemlítettem azt, hogy mi, az egykori Vojvodina lakói, mindig forró, sokszor aggódó szeretettel gondolunk kis Magyarországnak arra a történelmi eseményekben és emlékekben olyan gazdag szögletére, és hogy mi hazafias érdeklődésünk teljes melegével kísérünk minden mozgalmat, mely ott akár társadalmi, akár politikai, akár tudományi téren a nemzeti közszellem szilárdításán fáradozik. Elmondtam, hogy annak a rám nézve megtisztelő mandatumnak — mely engem odavitt — a közös törekvés rokonzéljain, a közös eszmén túl, mely a két társulat munkálkodását egybefoglalja, — igazán a testvéri érzés a fundamentuma. Elmondtam, mikép mi is azt valljuk, hogy a multak ismerete, a történelem tudása, edzi a politikai érzéket, fejleszti a hazafiságot, neveli a nemzeteket.

Testvéri üdvözlétemre az ünneplő társulat nagynevű elnöke, a legmelegebb szavakkal válaszolt, s felhívott engem arra, mikép a „hunyardmegyei történelmi és régészeti társulat“ viszonzott üdvözlétét itthon tolmácsoljam.

Midőn ezt ezuttal az előadottakban megtehetni szerencsémnek tartom: kérem a mélyen tisztelt közgyűlést, hogy tiszteletteljes jelentésemet kegyesen tudomásul venni méltóztassék.

Titkári jelentés 1899. évről.

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Társulatunk működésének 15 ik évéről, a lefolyt év munkájáról kell beszámolnom.

Jóleső örömmel constatálhatjuk, hogy a mily biztató előjelekkel indult meg a lefolyt év, ép oly kedvező eredményekkel végződött is az.

Ha lett volna is kételyünk társulatunk jövőjére nézve, azt a lefolyt évben minden irányban bekövetkezett örvendetes gyarapodás teljesen eloszlatta.

Társulatunk a lefolyt évben, mint az az elnöki jelentésben is kiemeltetett, oly anyagi erőre jutott, a szellemi téren oly felfrissülése mutatkozott, gyűjteményei oly mérvű gyarapodásnak indultak, hogy ez évet bátran nevezhetjük a társulat újjászületése évének.

A lefolyt évben Évkönyvünkben 12 szerzőtől a következő czikkek jelentek meg:

Cziráky Gyulától: Város a határban.

Dr. Dudás Gyulától: A bácskai nemesség összeírása. (Folytatás és vége.) — Vármegyénk 200 éves jubileuma. — A borsódi és katymári Latinovits család. (Ozímer lappal.)

Érdújhelyi Menyhért: A gediri prépostság. — Báthmonostori apátság.

Gohl Ödön: Szabadkai szükség pénzjegy a szabadságharcz idejéből. (A szükség pénzjegy másolatával.)

Gubitz Kálmán: A bodrogh-menostorszeghi ásatásokról. (Ábrával.)

— A sziga-szigeti ásatások eredményeiről. (Ábrával.)

Holzmann Ignác: Bácsi szekeresek.

Jung Ferencz: Feljegyzése azon ellenséges csapatoknak, a melyek 1849. évi februárius hó 3-ától október hó végéig Bácskából jöve Kis-Köszegen elszállásoltattak.

Latinovits Géza: Elnöki megnyitó beszéd.

P. H. L.: A Ferencz csatorna s Kiss Gábor mint annak alapítója.

Roediger Lajos: Útmutatás a régiségleletek szállítására.

Szárics Bertalan: A bácsi tiszáninneri koronai kerület jogfejlődési története az 1751. évi kir. szabadalmi levél kiadásától kezdve. (Folytatás és vége.)

Zsák J. Adolf: A biharmegyei és nagyváradai tört. és rég. muzeumnak Bács-Bodrogh vármegyére vonatkozó eredeti oklevelei. (Első közlemény.)

„Társulati ügyek“ rovata alatt beszámolt titkár a társulat kebelében felmerült minden fontosabb mozzanatról; míg az „Egyleti élet, Lapszemle“ rovatban a rokontársulatok, s főleg a bácskaságot illető történelmi és régészeti közleményeket ismertette.

Évkönyvünk jövőjét az állítólag szükösen érkező közleményekre való tekintetből néhány tagtársunk veszélyeztetve látja. Bátor vagyok tagtársaimat Zsák J. Adolf úrnak Évkönyvünk III. füzetében megjelent közleménye

bekezdésére figyelmeztetni, melyben ő röviden, világosan kimutatja Évkönyvünk célját, a jövőre nézve. Ez nem is állhat egyébből, mint a még nagy számban meglevő, megyénkre és a megyei családokra, községekre vonatkozó régebbi oklevelek összegyűjtése s publicálása. De azonfelül igen fontos hivatása lesz mindig, a megye területén felmerült őstörténelmi tárgyak, kincsek ismertetése, nyilvántartása s az őstörténelmi anyag feldolgozásával; ezen új tudományág erőteljes kultiválása is.

Társulatunk gyűjteményei a lefolyt évben adományok és ásatásaink révén ismét igen szép gyarapodást mutatnak úgy, hogy azok kellő elhelyezésére éppen hogy elég a f. évben beszerzett 3 nagy szekrény.

Gyűjteményeink szaporodása a következő:

a) Szakkönyvtár a f. évben vétel útján 210 kötetrel, ajándék útján pedig 10 kötetrel szaporodott.

b) Kézirattár 6 darabbal.

c) Térképgyűjtemény 82 drb.

d) Folyóirat- és hírlapgyűjtemény: A „Bajai Közlöny“, „Szabadkai Hírlap“ és a „Bácska“ 1899. évfolyamai.

e) Régiségtár: Ajándékokból 73 drb, ásatásainkból 300 drb.

f) Éremgyűjtemény: 178 drb ajándék útján, vétel útján 1 drb.

g) Czímer és pecsétgyűjtemény 1 drb.

h) Kegyeleti tárgy 6 drb.

i) Népies czikk 3 drb.

Az ajándékozó urak és testületek a következők:

Bászler István s. lelkész (Apatin). 42 drb ujabbkori rézérem.

Becker Jakab tanító (Apatin). Őskori eszerépedény.

Dr. Bikár Nénád ügyvéd (Zombor). 2 bronztű, 3 bronz karperecz, 1 bronzkori csupor (Sáponya p.-ről).

Bosnyák József rézműves (Zombor). 1 esinos pálinkás kobak.

Budapest székesfőváros. Budapest régiségei VI. kt.

Burgstaller J. II. g. o. tan. (Zombor). 1 drb játékpénz.

Császár Péter főszolgabíró (B.-Topolya). 1. Pacsér község 1830-ból való ezéhpecsétje. 2. Az emberekkel való társalkodásról. II-ik kt. 3. 1 drb kéziratos könyv: Compendium Juris... etc. 1782. Joh. Kubitska.

Cziráki Gyula s. lelkész (Gombos). A gombosi zsugorított temetkezésről felvett 3 fénykép. 2. Vasszurony.

Darnay Kálmán úrtól. Sümegh és vidékének őskora. (A Muz. és könyvt. orsz. Főfelügyelősége útján.)

Engel Samu II. g. o. tan. (Zombor). Rézkrajzáros 1762-ből.

Fernbach Antal nagybirt. (Zombor). 1. 1 kurtacsövű kapszlis puská.

2. A dubokai őskori temetőből származó agyaggyöngy és cserépedény töredékek.

Fernbach János nagyb. (Roglaticza p.). Egyiptomból származó: 1. Két füzér gyöngy. 2. 1 drb agyagból égetett istenszobrocska. 3. 2 kis alaku istenség szobrocska cserépből. 4. 1 drb fellah méces. — Athénből: 1. 1 drb görög méces agyagból. 2. kis agyagedényke. 3. 1 drb ezüst és 17 drb római és görög bronzérem. 4. 2 alabastrom edény darab.

Fischer Márton földb. (Bodrogh-Monostorszeg). 1 drb Leopold-féle rézpoltura.

Id. Frankl István ny. főg. igazg. (Szabadka). Szabadka sz. k. város ismertetése.

Gozdsu Elek törv. elnök (Zombor). 3 drb bronztű, egy hajlott pengéjű vaskés, s a lelőhelyről egy ürge állasantjai (Sáponya p. Dr. Bikár Nenád szállása).

Gubitzka Kálmán ig. tanító (Bodr.-Monostorszeg). 1 drb ezüstérem magy. 2 drb magy. rézérem. 2 drb római bronzérem. 1 drb lengyel ezüstérem. 3 drb római bronzérem. 2 drb ezüstérem Bartán várából (egyik Szt. László ezüstdenárja).

Heintz Albert Ferencz-csatornai üzletvezető (Kis Sztapár). 1 drb vasbuzogány.

Holezmann Ignác ny. tanító (Torzsa). 1. Geschichte des österreichischen Kaiserstaates. Dr. Wilh. Karus.-tól. 2. 1 drb mordálycső. 3. 1 ujkori vas ágyúgolyó. 4. 1 ujkori vassarkantyú. 5. Egy egyenes kard. 6. 2 drb marha- és 1 lólevél.

Husvéth István műfestő (Zombor). 1 drb szerpentin kőfejsze Baranya megyéből. 1 drb 25 cm. átmérőjű bronzkori tál (oldalán sérült) 1 drb zárt korsó, felül oldalról négy lyukkal. 1 drb terra sigillata edénytöredék.

Kanyó Béla földb. (N - Militics). Pius pápa bronzérme. 4 drb ujkori osztr. rézpénz.

Kárász Gyula II. g. o. tan (Zombor). 1 drb 20 kros váltópénz. 1 drb rézkrajcáros.

Lallosevits Jakab nagybirt. (Zombor). 2 drb ősemlős lábszár. 2 csésze. 1 tál. 1 fazék. 1 vas nyilhegy Battináról. 1 drb római ezüstérem (Battina).

Latinovits Géza alelnök (Borsód). 1. 5 drb 2 ore-s, 1 drb 5 ore-s, 4 drb 1 ore (svéd pénzt). 1 drb 15 kopekás, 1 drb 2 kopekás (orosz). 1 drb japáni érem. 1 drb bajor $\frac{1}{2}$ forint 1846-tól. 2 drb 1 pfennig (Német birod.) 2 drb Lipót-féle ros ezüstérem, és 1 drb osztr. $\frac{1}{2}$ kros. — 2. A természetvizsgálók szabadkai közgyűlésén felolvasott „Tunisi élményeim“ című czikke. — 3. Allaga Ottó úr bajai szőlőjéből származó lovas

sír lelet. 2 zablá, 2 kengyel, 1 lándzsavég, 1 hajító dárдавég és az emberi esontváz mellől származó 4 drb ezüst ruhadísz, 2 drb ros-z-ezüst szíjvég.

Müller János építész-vállalkozó (Apatin). 2 drb fekete bankó.

Nagy Béla plébános (Bodr.-Monostorszeg). 4 drb ezüst római érem (Csurogról).

Pallas irodalmi és nyomd. r. társ. (Budapest). A Pallas Lexikonhoz mellékelt földrajzi térképek, néprajzi, történelmi, régészeti, művészeti, etc. képek lenyomatai.

Pavich Mátyás II. g. o. tan. (Zombor). 1 drb sou (francz.).

Rauschenberger Adolf jegyző (Prigl. Szt.-Iván). Két drb kicsiny fekete környesupor, Prigl. Szt.-Ivánról. (Dr. Thim úr útján.)

Rauschenberger János polg. isk. igazg. (Apatin). 2 drb honfoglalás-korbéli kengyel és egy zablá töredék. 1 réztőr, 1 skatulya kovaszilánk.

Roediger Lajos titkár (Zombor). Képviselőkerületek térképe 1896-ból. — Carte de théâtre de la guerre entre la Mincio et l' Adige 1796. — Erdély a rómaiak alatt, Vass Józseftől. — 1 Helységnévtár. — 1 drb milleniumi korona. — 1 drb aczélkova taplótartó bőrzaeszkó. — 1 drb pálinkás kobak.

Roheim Károly nagyb. (Zombor). 1 drb magyar ezüstérem.

Romich Gerő s. lelkész úrtól (B.-Monostorszeg). 4 drb czéh-vándorlevél.

Özv. Schweerer Jánosné úrnő (Zombor), 1. Néhaj Schweerer János volt muzeumi ör, 1848—49-iki honvéd hadnagy felszereléséből: 1 övbojt, 2 drb esákódísz, 1 kokárda. — 2. 7 drb agyag háló nehezék, 3 drb kövült tárgy. 1 drb érem lenyomat készítő sajtó. 1 drb bekötött tiszta papirból álló könyv. „Pulszky Ferencznek ötvenéves írói jubileumára 1834—1884.“ cím alatt kiadott mű. „Der Ratkonya Tunnel“ című mű. „Mein Sammlung von Medaillen auf die Eroberung Belgrads in den Jahren 1688., 1717. und 1789. und der Frieden von Passarowitz 1718. Hugo Weiffert“ című mű. 3 drb rajz másolat. 1 fasciculusban n. Schweerer János éremgyűjteményének törzslapjai. — 3. 1 drb Ein Gulden, 1 drb Zwei Gulden, 1 drb Fünf Gulden, 1 drb Ein Gulden C. M., 1 drb hat ezüst kr, 1 drb tíz ezüst kr, 1 drb tizenöt ezüst kr, 2 drb harmincz p. kr, továbbá 3 drb két frt, 3 drb öt forint, 2 drb tíz frt, 1 drb kinestári utalvány miud 1848—49-ből papírpénzek.

Özv. Schweerer Jánosné (Apatin). 1 drb bronz paalstab, Apatinból.

Szaich Lajos megy. kiadó (Zombor). 1 drb gyűrű 1848—49-es honvéd rablánczából.

Szalay Zsigmond közs. irnok (B.-Monostorszeg). 7 drb magy. ezüstérem.

Szendy Lajos ev. ref. lelkész (Pacsér). Oskori agyagesésze Pacsérról. Sztojassits Döme II. g. o. tan. (Zombor) 1 drb ujkori rézpénz.

Trencsényi Károly fels. keresk. isk. tanár (Zombor). 1 drb játékpénz.

Dr. Thim József járási orvos (Apatin). 1 skatula kovaszilánk Apatin határából.

Vagner György jegyző (Uj-Verbász). 60 drb ezüstérem Uj-Verbászról a Telecskáról.

Vidákovits János megyei irnok (Zombor). 4 drb ujkori rézérem és egy II. Ferencz-féle ezüst huszas.

Ifj. Vojnits István várm. főjegyző (Zombor). 1 középkori vassarkantyú (a vármegyeház melletti térről).

Vukovits S. II. g. o. tan. (Zombor). 100 frtos bankó 1848—49 ből.

Weigand János polg. isk. tanár (Apatin). 1 drb urna (összetörve) Apatinból. 1 drb emberi fejlet ábrázoló égetett agyagból való díszitményi darab.

Bács-Bodrogh vármegyétől megőrzésre: 1 díszes ezüst kehely. aranyozással.

Vétel: 1 drb velencei zechinó.

Ngos Latinovits Géza alelnök úr: 350 színes ezímer lapot kegyeskedet ajándékozni Évkönyvünk IV-ik füzetének díszítésére.

Stverteczky Aladár megy. lajstromzó úr az Évk. számára 3 rajzot volt szíves litografiai czélra átrajzolni.

Az adományozók emez érdeklődése újabb ösztönzésül szolgál muzeumunk gyarapítására. De e téren még igen-igen sok a teendő; hiszen társulatunknak alapszabályszerű kötelmei közé tartozik mindazt összegyűjteni megyénk területéről, mi a történelmi eseményekkel összefügg; s ennek keretén belől a néprajzi tárgyakat is.

A társulat választmánya a pártoló és alapító tagok számának örvedetes szaporodását tapasztalva, a működő és pártoló tagok régi panasza óhajtott segíteni, midőn a M. Tud. Akademia Főtitkáranak társulatunk szakkönyvtárára épen kellő időben érkező igen kedvező ajánlatát elfogadva, a szakkönyvtár számára a M. Tud. Akademia kiadásában megjelenő művek közül 198 kötet történelmi és régészeti művet 55%-os ármérséklés mellett 220 frt 20 krért megvásárolt, a közgyűlés jóváhagyásának reményében.

Ezen beszerzésre úgy intézkedett a választmány, hogy: „felhatalmaztatik az elnökség a 223 frt 85 krnyi értékű könyvek megvételére oly módon, hogy az elnök és ügyész ezen 223 frt 85 krnyi összegnek kamatok nélkül való 10 év alatti törlesztésére szóló kötelező iratot állítva ki, a társulat nevében, a pénztáros ezen összegnek első részletét f. évi október hó

1-én, s a hátralevő egyenlő részleteket az egymásután következő években mindenkor október hó 1-én fizesse le.“ Mivel azonban a megrendelt művekből 4—5 kötet nem volt raktáron, csak 220 frt 20 krt tett ki a vételár, mi a kötelező iratra is rávezettetett. Az első 22 frt 02 krnyi részlet már lefizettetett.

Társulatunk választmánya a mult közgyűlés óta ötször tartott választmányi ülést.

A márczius hó 5-iki Latinovits Géza alelnök úr elnöklete alatt tartott ülésnek főtárgya a közgyűlés megbízásából az 1898-iki számadások megvizsgálása, s mivel azok helyeseknek találtattak, a felmentvény megadása volt; megállapított ugyanakkor a pártoló tagok lajstroma is, mely szerint akkor 81 pártoló tagunk volt. A megszorodott régiségek s főleg az érmekek elhelyezésére nem lévén szekrényünk, a választmány egy nagy középre való szekrény készíttetését határozta el. A szekrény 78 frtba került.

Az április hó 14 én Czirfusz Ferencz elnök úr elnöklete alatt tartott ülésen leginkább az ásatások ügyével foglalkozott a választmány, megbízva Érdujhelyi Menyhért urat a titeli ásatások vezetésével, s e czélra számára a remélt állami ásatási segély terhére 100 frtot utalványozott. Ugyanekkor elégtelennek bizonyulván a legujabban készíttetett szekrény is a régiség leletek befogadására, ujabban két szekrény készíttetését határozta el a választmány.

A június hó 15-én tartott választmányi ülés is leginkább az ásatásokkal foglalkozott, s mivel a Sziga-szigeten az ásatási munkálatok veszélyben forogtak, azok sürgős bevégeztetésére újból 50 frtot utalványozott a választmány a remélt ásatási állami segély terhére Gubitza Kálmán úrnak.

A szeptember 7-én tartott választmányi ülésnek főtárgyát az Akadémia kiadványainak vásárlása képezte. Mivel az Évkönyvek 1898. végén és 1899. elején a tagok csekély számára való tekintetből csak 250 példányban nyomattattak, úgy hogy a jelentényebb számban jelentkező új tagoknak már nem lehetett kiadni az évi illetéket, a választmány elrendelte az 1899. évi Évk. I. és II. füzeteknek 100—100 példányban való újra nyomtatását és elrendelte, hogy a III. és IV. füzetek már 350 példányban nyomattassanak.

A deczember 17-iki választmányi ülés a közgyűlés idejének kitüzése és tárgysorozatának megállapításával foglalkozott, és előkészítette az 1900. évi költségvetést.

Fel kell említenem ez alkalommal, hogy a felszorodott írásbeli teendők máris majdnem teljes munkaerejét veszik igénybe a titkárnak, úgy

hogy közel az idő, midőn teljesen újjá szervezendő ezen állás. Állításom igazolására a következő adatokat hozom föl:

Az 1899. évben szétküldött titkár: 1. 214 folyamodványt, megkeresést és levelet. — 2. 696 közgyűlési, választmányi ülési meghívót, hírlapcikket. — 3. 290 társulati tagnak szétküldte az Évk. 4 füzetét, továbbá a 15 köteles helyre, a mi 1220 czímszalag megírásába került. — 4. Kiállította 139 új pártoló tagnak a tagsági okmányt, s elküldte a 28 új alapító tagnak a köszönő levelet. — 5. Megfektette az igtató könyvet, bevezetve abba az előző évek igtató könyveit. Megfektette a szakkönyvtár és az érmek leltárát. stb stb.

Ezen ok miatt szenvedett késedelmet az annyira kívánatos alapleltározás.

Mélyen tisztelt közgyűlés! Elértem jelentésem egy másik kiemelkedő pontjára, midőn közlöm, hogy a f. évi februárius hó 2-án tartott közgyűlés óta alapító tagjaink száma 28-al szaporodott, pártoló tagjaink száma pedig 81-ről 220-ra emelkedett, kik között teljes bizonyosságul annak, hogy a közöny megtörött, egy nő is van. Az aláírt alapítványi összeg 1955 frtot tesz ki, melyből mai napig 1730 frt már be is van fizetve.

Bács-Bodrogh vármegye Tekintetes Törvényhatósági Bizottsága a lefolyt évben is 300 frtnyi segélyben részesítette társulatunkat, de megyénknek a jó, a nemes iránt fogékony vezetői is mindenkor jóságos pártolásukban részesítették társulatunkat.

Társulatunknak az 1899. évi december hó végén 9 tiszteletbeli, 33 alapító, 28 működő és 220 pártoló tagja volt, tehát összesen 290 tagból állott társulatunk.

A tagok számának szaporodása magával vonta azt is, hogy a választmány nem tudta pontosan betartani a közgyűlés által előírányzott költségvetést.

Az 1899. évnök — az alapítványokon kívül — 1192.64 frt bevételével szemben 1141.93 frt kiadás mutatkozott, melyből az ásatásokra előlegezett 177.70 frtnyi összeg talán ez évben még megtérül. Átvitelünk a jövő évre 50.71 frt.

Jelentésemet ezzel bezárva, tiszteletteljesen kérem annak tudomásul vételét.

Roediger Lajos,
titkár.

Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulatnak 1900. évi januárius hó 6-án délelőtt 10 órakor a vármegyeház disztermében tartott rendes közgyűléséről.

Jelen vannak: Czirfusz Ferencz kir. tan. elnök, Gräff Nikáz, dr. Grüner Samu, Kozma László, id. Mihályi János, választmányi tagok; Buday Gerő, pénztáros; dr. Dudás Gyula, Falcione Nándor, Frey Imre, Husvéth István, Sándor Béla, Tárcazy Dezsőné urnó, Tárcazy Dezső, Vértesi Károly, egyleti tagok; Roediger Lajos, titkár.

Az érdeklődő közönség köréből megjelentek: Orkonyi Edéné és Roediger Lajosné urnók, Wundszám I. urhölgy, dr. Alföldy Arpád, Argay F., Fogler B., Denk Emil, Megyesy Ferencz urak és nagyszámú tanuló ifjúság.

1. Elnök üdvözölve a közgyűlésre megjelent tagokat és a vendégeket, felolvassa a mult évről szóló elnöki jelentését. Lelkesítő szózatot intéz a társulat tagjaihoz és a közönséghez, a megye jeleseinek arcképei és a megyére vonatkozó nevezetesebb tört. események képei megfestése iránt.

A közgyűlés elrendeli, hogy ezen lelkes szózat egész terjedelmében közzé tétessék az 1900. Évk. I. füzetében.

2. Elnök a választmány határozata értelmében, Kozma László urat kéri fel, a hunyadmegyei történelmi társulat közgyűlésére történt kiküldetéséről való jelentése megtételére.

(Kozma László úr jelentését közlönyünk más helyén.)

Kozma László úr jelentése élénk örvendezéssel vétetett tudomásul; a közgyűlés jkvi köszönetet szavaz Kozma László úrnak fáradozásaiért.

3. Eluök felolvastatja az 1899. deczember 17-én tartott választmányi ülés jkvéből a következő határozatot: „A választmány ajánlatba hozza a közgyűlésnek, hogy nmgú gróf Zichy Jenő urat, öfelsége v. b. t. tanácsosát, főrendiházi tagot, többrendbeli társulatok tiszteletbeli és működő tagját stb., azon bokros és örökemlékezetre méltó munkálkodásaiért, melyet több téren, de főleg magyar nemzetünk eredetének kutatása körül kifejtett, társulatunk tiszteletbeli tagjává válassza.“

A közgyűlés nmgú gróf Zichy Jenő urat azon fáradságtalan, önzetlen és áldozatokkal járó munkálkodásaiért, melyet a magyar nemzet eredetének kutatása körül kifejtett, társulatunk díszének emelésére tiszteletbeli tagjává választja, és elrendeli, hogy e határozat közöltessék a nemes gróf úrral.

4. Elnök felhívja a titkárt, hogy bejelentett szabadelőadását tartsa meg. Titkár a társulat muzeumából összeállított praehistoriai tárgyak bemutatásával „Östörténelmi vázlatok“ ezim alatt megtartja előadását.

(Évkönyvünk II. füzetében fog közzé tétetni.)

5. Elnök felhívja a titkárt évi jelentésének megtételére.

Titkár felolvassa a jelentést. A titkári jelentés tudomásul vétetik. A közgyűlés elrendeli — elnök ajánlatára — hogy mindazon uraknak és hölgyeknek, kik a társulat muzeumának gyarapítására adományaikkal hozzájárulni szívesek voltak, a közgyűlés köszönete tolmácsoltassék, és ezen határozat az adományozókkal jkvi kivonatban közöltessék Titkári jelentés az 1900-iki Évk. I. füzetében közzé teendő.

6. Elnök felhívja a pénztárost jelentésének megtételére.

Buday Gerő pénztáros felolvaván az 1899. évről szóló pénztári jelentését, abból konstatáltatott, hogy 1899. december 31-én 1. 1730 frt befizetett alapítványi tőke a zombori takarékpénztárban van elhelyezve gyümölcsözően; 2. hogy 225 frtnyi összegre rug a még be nem fizetett, de aláírt alapítványi tőke; 3. 49 pártoló tag 147 frtnyi összeggel van még hátralékban és 4. hogy alapítványi kamatok és készpénzben 50 frt 71 kr áll az 1900. évre mint áthozatal rendelkezésre. A pénztárosi jelentés tudomásul vétetik, s pénztáros megbízatik, hogy a hátralékos díjak befizetésére felkérje a tagokat. Számadásai jelen jkvhöz esatolandók.

7. Elnök felhívja a pénztár vizsgálatra a mult közgyűlés által küldött tagtárs urakat, a vizsgálat eredményének közétételére.

A pénztár vizsgálatra kiküldött bizottság jelentése tudomásul vétetvén, pénztárosnak az 1899. évi számadásokra a felmentvény megadatik. Egyben köszönetet mond a közgyűlés a pénztárvizsgálatban részt vett id. Mihályi János és Raisz Lajos uraknak fáradozásukért

8. Elnök felhívja titkárt a választmány által az 1900. évre ajánlott költségelőirányzat tervezetének felolvasására.

Titkár az 1899. december 17-iki választmányi ülés megbízásából a következő költségelőirányzati tervezetet terjeszti elő az 1900. évre:

Bevételek: Áthozatal az 1899. évről 101.92 kor. 200 pártoló tag után á 6 kor. 1200 kor. Kamat az alapítv. tőkék után 160 kor. Összesen 1461.92 korona.

Kiadások: Nyomdai költségek 600 kor. Postai költségek 200 kor. Irodai átalány és gyűjt. rendben tartása 100 kor. Titkár tiszteletdíja 200 kor. Pénztáros tiszteletdíja 100 kor. Szolgálatért 20 kor. Könyvtárra és az Akadémiai kiadv. törlesztésére 164.04 kor. Előre nem látottakra 15.96 kor. Összesen 1400 korona.

Azon esetre, ha az év folyamán társulatunk újból részesülne segélyben a vármegye részéről, akkor mindennek előtt 300 korona fentartandó a bútorzat kiegészítésére, és még 20 korona előre nem látottakra.

Ezen költségvetési előirányzat jóváhagyatik.

9. Elnök ajánlja, hogy az 1900. évre pénztárvizsgálókul id. Mihályi János és Raisz Lajos tagtárs urak kéressenek föl.

A közgyűlés felkéri id. Mihályi János és Raisz Lajos urakat az 1900. évi pénztári számadások felülvizsgálására.

10. Indítvány írásban beadva nem lévén, elnök felhívja a közgyűlés tagjait, hogy esetleges indítványaikat terjesszék elő.

Dr. Grüner Samu úr a következő indítványt teszi:

A ki a most lefolyt közgyűlés tárgyalását végig hallgatta, bizalommal telik el a társulat jövője iránt; tapasztalva azt, hogy a társulat élén oly lelkes, tevékeny férfiak állanak, kik egész munkásságukat a társulatnak szentelik. A lefolyt évről feltüntetett kép oly eredményeket tár elénk, hogy elmondható, miszerint ez évben ujjaszületett a társulat.

Azon lelkes buzgalom, mely a társulat minden ügyei s főleg a taggyűjtés körül kifejtett fáradhatatlan buzgalmú alelnökünk, anyagilag biztosítja társulatunkat. De mi nem elégedhetünk meg a tagok számának szaporodásából. Meg kell nyerni ügyünknek a megye társadalmát, s munkára ösztönözni mindazokat, kik a társulatunk által kitűzött cél elérésében segítségünkre lehetnek.

Biztató, hogy mélyen tisztelt elnökünkben oly tudományos férfi áll ügyünk élén, ki bő tudásával, útmutatóként szolgálhat nekünk; ki személyes munkájával is előbbre juttatja törekvéseinket.

Mulasztást követnénk el, ha fel nem használnók ezen alkalmat arra, hogy mélyen tisztelt elnökünknek fáradozásáért köszönetünk nyilvánításával ne adóznánk. Indítványozom azért, hogy a közgyűlés köszönetét tolmácsoljagos Czirfusz Ferencz elnök úrnak azon tevékenységeért, melyet a lefolyt évben is kifejtett társulatunk érdekében.

A közgyűlés lelkes éljenzéssel fogadja az indítványt, és annak értelmében köszönetet szavaz elnök úrnak.

11. Elnök úr közli, hogy ngos dr. Pertschy Ferencz ny. főtörzsorvos úr táviratilag üdvözli a közgyűlést.

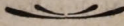
Tagtárs úrnak szíves figyelmét hálás örömmel fogadja a közgyűlés.

12. A tárgysorozat kimerítettvén, elnök az ügyrend értelmében felkéri a közgyűlést, hogy jkönyv hitelesítésére két tagját küldje ki. Egyben ajánlatba hozza, hogy a jkönyv hitelesítésére id. Mihályi János és Kozma László urak küldessenek ki.

A közgy. jkv. hitelesítésére id. Mihályi J. és Kozma L. urak kéretnek föl.

13. Elnök megköszönve a megjelent tagoknak és vendégeknek szíves érdeklődésüket, az ülést bezárja.

K. m. f.

Társulati ügyek.

Társulatunk választmánya f. évi februárius hó 20-án ülést tartott, melyen Czirfusz Ferencz kir. tan. elnöklete alatt jelen voltak: Dömötör Pál, id. Frankl István, Gräff Nikáz, Kozma László, id. Mihályi János, Sándor Béla, Szemző Gyula választm. tag urak; dr. Grüner Samu ügyész; Buday Gerő pénztáros; Costa János m. titkár; Roediger Lajos titkár.

Az 1900. évet megnyitó eme első vál. ülésünkön úgyszólván az év programját készítette el a választmány, beható tárgyalás után. Az ülés lefolyásáról a következőket említjük föl:

Elnök a szép számban megjelent vál. tagokat melegen üdvözölve, az ülést megnyitotta és felhívta titkárt jelentésének megtételére

Titkár első sorban a m. é. decz. 17-iki vál. ülés és a f. é. jan. 6-iki közgyűlések megbízásairól referálva constatálja, hogy az azokon kapott megbízások teljesítettek.

Az utolsó ülés óta felmerült mozzanatokról emlékezve meg, a következőket említi időrend szerinti előfordulásuk szerint:

1. A csurgói ev. ref. gymn. igazgatósága megküldte társulatunknak a gymn. fennállásának emlékezetére veretett érmet. Titkár megküldte az igazgatóságnak a társulat köszönetét.

2. Bács Bodrogh vármegye törvényhatósága értesítette az elnökséget, hogy a megyei levéltárban őrzött régiségeket átengedi őrzésre a társulat muzeumának. Az átvételről elnök és titkár által aláírandó elismervény állítandó ki.

3. A nmgu vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a mult 1899-ik évre utólagosan 300 frt segélyt kegyeskedett utalványozni társulatunknak muzeumi gyűjteményei gyarapítására. Titkár emlékezetbe hozván, hogy a mult évben ezen segély terhére már 177 frt 70 krt kifizettetett a választmány, és hogy további 80 frt is kiutalványoztatott ezen segély terhére, constatálja, hogy csak 42 frt 30 kr összeg áll még szabad rendelkezésre. — A 42 frt 30 kr összeg felhasználása felől más alkalommal fog határozni a választmány.

4. Cziráky Gy. és Kuzmiák S. működő tagtársaink az általok társulatunk megbízásából vezetett ásatásokat a f. évben is tovább vezetni hajlandóknak nyilatkozván, ezen célra segélyt kérnek. — A választmány ajánlatukat csak akkor fogja tekintetbe vehetni, ha a f. évre újra kapnánk segélyt a nmgu vallás- és közoktatásügyi minisztériumtól.

5. A Nemzeti Muzeum Igazgatósága az Uj-Verbászról származó érmeinket megtekintve, azokat meghatározva küldte vissza társulatunknak. Szíves előzékenységeért a társulat nevében köszönetet mondott az elnökség.

6. Titkár jelzi, hogy az 1900. évi Évkönyv I. füzeté nyomás alatt áll, és jelzi az abban közzé teendő czikkek sorozatát.

Ezen pontnál élénk eszmecsere indult meg elnök úr kezdeményezésére azon kérdés felett, nem lenne-e talán czélszerű egy bíráló bizottságot küldeni ki a felveendő czikkek átnézésére. Az eszmecsereben résztvettek titkáron kívül, Sándor Béla, Costa János, Kozma László, Dömötör Pál és Buday Gerő urak. Felmerült esetből kifolyólag tanácsosnak mutatkozik az újabb korra vonatkozó értekezéseknek veterán megyei történészeinkkel való átnézetése. — Ezen kérdésben határozat azonban nem hozatott.

7. Titkár örömmel jelenti, hogy a legutóbbi választmányi ülés óta alapító tagokul beléptek: báró Rédl Béla 50 frttal (Kelebia), Szabadka sz. kir. város közönsége 100 koronával. — Alapítványaikért a társulat nevében köszönetet mondott az elnökség.

8. Jelenti titkár, hogy a decz. 17-iki ülés után pártoló tagokul jelentkeztek: Horthy Istvánné úrnő, Tárcazy Dezsőné úrnő, Roediger Lajosné úrnő, Horthy István es. és kir. huszárszázados, Szondy Mátyás kir. törv. bíró, Marodits Antal festőművész, Torzsa, Káty, Gyurgyevó, Tiszakálmánfalva községek közönségei.

Pártoló tagokul felvételvé, számukra a pártoló tagsági okmányok kiállítandók.

Az indítványokra kerülén a sor:

1. Titkár kéri a választmányt, hogy a szakkönyvtár számára szerezze be a Rupp numismatikai művét. — A választmány elrendeli ennek beszerzését.

2. Elnök közli, hogy id. Frankl I. úr azon indítványt teszi, elevenítené fel a választmány az alapszabályok azon rendelkezését, hogy időnként a vidéken is tartson ülést és ajánlja, hogy a folyó évben egyik ülését Bácsban tartsa a választmány.

Indítványára azon határozat hozatott, hogy ha az elnökség meggyőződést szerez arról, miszerint egy esetleg a f. év őszén Bácsban tartandó választm. ülés erkölcsi sikerrel járna, akkor ott fog vándorülést tartani a választmány.

3. Titkár felelítve, hogy mily költségbe kerül a sok aprólékos nyomtatvány, kéri a választmányt, hogy egy „Automatic Cyclostile“ nevű sokszorosító készüléket szerezne be. — A sokszorosító készülék beszerzése elrendeltetik.

4. Elnök úr indítványozza, hogy keresse meg a választmány Bács-Bodrogh vármegye törvényhatóságát némi segély nyújtása, és mivel helyi-

ségünk már szükösnek mutatkozik, — a menyiben lehetséges — még egy szobának átegedése iránt.

5. Elnök úr felemlítve, miszerint már többször hangoztatták társulatunk kebeléből egyesek társulatunknak egy tágasabb körű társulattá való átalakításának eszméjét, de meg mivel ujabban a helyi sajtóban erre vonatkozó czikk jelent meg, és dr. Dudás Gyula tagtárs egy hozzá intézett levelében ilyen indítványt tesz, felveti azt a kérdést, vajjon nem találna-e ezélszerűnek a választmány ezen kérdéssel foglalkozni, az esetleges átalakítást előkészítve javaslatot tenni a közgyűlésnek.

A megindult eszmecseiében résztvettek Dömötör Pál, Sándor Béla, Costa János, titkár.

Határozatba ment, hogy e kérdés a napirendről levétessek; a választmány ezidő szerint előnyösnek tartja a status quo-nál maradni.

6. Elnök úr titkár előterjesztéséből értesülvén, hogy a nyomtatott alapszabályok — melyeket az új tagtársaknak kézbesíteni kell — elfogytak, azon indítványt teszi, nézetné át a választmány egy kiküldött bizottsága által az alapszabályokat, s ha abban változtatni valót talál, tegyen javaslatot a választmánynak a megváltoztatandó pontok iránt.

A választmány — elnök, titkár, dr. Grüner Samu, Kozma László, id. Mihályi János, Szemző Gyula urakból álló — bizottságot küld ki az alapszabályok revideálására.

A tárgysor kimerítettvén, elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére dr. Grüner Samu és Kozma László urakat kérve föl az ülést bezárja.

Az 1899. év pénztári eredménye.

PÉNZTÁRI FORGALOM

1899. évi januárius hó 1 től december hó 31-ig.

Bevétel.

Kiadás.

Tétel	T á r g y	frt kr		Tétel	T á r g y	frt kr	
1	Pénztári maradvány 1898. évről	271	34	1	Ásatásokra (a remélt áll. segély terhére)	177	70
2	Bács-Bodrogh vármegye és a Zombori Takarékpénztár segélye	350	—	2	Kezelési költségekre	138	65
3	Alapítványokból	1430	—	3	Nyomatványokra	392	16
4	Tagdíjakban befolyt	525	—	4	Tiszteletdíjakra	150	—
5	Tagdíj hátralékból	6	—	5	Felszerelésre	232	20
6	Az 1898. és 1899-ik évi alapítv. kamatokból	40	30	6	Könyvekre	46	22
				7	Régiségre	5	—
				8	Egyenleg alapítv. 1430 — Készpénzben 50-71	1480	71
		2622	64			2622	64

Kelt Zomborban, 1899. évi december hó 31-én.

Buday Gerő,
pénztáros.

Ezen 1899 évi pénztári forgalom-kimutatást megvizsgáltuk, s úgy az iratokkal mint a pénztári napló adataival összegeztettük és megegyezőknak találtuk.

Zombor, 1900. évi januárius hó 4-én.

Id. Mihályi János,
számvizsgáló.

Raisz Lajos,
számvizsgáló.

VAGYON KIMUTATÁS

1899. december 31-én.

Vagyon.

Teher.

Tétel	T á r g y	frt kr		Tétel	T á r g y	frt kr	
	Alapítványokban	1730	—	1	Könyvekért	198	18
1	Hátralék alapítványokban	225	—	2	1900. és 1901-re előre fi- zetett tagdíjak	12	—
2	Hátralék tagdíjakban 49 tag	147	—		Egyenleg vagyon	3328	52
3	Felszerelési tárgyakban	385	99				
4	Könyvekben és Évköny- vekben	500	—				
5	Régiség értékben	500	—				
6	Készpénzben kamatok 40-30 pénz 10-41	50	71				
7		3538	70			3538	70

Kelt Zomborban, 1899. évi december hó 31-én.

Buday Gerő,
pénztáros.

Ezen vagyon-kimutatást úgy az iratok mint a naplók adataival egybevetve, megegyezőknak találtuk.

Zombor, 1900. évi januárius hó 4-én.

Id. Mihályi János,
számvizsgáló.

Raisz Lajos,
számvizsgáló.

Egyleti mozgalmak. Lapszemle.

1. Az **Arch. Értesítő** 1899. október 15 ik számában X. Y. jel alatt „A Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulatról“ rokonszenves czikk jelent meg. Mindenesetre alkalmas e czikk úgy önézetünk emelésére, mint buzgalmunk fokozására. Írójának köszönettel adózunk.

2. Az **Arch. Értesítő** 1899. deczember 15-iki számában dr. Dudás Gyula tagtársunk „A bogojevai római sánczról“ írt cikkében, Cziráky Gyula tagtársunknak ugyancsak az Arch. Értesítőben (1899. jun. 15 iki szám) megjelent a bogojevai földvárra vonatkozó cikkére teszi meg észrevételeit. — Az u. n. római sánczokra vonatkozólag az az észrevételünk van, hogy legfőbb ideje volna végre szakértőknek bejárni annak vonalát és megállapítani annak irányát, kitéréseit, mert nem sok idő multán aligha lesz nyoma is az egykor oly jelentékeny műnek. A mint Prigl-Szt. Iván mellett és vonalának más pontján is megindult annak lehordása, a mellékes szintájjal egyenlővé tétele, előre kiszámítható, hogy mikor fog eltűnni az egész vonulat a föld színéről. Akkor aztán csakugyan — csupán a hiányos térképek alapján beszélhetünk csak arról.

3. Muhoray úr előbb a „**Zombor és Vidéke**“ című zombori lapban, aztán a „**Bácskában**“ „Bácskai muzeum-egylet“ cím alatt azon eszmét vetette föl, nem lenne-e czélszerű a „Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulatot“ egy szépirodalmi osztálylyal kibővíteni, s a hangzatosabb Bácskai muzeum egylet névre keresztelni. — Mivel a társulat közgyűlése 1899-ben már foglalkozott a társulat kibővítésének kérdésével, nem volna sok hozzá szólni valónk a kérdéshez, ha Muhoray úr, nem tudni jártatlanságból-e vagy mily okból, társulatunk választmányának működését téves világításban nem tüntette volna föl. Ezen okból azonban válaszolni kellett cikkére, s rectificálni Muhoray úr tévedéseit. A „v á l a s z“ megjelent úgy a „Zombor és Vidéke“ mint a „Bácska“ zombori lapok hasábjain.

4. **Érdúj helyi Menyhért**: A kalocsai érsekség a renaissance korában. Zenta 1899. Kovacevits Ottó nyomdája. Nagy 8r. 288 l. — Hazánk történetének legfényesebb korszakát ismerteti a tudós szerző a fenti című munkában úgy hazai, mint külföldi — vatikáni — okiratok alapján. Azt mondám hazánk, és méltán, mert azok az érsekek, akik a XV. század közepeitől a XVI. század harmadik tizedéig ültek Kalocsa érseki székében, nem egy ízben országos jelentőségű mozgalmak élén álltak, szerepük az egész országra kiterjedt. Csak a hős Tomoryt említem, a mohácsi hadjárat hősi halállal halt vezérének. A dicső korszakot a következő fejezetek alatt mutatja be: Érsekek (összesen 9 érsek életrajza, 1526-ig). Káptalanok (3

káptalan és a szentszékek). Kolostorok (a) Apátságok, számszerint 6; b) Prépostságok, összesen 4; c) Egyéb kolostorok, (összesen 6). Kulturális intézetek: iskolák, könyvtárak és végre Plebaniák. Ez a felosztás a kort áttekinthetővé, a személyek szereplését megérthetővé teszi. Előttünk áll a maga teljes fényében a kalocsai egyházmegye fényes multja a maga működése és intézményeivel. Történeti irodalmunk egy kiváló munkával gyarapodott. A munka számos oklevél idézetével, a politikai és kulturális mozgalmak kimerítő tárgyalása miatt a történetíróra a forrásmű jelentőségeivel is bir. (C— a.)

5. Dr. Frankl István: Kaponya. Az 1849-iki szabadságharcznak egy hősi jelenetének a márczius 5-iki kaponyai ütközetnek élénk, részletes leírása ez. Szerző megígérte, hogy újabb adatokkal s átdolgozva Évkönyvünkben közzé teszi, akkor olvasóink is élvezhetik a derék író jeles munkáját. (C— a.)

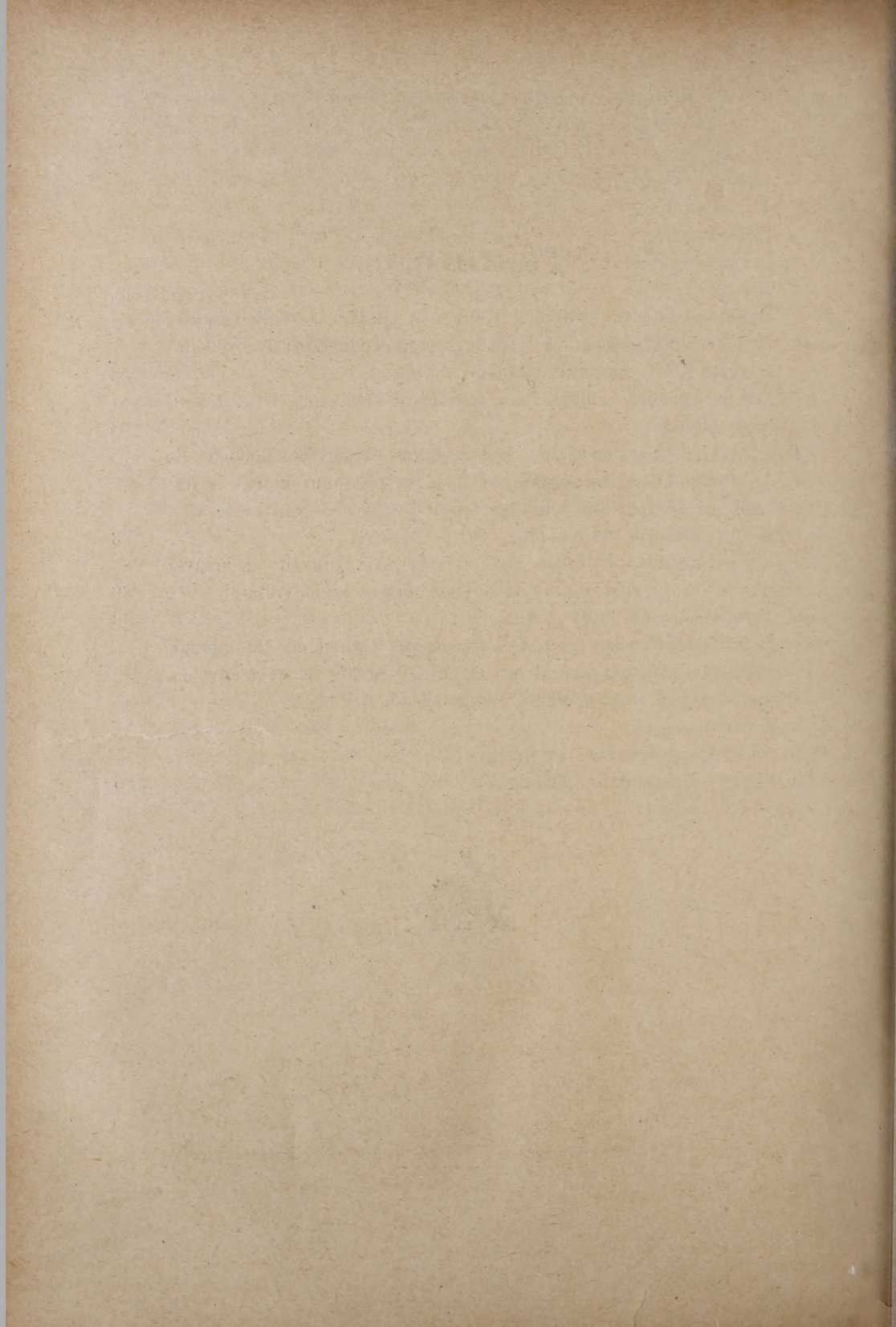
6. Dr. Gohl Ödön: Budapest emlékérméi. Bpest 1899. I. füz. Kis 4r. 118. l + 00. Külön lenyomat Budapest Régiségei cz. műnek VI. és VII. kötetéből. Működő tagtársunk hangyaszorgalmú munkásságának egy becses műve fekszik előttünk. Azon érmek sorozatát mutatja itt be a jeles szerző, melyek Budának a törököktől való visszavételére vonatkoznak. A szerző azonban nem elégszik meg evvel, hanem mindjárt elmondja azt is érem szerint, hogy melyik milyen történeti kútfői jelentőséggel bir. Sok vitás kérdés merült föl Buda visszafoglalása körül, s a szerző — a mennyire érem ezt teheti — a controversiákba érmekkel igyekszik világosságot belevinni. Igazán titáni munka, de háladatos. Ezek után az egyes érmek bírását adja avers és revers szerint, ami nem kevésbé nehéz munka. Jegyezzük meg, hogy az érmek reproductiója fényes bizonyosság mellett, hogy nem szorultunk e téren többé a külföldre. Szerző egyébiránt szívesen ad fölvilágosítást mindazoknak, a kik ez irányban hozzá fordulnak. (C— a.)

Tartalom:

	Oldal.
1. Megnyitó beszéd, melylyel 1900. évi január hó 6-án Czirtusz Ferencz kir. tanácsos és elnök a Bács-Bodrogh megyei történelmi társulat XVII. közgyűlését megnyitotta	3
2. Ferencz-rendűek a Bácskában a mohácsi vész előtt. Irta: Érduj-helyi Menyhért	8
3. A pacséri kun-telep. Irta: Szendy Lajos pacséri ref. lelkész . .	15
4. A biharmegyei és nagyváradai tört és rég. muzeumnak Bács-Bodrogh vármegyére vonatkozó eredeti oklevelei. Közli: Zsák J. Adolf (Második közlemény)	23
5. Kozma László orsz. képv. úr jelentése a „Hunyad vármegyei történelmi és régészeti társulat“-hoz történt kiküldetéséről . .	29
6. Titkári jelentés 1899. évről	30
7. Jegyzőkönyv a Bács Bodrogh vármegyei történelmi társulatnak 1900. évi januárius hó 6-án délelőtt 10 órakor a vármegyeház dísztermében tartott rendes közgyűléséről	38
8. Társulati ügyek	41
9. Az 1899. év pénztári eredménye	44
10. Egyleti mozgalmak. Lapszemle	45

Az 1899. évi november hó 6-ától következő pártoló tagok fizették be tagdíjaikat.

1898. évre: Felső kereskedelmi iskola, Zombor.

1899. évre: 1. Barakovits Lajos, Szenttamás. 2. Bács-Almás község. 3. Bedő Albert, Budapest. 4. Blum Salamon, Uj-Verbász. 5. Csávoly község. 6. Deák Zsigmond, Apatin. 7. Felső kereskedelmi iskola, Zombor. 8. Dr. Fodor Lajos, Mélykút. 9. Gákova község. 10. Georgievits Avram, Szenttamás. 11. Georgievits Tivadar, Szenttamás. 12. Hauke Imre, Zombor. 13. Horthy-Latinovits Margit, Bécs. 14. Horthy István, Bécs. 15. Ivanits Izidor, Szenttamás. 16. Kaszinó-egylet, Uj Verbász. 17. Kovács Pál, Budapest. 18. Krump Vilmos, Zombor. 19. Lederer Gusztáv, Kula. 20. Lőrincz Mihály dr., Szenttamás. 21. Manojlovits Sztévó, Szenttamás. 22. O-Palánka község. 23. O-Szivacz község. 24. Pánesz Péter, Csávoly. 25. Dr. Pavlovits Momir, Szenttamás. 26. Pillich József, Mélykút. 27. Roheim Károly, Zombor. 28. Dr. Szucsits Sándor, Csávoly. 29. Zsupanszky Lyubomir, O-Szivacz. 30. Borsód község. 31. Dr. Kőszeghy Ferencz, Mélykút.

A Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat alapító tagjai közül alapítványaikat befizették:

1. Dungserszky Lázár, Szenttamás 100 frt. 2. Fernbach Antal, Zombor 50 frt. 3. Fernbach János, Roglaticza p. 50 frt. 4. Báró Rédl Béla, Kelebia 50 frt. 5. Szabadka sz. kir. város közönsége 50 frt. 6. Zenta r. t. város közönsége 50 frt. 7. Zsablya község közönsége 50 frt.

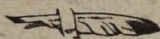
Zombor, 1900. évi februárius hó 28-án.

Buday Gerő,
pénztáros.

A BACS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TARSULAT TULAJDONA.

A
BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:
ROEDIGER LAJOS
TITKÁR.

XVI. ÉVFOLYAM. II. FÜZET.

ZOMBOR.
BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL.
1900.

Tájékoztatásul.

A Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat 1883-ban alakult azon célból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történet- és régiségkedvelő, aki ez iránti szándékát írásban egyik elnöknél vagy a titkárnál személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagdíjat fizet. A kötelezettség három évre szól. Aki ennek lefolytával a titkárnál nem jelenti be írásban kilépését, az további három évre marad e kötelezettség alatt.

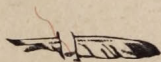
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot célja elérésében, felolvasásra munkálatokat küldenek be. E címen a tagdíjak befizetése alól felmentetnek.

Alapító tag egyszer mindenkorra legalább 50 frt alapítvánnyal járul e társulat céljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagjai fel vannak jogosítva az őket megillető társulati címek használhatására.

A
BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:
ROEDIGER LAJOS
TITKÁR.

XVI. ÉVFOLYAM. II. FÜZET.

ZOMBOR.
BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL.
1900.

MAGY. TUD. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

Bács.

II. KRÓNIKA.

Ha a szent István alapította bácsi *egyházmegyének* és az általa szerzett *Bácsvármegyének okirati* bizonyítására nem is vagyunk képesek, de e város és vármegye neve mégis már régidőben, Salamon király korában is szerepel, a midőn a krónikák e vármegye főispánját, a ki a király kedves embere és tanácsadója volt, *Videt* (1055—1074.) többször említik, a ki bácsmegyei fegyvereseivel, többi közt 1071-ben is a magyar seregben volt, midőn ez Belgrádot bevette.

Itt következnek társulatunk egykori titkára által véghetetlen szorgalommal összegyűjtött Bácsra vonatkozó hiteles adatok. (Roed. titkár.)

1092—94-ben Fábián *bácsi érsek*.

1134-ben is, Franczicza bácsi érsek révén van e város neve okiratilag említve.

1158-ban II. Géza király *Bácsban* (paschate Baachii celebrato) töltvén a húsvéti ünnepeket, itt újítja meg a pécsváradi apátság megégett privilegiumát. A hitelesítő berekesztésben tanúkul vannak felsorolva névszerint a *bácsi* kanonokok és a *várnak* több jobbágya (canonici Baachienses et jobbagiones ejusdem castr). (Fejér Codex.)

1164. Mánuel görög császár Béla herczeg érdekében III. István király ellen vonul seregével a Duna melletti *Köig* (ma Bánostor), e fölött átkel a Dunán és *Bácsra* megy, a hol sokan csatlakoznak hozzá. A király a *cseheket* hívja segítségül s azok rabolva, pusztítva *Bácsig* vonulnak le, a hová a király is siet

a Tisza felől és velök egyesül. Mánuel erre visszahúzódik s újra visszamegy a Dunán át. (Pauler Gy. A magy. nemzet tört. I. 390. stb.)

1173—1196. közötti évekből való III. Béla király által *Zund* helység határszabályozását tartalmazó okirat szerint ezen *Zund* van *Bácsvármegyében* (in parochia *Baach*), a határjárásban pedig egy *Bácsba* vezető nagy út (que ducit in *Baach*) van említve és a *bácsi vár* halászsainak földje is (terra piscator *Bachyensis castri*). (Árpádkori új okmánytár XI. 61.)

1184-ben a kalocsai érsek; habet sedem *Bachiensem*. (Fejér C. d. II. 217.)

1211-ben a tihanyi apátság új adománylevele szerint Besenyő nevű birtokuk (Bodrogh vm.) határjárásában, e birtok egy *Vajas* mocsárnál *Bácsvármegyével* határos (incipit habere terminum cum *civilibus Bachiensibus*).

1206—1219-ig a *bácsi* és a *kalocsai* káptalanok (így 1255-ben is) a kalocsai érsekválasztási ügyében szerepelnek.

1223-ban három falú van említve in provincia *Bachaciensi!*

1228-ban ismét *Bácsvármegye* van említve s ebben villa *Zathuvyl Ladislaus* *Bácsvármegye* főispánjának van felemlítve.

1229-ben a *bácsi* káptalan bizonyáglevele az *oronthi* udvarnokok perében. Végén: *Damian Bachiensis* praepositus és a többi kanonokok, névszerint így egy *bácsi* és egy *szirmiumi* főesperes is köztük.

1231-ben II. Endre király terram *Souncha* ad *Baachiensem* comitatum pertinentem, Tamás comesnek adományozza. A határjárásban van: via magna quo verdit ad *Baach* . . . Később: terra quod in *Baachiensi parochia* . . . Tamás egyik birtoka volt *Szent Pál*, a mely éjszak felől határos volt cum villa *Baach*, keletről más *Szent Pál*, *Thoam* és *Pál*.

1233-ban ecclesiae *Coloc.* és *Bachiensis* (II. Endre kir. adományait tárgyalja), mindegyik egy *terminum salis* kap.

1234-ben Gergely pápa intézkedik a *kalocsai* érsek által

saját költségein betegek és szegények részére *olim in territorio Bach* alapított hospitale ügyében.

1238-ban villa *Wechey* (Becse) a *castro Wachiensi* exempte a fehérvári keresztesek birtoka volt. (Megerősítve 1377.)

1240. (?) A bácsi káptalan bizonyáglevele a kői káptalan által bizonyos Fülöp ellen tett, ennek mintegy 10 évi birtokháborítása miatt emelt panasza tárgyában. Év nélkül, de 1240 körül (nem 1222—1277.) lehetett. Tanúk vannak *ex villa nostra Bachiensi*; továbbá *a Nova Ville castris Bachiensis*.

1241-ben Erardus Adioc. Bachiens., a Sajó mellett, a tatárok elleni ütközetben elesett.

1250. *Futok terrae deserta in cottu Bach.*

1263. terra *Kezzy* a *jurisdictione castris Bach* exempte.

1265. *jobbaciones castris Bachiensis*: távol Turzol . . .

1267. *terrae castris nostri* (királyi) Bachiensis Horsan et *Kér*, így ír *István ifj. király*.

1282. a bácsi káptalan kiadványa. Doc. in *Bách*.

1301. terra *Barlad*, prope Kobol, in Cottu Bachiensis.

1311-ben Károly király megerősíti a *bácsi egyház* jobbágynak már Szent István óta (a *fundatione ecclesiae Bachiensis*) szabadalmait.

1342-ben *civitas de Bach* tartozik 35 márkát beváltani. (Fejér C. d. 8. 4. 569.)

1351. szept. 24. Bács, Syrm. Valko vármegyék nemesei védelme a kői káptalan vádja ellen. A közgyűlésen prope *civitatem Bachiensem* Miklós nádor volt elnök.

1354-ben Lajos király újból megerősíti a *bácsi káptalan* jogait és szabadalmait, mert a régi megégett. „*Ecclesia beati Pauli Apostoli Bachiensis*“ 4 év előtt megégett.

1377. István kalocsa-bácsi érsek okirata kelt: *in Bach*. (Zichy IV. p. 15.)

1396. Az érsek, Bebek Miklós, Bácsban van, (Zichy V. p. 26.) „ad Bachiám.“

1399. congregatio gratis Universitatis nobilium cottus Bachiensis prope civitatem Bachensem celebrato.

1402-ben egy bácsi civitis Bachiensis születésű akolytes lett felszentelve szubdiaconussá in ecclesiae *kathedrali* Pauli apostoli Bachiensis.

1408-ban Maróthi János macsói bán lakodalma volt itt „nuptiarum celebratis in *Baach* facte.“

1413-ban mindszentekre az esztergomi érsek Zsigmond király rendeletére Bácsra utazott (Bachyam) a rácországi despotával tartandó értekezletre.

1433-ban a *bácsi* országos vásár alkalmával valaki hamis pénzt hozott forgalomba.

1462-ben Mátyás király országgyűlést hirdetett *oppid. Bácsba*, de akadályozva lévén, maga nem jöhetett és a gyűlés Budán volt. (Katona, Hist. crit. 505.)

1464. decz. Bácsban volt Mátyás király és ítéletet hozott a Zvornignál lázadó katonák ellen. — Ugyanaz a Bács és Bodrogh vármegyékben levő és a törökök ellen szükséges várak fenmaradását rendeli el 1464. április hóban. (II. decret. art. 10.)

1466-ban Bács vm. hatóságának, 1470. jul. 13. Mátyás királynak, 1477. Gábor kalocsai érseknek egy-egy okirata itt Bácsban kelt. — 1474. *oppid. Bács*.

1483. máj. Szent Márton és Czobor Szent Mihály közötti perben említetik a bácsi kis prépost mint az előbbinek ura.

1484-ben szintén így : Kis-Szent-Márton possessio prepositi minoris ecclesiae Bachiensis.

1491—97. Váradi Péter kalocsai érsek levelei keltek : in castro nostro Bachiensis. — 1492/5. Dat. Bachiae.

1494-ben civitas Bach, a káptalan városa.

1494. nov. in castro Bachiensis volt a király ; itt nevezte ki Somi Józsefet temesi főispánnak. — Ulászló király okt. 21. Zentán volt, innen Péterváradra ment s ott volt 29-ig ; nov. 11-én fogadja Bácsvármegye nemeseinek ajándéklovait ; nov. 17-én Péterváradról átment Bácsra, itt van decz. 8-ától 1495.

január 11-ig ; február 16-án Verőczen van ; nov. 20-án Bácsban kapja a tárnoktól Futtakon vett fügét, itt van nov. 24., 27., sőt december 31-ig is itt volt, itt készíttetett a szabók által ruhákat, Budáról és Erdélyből rókaprémes és báránybőr-subákat hozat.

1495. Tamás napján is innen (Bachia) kelt egy kir. rendelete Somihoz.

1496-ban szent Ferenczrendiek vannak itt. Az érsek custosát eltávolíttatja, mert rossz hírbe jött. (Századok : 1883. 836. l.)

1497. Váradi Péter Bácsról írja, hogy a Mosztongát rendezi s bizonyára a várat is restaurálta és új védművekkel gyarapította. (Szdok : 1883. évf. 833. l.)

1496. eccles. kathedr. Bachiensis ordinatio volt.

1499. ecl. Bachiensis vikariusus volt Britius kanonok.

1499. október hóban Bácsnál sátrak alatt országos gyűlés volt, a mely a török elleni háború mellett nyilatkozott. Nov. elején valami 12 ezer ember állott Bács alatt fegyverben. (Schönherr : Hunyadi Corvin János 275 l.)

1500. október hóban is volt itt országos gyűlés.

1507. Az országos diplom. levéltárban 21726. sz. alatt is van érdekes okirat, t. i. Bács városának egy adóslevele, mely szerint e város egy budai zsidótól 340 arany frtot vesz kölcsön. Ez iratban a város pecsétjén van : egy várbástya s körülötte : Civitas Bach.

1514-ben a pórlázadás egy vezére, Pogány Benedek, a kalocsai érseket, Gergelyt, a bácsi várba szorította be, de maga Ders és Félegyház közt a segítségére jött szerémségi ráczok által levágatott. (Verancsics II. 8.)

1518. orsz. dipl. levéltár 36814. sz. érdekes okiratában : Bács város lakossága magyar nevű, a várban is vannak magánházak. A bácsi káptalan junius 26-án kelt bizonyossága szerint t. i. egy Szabó Albert máskép Bancsai, a bácsi várban 40 frtért Dokaitól egy házat vásárolt meg, melynek jobboldali szomszédja Szabó István volt, balról pedig Pintér Mihály.

1518. szeptember 29-én volt Bácsban országos gyűlés, október 19-én már el volt oszlatva; a Corpus Juris 1519-re is tesz egy bácsi gyűlést, de határozatairól nem tud beszámolni.

1520. márczius 21-én kelt királyi rendelet a vármegyéket ismét Bácsban tartandó országos gyűlésre hívja össze, (Orsz. dipl. 23355.) (vajjon volt-e ezen conventus?)

1520. Erdélyi Boldizsár és Kósa Miklós voltak a bácsi vár várnagyai (castellani). — Frangepán Gergely érsek halála után a király szeptember hóban biztosokat küldött le, hogy az érsekség birtokait átvegyék. Azonban az elhunyt érsek végrendeleti executorai azt mondják, hogy az érsek tett rendelkezést és mielőtt a király ennek pontjait megtudná és ez iránt nem intézkedik vagy rendelkezik, a kir. biztosokat az érsek váraiba be sem eresztik. (Jelenti a bácsi káptalan 1520.)

Tomori csak 1523-ban lett érsek, addig Imreffy Mihály szerepel mint administrator, archiepiscopus Colocensis, így 1521. hozzá intézi a király rendeleteit.

1526. július 15-én a török beveszi Pétervárad városát és július 27-én a várat is. (Thúri József: Török történetírók I. 221.) Ezután Ilokot ostromolják s ez alatt egy török csapat Bács városba ment nyelvet fogni. (Pag. 225.) Ilok augusztus 8-án adta meg magát és utána a többi Dunamelléki erődök is. A szultán augusztus 13-án érkezett meg Ilok elé tovább Erdődre, innen Eszékre és augusztus 22-én a Dráván átkelve, Mohács felé sietett. Itt történt ama gyászos csata, amely az országot másfél évszázadra a török félhold hatalmába adta. — Buda bevétele után a szultán szeptember 25-én Pestről a Duna mentében vonult lefelé, mindenütt pusztítva, égetve. S míg Ibrahim pasa, a ki Kecskemét felől jött, szeptember 29-én Szegedet pusztította, addig a szultán Bács várát vette be és a várost felgyújtva, zsákmánynyal terhelt tovább sietett (Thúri I. 273. és 320.) és Ibrahim pasával Péterváraddal szemben összetalálkozván, október 8-án itt a Dunán átkelt, Konstantinápolyba tért vissza. (Horv. Magy. tört. III. 422.)

1526. A mohácsi csata után Budáról s Pestről a szultán a Duna mentében húzódott le seregének egy részével, mindent alaposan feldúlva és pusztítva.

Bács nevezetes városról így ír Dselazáde Musztafa : (Lásd Thúri József török történetírók II. köt. 170/1.) „Itt volt egy nagy templom az ördögök imadására, telve a gehennára való bálványaival. A szerencsés hadsereg ezt, a pokollal egy helyen álló várost kirabolta . . . A lakosok színe-java ama templomba zárkózott, mely akkora volt mint egy vár. A bezárkózott kutyák . . . mivel puskáik voltak, belülről újra sok müzulmánt vértanúvá tettek . . . A hit harcosai (hosszú dulakodás után) ezt a templomot is szétrombolták s számtalan foglyot ejtettek és határtalan zsákmányt nyertek.

1527. Hoberdanecz, (Ferdinándnak a ráczoknál, Czerni Ivánnál levő ügynöke) Fábíán literatum (deákot) és Johanum castellanum Bachiensist küldi Ferdinándhoz, ezt az itteni eseményekről tudósítandó. (Tört. Társ. 1885. évi 511. l.)

1529-ben a szultán ismét bejő, augusztus 5-én Eszéknél van. Zápolya János Erdélyből jövet, Becsénél a Tiszán átkel és a mai Palánkáig megy, innen a Duna melletti Kolluth felett a Dunán átkelt és a mohácsi mezőn augusztus 19-én a szultán kezét csókolta. A szultán most továbbá Bécs ellen vonul, de eredménytelenül. Október 29-én ismét Pestről levonul a Duna mentében, november 4-én Bács vára előtt volt, (Thúri I. 344.) de 5-én Pétervárad előtt táboroz és 6-án átkel. De Pecsevi török író (I. köt. ugyanott) azt mondja, hogy Bács lakossága elmenekült s nem várta meg a török sereg odaérkezését. Bács tehát akkor békében maradt, a szultán védenczének Zápolya királynak emberei vannak benne ? (Iv.)

1536. Oláh Mihály Hungaria című földrajzi munkájában Bács várost, (Bachia) mint a kalocsai érsek második székhelyét említi, síkságban, gazdag vidékben, főleg pedig mesés halgazdagságát emeli ki.

1541-ben a szultán, mint Zápolya János király kis fiának

védője, az országba bejött, aug. 26-án Pestnél táborozott; Budát és a Duna mellékét a Tiszáig a kis fiú számára az ő nagykorúságáig maga akarta közvetlen uralma és védelme alatt megtartani. — 1541. év végén Kalocsánál telet egy török csapat.

1542. elején Bajánál is volt egy török tábor. Ezen idő tájban Szeged is megadta magát s így az egész Bácska török uralom alá került; s ennek biztosítására 1543-ban a török hódoltságot alapítá és rendezé. Az egész Bácska a szegedi szandsákba vagy livába osztatott be. Részei voltak a bajai, szabadkai, szegedi, zombori, titeli és a bácsi nahije vagy járás, mely utóbbi Ujvidékig terjedt.

1543-ban a bácsi vár őrségének fizetéslajstroma van névszerint felemlítve. (Velics: török Defterek I. pag. 27.)

1543-ban a kalocsai érsek urbáriumában (Orsz. levéltár: Urb. et conscriptum fasc. 103 hr. 47.) úrbéri helységlajstromban, mely szerint a török időben adójukat fizették, van Bács is felsorolva 40 (t. i. pénzzel?), Zombor is 40, Szabadka 50 házzal.

1552-ben a császáriak beveszik (a töröktől) Szegedet, de nem a várat. De a budai pasa nemsokára újra leveri a császáriakat és 5 ezer levágott orrot küld Konstantinápolyba. Azóta Szeged és az egész Duna-Tisza közti széles marhalegelő (vichweide) a töröké. (Birken, der Donaustrand 1683. pag. 89.)

Az 1553—54. évi (első?) defterben Bács városnak 3 fiz. és 7 nem fiz. házzal szerepelt. — A várban a török őrség volt, török defterek 1570 körül 18 fizető, 1590-ben 15 fiz. házzal (Steger szerint), de császári csapatok többször becsaptak a török területre, így 1567-ben is panaszolja a török pasa, hogy Titelig kalandoznak és Bácsban is prédáltak.

1600. első éveiből való török földirati munka felemlíti Bácsot is mint Erdélynek (t. i. erdélyrészi királyság) nagy városát (Századok, 1870. 306.) s azt mondja: midőn Szulejmán ennek kirablására ment, lakói a várból egy nagy templomba menekültek, de azt feldúlta a szultán.

1604. szept. 12-én Bácsból a magyar (!?) őrség kivonul a

vezérbasa előtt és löporral felvetve a várat, azt pusztán hagyják . . . Így történt Hatvannál is. (Sárospataki magy. krónika 1604-ből. Magy. tört. társ. 1857. IV. köt. 66.) Igaz-e ez?

1649-ben Imbrisimovics belgrádi katolikus püspök október 26-án, 28-án Szóntáról jövet Bácsban is bérmált 180-at (?) a Boldogasszony templomában, innen Bukinba ment s itt 428-at bérmált meg. (Ez még ma is a bácsi barát templom címe: in coelos assumpte BMV.)

1686. szeptember 2-án Buda elvesztése után a török hatalom Magyarországon megtört. S míg török segédcapatok vonultak Pétervárad felől Zenta és Zombor felé, egy császári hadtest október 22-én beveszi Szegedet, melyet a török őrség a segédcapatoknak, Zentánál Veteráni által történt fényes legyőzésének hírére, átadott. De 1687. szeptember elején a török még itt kalandozik, s mondják, hogy Zombornál meg is vertek egy császári hadtestet. (Török mgykori államokm. VII. 265.) — Mikor lett Bács vára ismét a császáré? nem tudom, de Vidákovits György 1690. május 20-án a Bács várában levő házaeskája (Vidákovits György ráczkapitány) katonaszállás aluli felmentést kap; armalisában anno 1690. jun. 1. ez mint praesidii nostri Bachiensis commendans et capitulum kapta a nemességet. — Ugyanő 1690. évi november 10-én Szabadkán kelt iratában is — suprem Cap. in praesidio Bács — nevezi. Ugyanő 1691. évi május havában is volt a bácsi vár kapitánya, de úgylátszik valami okból onnan elmozdítottván, 1691. augusztus 31-én Lajos bádeni herczeg ismét őt teszi vissza s megerősíti, az ottani ráczkapitányt pedig szigorúan elparancsolja onnan. Ő volt 1699-ben is kapitány.

1699-ben Bács vármegye újból szervezkedett és első 1699. évi összeírás szerint e városban 108 gazda lakott 175 felnőtt fiával stb., körülbelül 400 lélek.

1700. június hó 7-én volt itt Bács várában vármegyei gyűlés, a melyen az 1699. évi december 15-én kelt kir. oklevél és az új pecsét-czímer felolvastatott.

1704. július havában Rákóczi hadjárataiban a Duna mellett jött le Titelig fenakadás nélkül s az ő itten száguldozó csapatai a várat felgyújtották.

1704. július első felében Fluck ezredes alatt 100 ember Nehem ezredéből a helyőrség silány ellátása miatt fellázadva, megkötözte a kapitányt és a várat Rákóczinak adták át, a hová maguk is átszöktek.

Nehem Bács várát erősnek mondja július 29-iki jelentésében s fél, hogy a rossz példát a mieink is követik: lássák el jól a katonaságot.

1705-ben a császáriak Fluck vezetése alatt Bács várát végképen lerombolták és ma csak a romjai állanak még, melyek közt Haynald Lajos érsek költségein Henslmann Imre 1870-ben ásatásokat tartott.

Bács város és környéke a neoquist. com. által (1720-ban?) ismét az érseknek íteltetvén oda, az most (1721-ben már az!) érseki birtok.

1719-én kelt kir. privilegium szerint van 4 országos vásárja és hétfői hetipiaczja. (Balognál szószerint a privilegium.)

1715-ben a városnak csak 29 adófizetője volt.

1732—33-ban mégis már 950 frt állami adó és 337 frt vármegyei házi adó volt reá kivetve.

A város népe eleintén az érsek rendelkezése szerint tartozott földesúri adózásait végezni. Csak 1752-ben kötött az érsek úrbéri szerződést a jobbágyokkal s 1758-ban és 1762-ben újított meg. — 1770. október havában kapott a város Mandra és Felity nevű pusztáival állandó urbáriumot. Ekkor 218 telkes gazda és 82 házas zsellér és 5 lakó volt a városban, (tehát 300 ház).

1777—78-ik évre 109 gazda és 115 zsellér 297 házban volt megadóztatva.

A mezővárost gróf Batthányi József érsek (1760—1776.) rendezte be és csinosította. 1764. április 19-én a mosztongán túl (a ny. ? oldalán) az úgynevezett kis Bácsban volt gör. kel.

lakosokat Dérony pusztára helyezte át, a tótokat pedig a régi Dersa és Nagy-Bancse területéből lett Bács-Érsek-Újfalúra telepítette, a városban meghagyta az ős illyr = sokacz és a magyar lakosságot és német iparosok számára a várdombot osztotta ki lakóhelyül. (Balog e. m. V. köt. 51.) — A szent Antal kápolnánál remeteséget és a körüllevő erdőkben vadaskertet (zvirinyák) alkotott. — Az eddig a ferenczrendi barátok gondjaira bízott lelkeszséget is úgy rendezte, hogy Bács várában önálló plébániát szervezett és azt 1766. január 1-jétől világi papokra bízta. Templomul használtatott egyelőre a kitelepített gör. kel. ráczoknak kistemploma, a mely fonott falakból állott és a mostani plébánialak gazdasági épülete helyén volt; új tágas templomot is kezdett építeni 1773. július 11-én, a mely csak 1780-ban lett készen. (Képét lásd Balog V. 52. és 106.)

Kollonics László érsek (1787—1817.) a volt vármegyei házat melléképületeivel megvásárolta és csinált belőle tiszti lakást. — 1794-ben iskolát is építtetett.

1826-ban úrbéri felmérés volt és rendezés (Balog V. 53.) a volt 80 jobbágyi telken kívül még 40 telket osztatott ki az érsek.

1864-en a legelő elkülönítés alkalmával az érsek a kórháznak adott 4 holdat. — Van 120 egész telek, a legelő közös a népnek 1110 kat. hold, szőlő 210 hold és fajzás fejében 363 hold erdő. — Az érseki uradalom pedig szántó, legelő, kertekben 2277 katasztrális hold és 1288 □ öl és erdő 7902 hold 1205 □ öl. (Balog V. 55.)

Bács most elhagyatott és igénytelen mezőváros; éjszak, nyugat és délfelől az eliszaposodott s csak tavasszal lomhán hőmpölygő mosztonga mocsártól van félkörben van körülvéve, keletről pedig Derzsa mocsártól, úgy hogy minden felől csak hidakon juthatni be. (Balog V. 55.) — Földjei gyöngék, bora könnyű kerti bor, kereskedése nincs, sörházában már régóta nem főztek sört. Lakosai földműveléssel és marhatenyéztéssel foglalkoznak, mesteremberek is földművesek és jóformán csak télen üzik mesterségüket. (Balog V. 56.)

Iványi István.

Dömötör választott kalocsai érsek.

(1311—1317.)

A római kuria a főpapi székek betöltésénél mindenkor a legnagyobb óvatosságot és körültekintést szokta tanusítani. Nem rideg formaságok ott az irányadók, hanem magasabb tekintetek, melyek az egyes országok és idők viszonyaihoz vannak alkalmazva. Nem csupán ma van ez így. Így volt a középkorban is, midőn az egyes főpapi székek betöltése ügyében a magyar királyok római követei beható, hónapokig tartó tárgyalásokat folytattak a szentszékkal. A kuria többször visszautasította a jelölteket; vagy azért, mivel az egyházi törvényekben megkívánt kellékekkel nem bírtak; vagy más „fontos tekintetek“ miatt. Ezek a fontos tekintetek rendszerint az egyház és állam közt való viszonyra vonatkoztak, s mint ilyenek, hivatalos titok tárgyát képezték. Ezt az utóbbi esetet látjuk fennforogni Dömötör érsek ügyében, kinek megválasztásától a római szentszék a megerősítést megtagadta; azért érdemesnek tartjuk azzal Évkönyvünk hasábjain tüzetesebben foglalkozni.

Vince kalocsai érseknek 1311-ben történt elhalálózása után a kalocsai és bácsi káptalanok a háj-szent-lőrinczi társas káptalan templomában érsekválasztásra gyűltek össze. A Szentlélek Isten segítségül hívása után közös akarattal Dömötör kalocsai székeskáptalani prépostot választották kalocsai és bácsi érsekké. Dömötör a választást elfogadta. Azután a két káptalan megbízott ügyvédei, valamint a választott érsek személyesen jelentkeztek Gentilis biborosnál, a római szentszék teljhatalmú követnél s kérték őt, hogy a szentszék nevében a választást hagyja jóvá, illetőleg ahhoz adja megerősítését. Minden az egyházi törvények szerint történt. — Mielőtt a megerősítés megtörtént volna, a pápa visszahívta Gentilist Magyarországból. A választott érseknek személyesen kellett volna a pápához mennie; minthogy azonban Dragutin István szerb király Magyarország déli részeit folytonosan háborgatta s az egyházmegye plébániáit pusztított, az érsek egyházmegyéjét hosszabb időre nem hagy-

hatta el. Ügyvédjét a pápához küldötte s kérte a szentszéket, mentse fel őt a személyes megjelenés kötelezettsége alól. Az érsekválasztás ügye a konzisztórium elé került. A pápa az ügyet Colonna Jakab bíborosnak adta ki tanulmányozás végett, hogy az érsekválasztó káptalanok szándékáról, a választott érdemeiről és a nehézségekről, melyek az érseket a személyes megjelenésben gátolták, a szentszéknek tüzetes jelentést tegyen. Miután a bíboros az ügyet áttanulmányozta s magának arra vonatkozólag biztos értesülést szerzett, a pápa a választás megerősítését felfüggesztette, s hogy *a választott elmaradásának okairól és még némely körülményről* pontos értesülést szerezhessen, levelében Dömötört a személyes megjelenésre kötelezte.¹⁾

Ha már az ügyet behatóbban vizsgáljuk, legelőbb is szemünkbe ötlik Gentilis bíboros vonakodása. Ő a magyarországi viszonyokat jól ismerte. Az érsekválasztásról, a jelölt személye és képességei felől neki előzetes tudomása volt. Dömötör személye ellen — mint alább látni fogjuk — nem volt kifogása. Feltűnő, hogy ámbár a választottat érdemesnek találta az érseki méltóságra, mégis kitért a választás megerősítése elől s addig húzta-halasztotta a dolgot, míg a szentszékéről visszahivatása meg nem érkezett. A pápai kuria huzavonája szintén szembe-tűnt. A pápa a konzisztóriumban nem erősíti meg az érsekválasztást. Colonna bíboros, ki az ügyet tanulmányozta, nem talált kifogást a választott személye ellen. Az érsek elmaradását azzal okolta meg, hogy birtokait a szerb király háborgatta; ebben a pápa kételkedik, mert mindennek dacára személyesen akar meggyőződni az elmaradás okairól. De különösen az a „még némely körülmény“ sejteti, hogy itt oly akadályok állották útját a megerősítésnek, melyek nem kerültek nyilvánoságra. Különben Vince érsek, Dömötör elődje sem mehetett személyesen a pápához a megerősítésért; azt adta okul, hogy Magyarországnak pártviszályok dúlnak, mégis megnyerte a szentszék

1) Regesta Clementis Papae V. A. VIII. 98.

jóváhagyását¹⁾. Tehát a megerősítést az a „még némely körülmény“ akadályozta.

De nézzük tovább a kezeink közt lévő adatokat, azokból még inkább megbizonyosodunk ez iránt. Dömötör megválasztása után azonnal lefizette a pápai kamara taksáját²⁾. Tudománya ellen nem volt kifogása a kuriának, mivel Dömötör egyike volt a legképzettebb magyar papoknak³⁾. Személye, papi élete, szintén nem eshetett kifogás alá⁴⁾. Ő maga éveken át viseli a választott kalocsai érsek címét. Így 1315-ben egyik levelében, melyet a szentpáli lakosok birtok-elörökítése ügyében adott ki, választott kalocsai érseknek nevezi magát⁵⁾. A pápai megerősítést mindazáltal nem sikerült kieszközölnie. Végre hét esztendei huzavona után a pápa Dömötör választását megsemmisítette és László ferenczrendű szerzetest Róbert Károly magyar király ajánlatára kalocsai érsekké kinevezte. A kinevezést bullában fölemlíti XXII. János pápa, hogy előde: V. Kelemen, mielőtt Dömötör ügyét elintézte volna, elhalálozott. Az új pápa az ügyet három biborosnak (köztük az imént említett Colonna Jakabnak, kiadta tanulmányozás végett. Ezek javaslatára a választást, *nem a megválasztott személyének hibája miatt, hanem egyébb,* meg nem említett *okokból* megsemmisítette. Egyuttal az érseki szék betöltését ez úttal magának tartotta fenn. A rezerváció alapján, melyet a szentszék abban a korban már igen sűrűn gyakorolt, Róbert Károly király kérelmére László ferenczrendi szerzetest kalocsai érsekké kinevezte⁶⁾. — László kinevezetése ügyében a király s a pápa egy akaratú voltak, mint ez a kinevező okiratból világosan kitűnik.

A mint ezt a bullát a Dömötörhöz intézett pápai levéllel összevetjük, azonnal észrevesszük, hogy míg László kinevezte-

1) U. o. A. I. 282.

2) Mon. Vat. Ser. I. T. II. 448.

3) U. o. 335.

4) Katona. Hist. Metr. Eccl. Coloc. I. 348.

5) Anjonkori okutr. I. 380.

6) Katona i. m. I. 348—349.

tésénél a pápa hangsúlyozza a magyar király közbenjárását, Dömötör ügyében erről szóval sem tesz említést. Ez a körülmény, továbbá az a fönnebb említett „még némely körülmény“, melynek ismétlését látjuk az utóbbi levélben említett „egyéb okokban“; végül hogy a pápa Dömötör személyének kifogástalanságát emlegeti; kétségtelenné teszik, hogy a pápa Dömötör választását kizárólag *egyház kormányzati szempontból*, vagyis az egyház és az állam közt való jó viszony megerősítése céljából semmisítette meg. Ezt pedig másképp nem képzelhetjük, mint hogy Dömötör Róbert Károly királynál nem volt grata persona.

Gentilis biboros megbízatása az volt, hogy Róbert Károly részére a magyar koronát biztosítsa és az ellenpárthoz szító papokat megfékezze. Az a sok pör, melyet a renitens papok nyakába akasztott, mind ezt célozta. Láttuk fönnebb, hogy Dömötör ügye Gentilis kezében akadt meg. Miután a kuria visszahívta, a fontosabb ügyekben azután is ő informálta a szentszékét. Neki kell tulajdonítanunk Dömötör elejtését, illetve a választás megsemmisítését. *Causa canonica*, a mely miatt a választást meg lehetett volna semmisíteni, nem forgott fenn; tehát „egyéb okokból“, „némely körülmény miatt“, vagyis azért vezette vissza Dömötört a római szentszék, mivel nem volt Róbert Károly híve s így attól lehetett tartani, hogy az érseki méltóság tekintélyét a szilárduló békés viszony megrontására fogja felhasználni. Ezért húzódtott oly sokáig Dömötör ügye. A pápa felszólította, hogy személyesen jelenjék meg előtte; minden esetre azért, hogy politikai nézetei felől meggyőződést és tőle garanciát nyerjen arra nézve, hogy Róbert Károly ellen nem fog állást foglalni. Minthogy ő ezt hét éven át nem tette, magatartásával megerősítette Gentilis információját. Más, alkalmas jelöltet kerestek tehát az érseki székre, ki mint Róbert Károly híve volt ismeretes s a kitől a békés viszonyok megszilárdításában való közreműködést lehetett remélni. Így a pápa a káptalani választás mellőztével, a két káptalan jelöltjének visszavetése után 1317-ben betöltötte az érseki széket.

A fönnebbieket összegezve, megállapíthatjuk tehát, hogy Dömötör 1311—1317-ig volt választott kalocsai érsek. Megválasztását a római szentszék egyházkormányzati tekintetből, vagyis az egyház és az állam közt való viszony megszilárdítása céljából megsemmisítette, mivel a jelölt előbbeni politikai álláspontja a szentszéki intencióival ellenkezett.

Érdujhelyi Menyhért.

A biharmegyei és nagyváradi tört. és rég. muzeumnak Bács-Bodrogh vármegyére vonatkozó eredeti oklevelei.

Közi: **Zsák J. Adolf.**

Harmadik közlemény.

V—VII.

Capitulum ecclesie de kew omnibus Christi fidelibus presentibus pariter et futuris presentium notitiam habituris salutem in salutis Largitore. Ad universorum igitur tam presentis quam postere etatis memoriam harum serie volumus devenire. Quod nos litteras preceptorias serenissimi principis et domini domini Mathie Dei gratia regis Hungarie, Bohemie etc. domini nostri naturalis gratiosissimi pro parte nobilium infrascriptorum de kyskezy nobis preceptorie et firmiter loquentes et directas summa cum reverentia et obedientia recepimus in hec verba:

Mathias Dei gratia rex Hungarie, Bohemie, etc. fidelibus nostris honorabili Capitulo ecclesie de kew salutem et gratiam. Exponit Majestati nostre fidelis noster nobilis *Matheus litteratus de kyskezy* in sua ac fratrum suorum personis in huncmodum: qualiter quedam littere confirmatorie factum iurium ipsorum exponentium possessionariorum tangentes et concernentes apud vos forent, que nunc pro tuitione iurium suorum possessionariorum ipsis exponentibus plurimum essent necessarie. Ideo fidelitati vestre harum serie firmiter precipiendo mandamus,

aluid omnino habere nolentes, quatenus receptis presentibus si easdem litteras predictos exponentes legitime concernere agnov-eritis, extunc paria earundem sub sigillo vestro emanari facere et extradare ipsis exponentibus debeatis. Caventes tamen ne fraus aut dolus in hac parte eveniat aliqualis. Secus non facturi. *Datum in oppido Futhak in profesto beate Katherine virginis et martiris. Anno Domini millesimo quadingentesimo septuagesimo quinto; regnorum nostrorum anno Hungarie decimo octavo, Bohemie vero septimo.*

pelentes nos iidem nobiles humili precum cum instantia quatenus iuxta contenta prescriptorum litterarum preceptoria et regium mandatum in eisdem nobis factum, paria quarundam litterarum eiusdem domini nostri regis sub duplici sigillo eiusdem ad instantem suplicationem *quondam Ladislai litterati de dicta kyskezy* confirmatoriarum factum iurium ipsorum possessionariorum puta *Mathei litterati supradicti et Clementis filiorum quondam Ladislai de dicta kyskezy, Gregorij filii Valentini, Emerici filii Laurencii et Benedicti filii quondam Andree fratrum patruelium de eadem kyskezy* legitime tangentium et concernentium, apud nos in aresto habitarum, eisdem iuris ipsorum ad cantelam in transsumpto dare et concedere diquaremur. Quorum tenor per omnia is est :

Mathias Dei gratia Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Comanie, Bulgarieque rex omnibus Christi fidelibus presentibus pariter et futuris presentium notitiam habituris salutem in omnium Salvatore. Ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire: quod nostre Maiestatis veniens in conspectum fidelis noster nobilis Ladislaus filius Michaelis filii Demetrii de kezy, exhibuit nobis quasdam tres litteras; unam serenissimi quondam principis domini Stephani iunioris regis Hungarie sigillo suo duplici, quontebatur, in pendenti consiquatam, qua insdiante idem quondam dominus Stephanus rex terram kezy vocatam in commitatu Bachiensis existentem ad usum octo villarum sufficientem a iurisdictione castri

Bachiensis eximens quondam *Clementi et Martino filiis Marcelli de dobra* ipsorumque heredibus, *progenitoribus scilicet antedicti Ladislai filii Michaelis* in perpetuum contulisse, cursumque metarum eiusdem terre *kezy* descripsisse dignoscitur; aliam vero capituli ecclesie de *kew* sigillo eiusdem communitam in pendenti super legitima statutione et reambulatione metarum dicte terre *kezy* ac denominatione quarundam octo villarum in eadem terra *kezy* existentium annotatis quondam *Clementi et Martino* nullo penitus contradictore existente factis emanatam; tertiam autem similiter annotati quondam domini *Stephani regis* pretacto duplici sigillo suo in pendenti communitam, cuius tenor memoratos *Clementem et Martinum filios Marcelli* ac quosdam fratres et cognatos ipsorum a iobagionatu dicti castri *Bachiensis* eximens cetui et numero ceterorum servientium regalium computasse videtur, tenorum infrascriptorum; suplicans idem *Ladislavus filius Michaelis* Majestati nostre humiliter ut nos prefatas litteras ratas, gratas et acceptas habentes litterisque nostris privilegialibus de verbo ad verbum inserificientes approbare, easque et omnia in eis contenta *pro eodem Ladislavo* suisque heredibus universis innovantes perpetuo valituras confirmare dignemur.

(Itt következik a kérdéses okmányok átírása; lásd: Fejér i. m. T. 4. V. 3. 156—157 továbbá 294—295 l. és e folyóirat jelen évi I. füzetének 23—24 ll. Ezekután így következik:)

Nos igitur humilibus supplicationibus prefati *Ladislai filii Michaelis* per eum nostre, modo quo supra porrectis, Majestati, regia benignitate exauditis et clementer admissis, prescriptas litteras non abrasas, non cancellatas nec in aliqua sui parte suspectas, presentibusque litteris nostris privilegialibus de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali insertas, quo ad omnes earum continentes clausulas et articulos eatenus, quatenus eedem rite et legitime existunt emanate, viribusque earum veritas suffragatur, acceptamus, approbamus et ratificamus, easque et omnia in eis contenta *pro eodem Ladislavo* suisque heredibus et posteritatibus universis innovantes perpetuo

valituras confirmamus, presentis scripti nostri patrocínio mediante. Salvis juribus alienis. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras privilegiales pendentes et autentici sigilli nostri duplicis munimine roboratas eidem duximus concedendas. *Datum per manus reverendissimi in Christo patris domini Stephani ecclesiarum Colocensis et Bachelensis archiepiscopi, loci eiusdem Colocensis comitis perpetui, aule nostre summi cancellarii, fidelis nostri dilecti. Anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo sexto. Pridie nonas octobris. Regni nostri anno novo, coronationis vero tertio.* Venerabilibus in Christo patribus dominis Johanne Strigoniensi et apostolice sedis legato nato, eodem Stephano Colocensi archiepiscopis, Ladislao Agriensi, Nicolao Transsilvanensi, Osvaldo Zagrabiensi, Johanne electo et confirmato Varadiensi, altero Johanne Quiqueecclesiensi, Alberto Wespremiensi, Demetrio Jauriensi, Johanne de Zokol electo Chanadiensi, Wincentio Vaciensi, Thoma Nitriensi, Bosnensi sede vacante, Urbano Sirmiensi, Marco Tinninensi, Sequiensi sede vacante, Nicolao Modrusiensi ecclesiarum episcopis, ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Item magnificis Michaele Orzag de Guth regni nostri Hungarie predicti palatino, Johanne et Sigismundo comitibus de Bozyn et pertholdo Ellerbach de Monyarokerek wajwodis Transsilvanis, comite Ladislao de palocz iudica curie nostre Johanne Thuz de lak Dalmatie et Croatie predictorum ac Bosne et Slavonie regnorum nostrorum, Nicolao de Wylak et petro de Zokol Machoviensibus banis, honore banatus Zeuriniensi vacante, Johanne de Rozgon thavernicorum, friderico Lamberger janitorum, Emerico de palocz prefata pincernarum, Nicolao de Hederwara dapiferorum, Ladislao de kanisa agazonum nostrorum regalium magistris, Nicolao de Alsolyndva posoniensi et prefato petro de Zokol temesiensi comitibus, aliisque quampluribus regni nostri committatus tenentibus et honores.

Nos itaque mandatis annotati domini nostri regis semper obedire cupientes, ut tenemur, supplicationibusque dictorum no-

bilium, velut iuri consonis, annuentes, prescriptas litteras confirmatorias, non abrasas non cancellatas, nec vitiatas, neque in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspicione carentes, de verbo ad verbum, nihil addendo nihilque diminuendo, presentibus nostris litteris privilegialibus transscribi et transsumi facientes, ad cantelam iuris eorundem oportunam dare decernentes. In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem presentes litteras nostras privilegiales pendantis et autentici sigilli nostri munimine roboratas memorato *Matheo* suisque fratribus pretactis de *kezy* suis etiam heredibus et posteritatibus universo duximus concedendas. *Datum quarto die festi Epiphaniarum Domini. Anno eiusdem millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto.* Presentibus ibidem venerabilibus et honorabilibus dominis *Sigismundo preposito, Blasio, Cectore, Gregorio cantore, Egidio custode, Emerico de hagas, Stephano de Wylak, Thoma de Jaurino, Paulo de Byllyie (sic!) Michaele de Monasteriobani, Johanne de Nabrad, et Blasio de lyndva,* ceterisque concanonicis fratribus nostris in Dei ecclesia prenominata Regi iugiter famulantibus sempiterno.

Eredeti; bórhártya; melyről a káptalannak tojásdad alakú, eléggé jól kivehető sárga viaszpecséte tarka, sodrott selyemzsinorról függ. Leveltári jegye: Fráterlevéltár 1476.

A kaponyai ütközet.

1. *Részlet a szerb lázadás történetéből 1848—49-ben.*

Írta: **id. Frankl István.**

A Bácska ellen szerb részről a római sánczokban fekvő és a Szent-Tamáson szervezett haderő állott. Szent-Tamás jelentősége, hová 1848. június 22-én 300 szerbiai önkéntes három ágyúval bevonult, napról-napra növekedett, nevével a szerb lázadás úgy szólván azonosított.

A bácskai magyar haderő főbb pontjai: Ó-Becse, Verbász

és Ó-Kér voltak ; Ó-Kértől Futtakig az ország több megyéjéből ide érkezett nemzetőrök, mintegy 15 ezeren őrvonalat képeztek, nehogy a lázadók a megyebeliektől alattomosan táplálékot nyerjenek.

Bácskában Ujvidék Pétervárad nyomása alatt, Baja, Szabadka, Zombor pedig önként hazafiasan viselkedtek.

Úgy az országos, mint a délvidéki események összeroldásával Szabadka jelentősége is egyre növekedett ; hazafisága s önvédelmi intézkedései cselekvő szerepet juttattak neki a nehéz küzdelemben !

Mészáros Lázár hadügyminiszternek Szent-Tamás ellen 1848. szept. 21-én személyesen vezetett ostroma harmadszor is sikertelen maradván, a vérszemet kapott ellenfél fokozódó rémtettei a megye alsó részében a félelmet is fokozott mértékben növelék.

Csak Szabadka állott rendületlenül s nem csüggedett akkor sem, midőn Windischgrätz tábornok betörése folytán a kormány elrendelte, hogy az alvidéki hadak is a főellenség legyőzésére felső-dunai vidéken összpontosíttassanak. A kormány meggyőződése ugyanis az volt, hogy a szerb lázadás ügye nem a Bácskában, hanem másutt fog eldöntetni ; másfelől abban is bízott, hogy a magyar nép s a vele együttérző más ajkú lakosság magamagát is képes lesz megvédeni.

A bácskai sereg 1849. január 20-án indult el Verbászról ; a megye országos érdekből magára hagyatott, a harcz kölcsönös pusztításá fajult ; a szent-tamásiak mindjárt másnap megtámadták Verbászt s felprédálták.

A rémhírre Becse, Temerin, Szent-Tamás, Ada, Kanizsa, Zenta magyar lakossága kétségbeesetten menekült, kik közül több ezeren leltek Szabadkán barátságos hajlékot. A félelem és rettegés napjaiban Szabadka volt menedéke nemcsak a környék lakosainak, hanem a vármegye politikai és társadalmi élete is ide menekült az 1849. év első hónapjaiban ; itt tartotta a megye gyűléseit, innen intézte a szerb támadók elleni védelmét.

Szabadka volt a központ ; mert az ország többi részeivel

még szabad összeköttetésben állott, Bittermann nyomdájából gyorsan keltek szárnyra az osztrákok ellen küzdő seregeinkről biztató, bátorító hírek.

A magyar hadak elvonulása után a szerbek — mintegy 12 ezer ember — Theodorovics tábornok vezérlete alatt két fő támadó csoportot képeztek. Ezek egyike Theodorovicssal 1849. február elején Zsombolyán és Nagy-Kikindán táborozott Makó—Szeged ellen; a másik támadó csoport Drágics és Sztejin őrnagyok alatt Szent-Tamás központtal a Ferencz-csatorna mentén hadszállásolt Szabadka—Szeged ellen. Tervök volt, hogy Szabadka és Szeged bevétele után mind a két csoport egysülvén az osztrák hadakhoz csatlakozhassanak. Theodorovics a nagyobbik hadoszloppal február 9-én Szőregen állott és Új-Szegedet is megszállotta; de már 12-én megveretett s Szőreget is föl kellett adnia; ugyanez időben a szerbek egy különítménye Horgosnál is véresen visszaveretett.

Ezalatt a kisebbik támadó főcsoporttal Szent-Tamás felől Sztejin és Drágics őrnagyok is megkezdték a támadó hadműveleteket három hadoszlopban.

Az egyik Topolyának tartott; de Szeghegy, Feketehegy és Hegyes községek kirablása után váratlanul visszatért Szent-Tamáásra; a másik hadoszlop Kula felé tartott s azt Sztejin alatt január 28-án megszállván, három ezernyi seregével a szomszédos községeket sarczolta; a harmadik szerb hadoszlop a Tisza mentén felfelé Mohol után február 4-én Zentát foglalá el, hol 2 ezer magyar lón a fajgyűlölet áldozata.

A szerbek terve lévén Szegeden át a császáriakkal egysülni, a hátukba törhető Szabadkát minden áron hatalmukba akarták keríteni. Zentáról feltétlen meghódolást követelő parlamentairek érkeztek, kiket azonban a városi hatóság hazafisága visszautasított s a lakosságban támadt rémülettel szemben az önvédelem minden lehető eszközeinek előteremtésén fáradozott.

Ezalatt a lázadók azon hadoszlopa, mely Kulát és környékét tartá leigázva, Szivacz és Ó-Sztapár felől Zombor elfogla-

lására indult s február 11-én Nemegyei meghátrálása után hatalmába is kerítette; a környékbeli tanyák a város déli részén kiraboltattak, maga a város is véres pusztítás színhelye lőn.

Nap-nap után szállongott a hír, hogy immár Szabadkán van a sor.

Így állottak az ügyek 1849. február vége felé megyénkben és Szabadkán. A magyar hadak elvonulása után Szeged a védelmi végpont és Szabadka magára maradt.

De Szabadkának a hazához hű fiai a város védelmének ügyében a haza védelmét látván, saját fiaik minden erejét összegyűjtik, fegyverezik s mert a katonailag nem eléggé képzett, hiányos felszerelésű, bár hazafias hevületű nép a sikeres ellenállás biztosítékait a lázadókkal szemben rendes katonai erő nélkül nem nyújthatja: Szegeden a IV. hadtestet szervező gróf Vécsey Károly tábornokhoz fordulnak rendes katonai erő nyereségeért, a ki Szabadkára ki is rendeli az 5-ik honvédszászlóaljat, egy század huszárt a 3. ezredből, 70 vásárhelyi nemzetőrt s fél üteg lovas ágyútelepet január 26-án; de azon utasítással, hogy nem tudván, mily rendeletet veend a sereg iránt a honvédelmi bizottmánytól, ezen csapat a szabadkai határból ki ne mozduljon.

A város és megye megvédelmezésében fáradhatlanul működő városi tanács ebben meg nem nyugodhatván, a mint a veszély Zombor elestével egyre növekedett, *Zomborcsevics Ferenczet*, a magyar ügy e lelkes és hűfiát 1849. február 13-án egyenesen Debreczenbe a kormányelnökhöz küldé, hogy nála a rendes fegyveres erőt a város védelmére biztosítsa, az állami kincstárból a sereg eltartására 15 ezer forint kölcsönt eszközöljön s Szabadka részére állandó, kipróbált hadvezért nyerjen.

Zomborcsevics F. kiküldetési idejébe esett *Batthyány Kázmér* baranyai főispánnak e vidékre teljhatalmú kormánybiztossá ki neveztetése, ki maga mellé Szabadka területére *Spelletich Bódogot*, Szabadka jeles fiát állította.

Spelletich, ki a katonai hatalom mellett a polgárit is össz-

pontosítá kezében, febr. 27-én elrendelte, hogy minden fegyverfogható egyén a város kebelében talpra álljon, a mozgó-sereg másnap délig felállíttassék, Szárics Móricz őrnagy által tizedekre osztva feleskettessék.

Csaknem egy éjjel állt talpra a mozgó-hadsereg, melynek tisztikarát Batthyány Szegeden már másnap megerősítette.

A vidékbeli mozgó-csapatok is Szabadkára rendeltettek s Zomboresevics F. is teljes sikerrel járt el kiküldetésében: a katonai segély nemcsak megígértetett, hanem már előbb tett rendeletek folytán Szeged felől útnak is indított; dandárvezérül *Gaál László* alezredes az erdélyi szélekről Szabadkára rendeltetett, pénzben pedig 15 ezer pengőforint utalványoztatott.

Zomboresevics F. kiküldetésének sikere nemcsak a bátorság érzetét növelte, hanem a harci kedvet is magas fokra emelte úgy a vezetőkben, mint a menekülőkkal ellepott lakosságban; a lázadó szerbek készülődéseikhez képest nagy arányokban indult meg a fegyverkezés a védelemre.

Gaál alezredes megérkezvén, márczius 4-én tudatta a lakossággal, hogy a katonai parancsnokságot átvette s a várost katonai hatóság alá rendeli.

A Szegeden szervezett IV. hadtest ez időtájt már 12 ezer emberből állott 30 ágyúval. A hadtest egyik dandára Gaál alezredes alatt Szabadkán és Horgoson, a másik Igmándy őrnagy alatt Szegeden és Szőregen volt elhelyezve. A csapatok kisebb része, mintegy 5000 ember, fegyelmezett s begyakorolt sor-katonaság és honvédség; a nagyobbik rész azonban hiányosan felszerelt nemzetőrség vala.

A két dandár kölcsönös támogatás tekintetében egymásra volt utalva; az állandó összeköttetés és folytonos érintkezés fentartása végett lovas küldönczállomások rendeztetek be; azonkívül kellő számú előfogatok tartattak készenlétben oly célból, hogy a védelmi terület egyik vagy másik pontjára rendes harc-képzett csapatok a szükséghez képest bármely időben gyorsan szállíthatók legyenek.

Így állott a déli magyar haderő 1849. márczius 4-én, mely napnak délelőttjén kelt szárnyra a hír, hogy a lázadó szerbek Dragics és Sztejin őrnagyok alatt — mintegy 4000 ember 13 ágyúval — Bajmokról jöve *Kaponya* pusztán tábort ütöttek Szabadkát hatalmukba kerítendő; míg egyes különítmények a szabadkai szállásokon pusztítanak s öldöklésektől sem tartózkodnak.

2. *A kaponyai ütközet.*)*

Az érkezett hírek folytán Gaál alezredes két vezérkari szolgálatot tevő tisztet egy század huszárral és két ágyúval irányított rögtön a kaponyai csárda felé kémszemlére s egyben gyors jelentést küldött Szegedre a IV. hadtest parancsnokságához.

1849. márczius 4-kéről 5-kére menő éjjel a bácskai fiúkból alakult 5. honvédszászlóalj parancsot kapott, hogy készen tartott kocsikon Szegedről Szabadkára induljon. Ez 7—8 órai út kocsikon éjjel, ha nincs fönnakadás.

Márczius 5-én reggel 7—8 óra tájban érkezett a zászlóalj Szabadkára, hol a helyőrség már eleve ágyúlovéssal felriasztatván — a piacon gyülekezett.

A dandár most következőleg alakult meg:

Fővezér: *Gaál László* alezredes.

1. Az 5. honvédszászlóalj Tóth őrnagy vezénylete alatt;
2. két zászlóalj mozgó-nemzetőrség.

Ezek egyike a felső-bácskai „Fekete Sipkások“ Pál Antal százados vezénylete alatt; a másik Czintula Antal őrnagy alatt, a Zomborból visszavonult Nemegyei csapatából Szabadkára került nemzetőrségből, némi sorkatonaságból s honvédségből egyesesen alakulva;

3. két század Ferencz Károly-gyalogság;

4. két század zombori nemzetőr, Putnik Béla parancsnoksága alatt;

*) Az ütközet harcászati megállapítását s térképvezetést Olchváry Ödön honvédőrnagy úrnak köszönjük, ki ez idő szerint az 1848—49-iki déli hadjárat tanulmányozásával foglalkozik.

5. egy szakasz (mintegy 40 ember) budai gránátos ;
6. a szabadkai és környékbeli nemzetőrség számottevő létszámmal ;
7. két század nemzetőrlovasság ;
8. egy század huszár a 3. ezredből ;
9. öt darab 3 és 6 fontos ágyú.

A két zászlóalj mozgó-nemzetőrség jól volt ugyan kiképezve, de hiányos volt a felszerelése ; legénységének nagyobb része utóbb honvédecapatokká alakult.

Kiképzés és fölszerelés dolgában ugyanúgy állottak a zombori nemzetőrök, mint nemkülönben a két nemzetőr-lovasszázad is.

A szabadkai és környékbeli nemzetőrség kiképzése és fölszerelése — az I. körü század kivételével — fogyatékos vala ; kaszával, pikával sőt furkós bottal felszerelt egyének is előfordulának közöttük.

A huszárszázad jól volt kiképezve ; de legénysége még nem volt harcban s előbb még a tűzpróbát kell vala kiállania.

Az összes haderő létszámát biztosan meg nem állapíthatjuk ugyan, de a harcban részvett csapatok erejét bízvást tehetjük 3000 főre.

Ezzel szemben a szerbek, mint főntebb említők 4000 emberrel és 13 ágyúval vonultak ki. Az ágyúk közt volt az általuk „Csicsó“-nak nevezett 18 fontos, melylyel alsó Bácskát retteggették ; a többi 6 és 3 fontos vala.

A szerb csapatok magvát egy zászlóalj pétervárad határőr, egy zászlóalj csajkás, egy zászlóalj szerémségi határőr s egy osztály zombori önkéntes képezte ; a többiek bácskai fölkelők s a szerbiai segédhadakból visszamaradt csapatok — szerviánusok — valának.

A kaponyai csárdáig hatolva, a „Tavankúti-ér“ nyugati partján, a dombok mögé eső horpadáson szállottak táborba. Közvetlen az ér jobb partján csapatok foglaltak állást s az elővédet körülbelül 3000 lépésre Szabadka felé előre tolták.

Gaál alezredes elhatározta, hogy a szerbeket fölkeresi s ott, a hol találja, meg fogja támadni.

Szabadka—Bajmok között a terep hullámos róna; termékeny fekete föld. Az emelkedő halmok általában véve északnyugatról délkeleti hossziránnyal s 5—10 méter viszonylagos magassággal birnak. (Lásd a térképet.)

A kilátás s ezzel a kilövés általában messzire terjed; mindazáltal a terep egyes részleteiben közbevetőleg egyes dombok, majd terephullámok kisebb-nagyobb távolságra a szabad kilövést korlátozzák; kisebbszerű horpadások, teknők és vályúk gyakoriak s ezek a földött előnyomulást is lehetővé teszik.

Az erek, vályúszerű mély völgyekben lomha folyással s nem ritkán mély vízállással, a közlekedést kizárólag a hidakra szorítják; folyásuk iránya az emelkedések hosszirányával párhuzamos.

A tavankúti pusztán fakadó ér a kaponyai csárdánál metszi a szabadka—bajmoki jókarban tartott országutat. Az ér egy 50—200 lépés széles, 5—8 méter mély völgyecske fenekét borítja.

A víz tavasszal és csapadékos időjárás alkalmával 0·5—1·00 m.; a mederfenék 2—3 m. magas sással és náddal van benőve. Ősszel a nádat és sást rendszerint levágják.

Így 1849 tavaszán is, a már előbb levágott nád és sás kicsiny volt, míg a víz kötözködésig ért.

A kaponyai csárda környékén a vályúalakú völgyfenék 140 lépés széles; a jobbpart többnyire uralkodik a balpart fölött; a partok esése meredek.

Az ér mentén a jobbparti dombok vonulata nem nyújt Szabadka felé kifogástalan védállást; mert közvetlen a balparton, a kaponyai csárdától délre 5—600 lépésre, a jobbpartnál valamivel magasabb s körülbelül egy ütegállásnak megfelelő domb korlátozza a kilövést. Ugyancsak a csárdától észak-keletre 7—800 lépés távolságban a bajmok—szabadkai út mindkét oldalán

emelkedő dombvonulat nemcsak hogy elveszi a kilátást, de mérsékeltten uralkodik a terepen egyrészt Szabadka, másrészt a kaponyai csárda felé.

Ebből kifolyólag a nyugati fél ösztönszerűleg törekedni fog ezen emelkedést lövegeivel és csapataival megszállani; de ez esetben háta mögé esik az ér posványos fenekével.

Viszont a keleti félre nézve könnyebb ezen mérsékeltten uralkodó emelkedést megtámadni s az ellenfélt erélyes, szakadatlan nyomással a vízen átszorítani, mintsem egy — a jobbparton állást foglalt ellenséggel szemben — az innenső mélyebb fekvésű horpadáson át kartács- és puskatűzben, a posványos vízen keresztül a tulsó partra felkapaszkodni.

A tavankúti-ér a támadónak figyelemre méltó harczászati akadály.

Az arctámadás nagyobb veszteséggel járhat, végeredményben kétes lehet; miért is kívánatosnak mutatkozik a csapatok egy részével — az ér felső folyásában átkelven — az ellenséget oldalában megtámadni.

A harcz eseményeiből látni fogjuk, hogy Gaál alezredes ütközettervénél eme tényezőket figyelembe vette.

Minthogy a szerbek egy csapata Becse-Ó-Kanizsa felől Horgost s ezzel a szabadkai csapatok hátrálási vonalát fenyegette, Gaál alezredes dandárának egy részét s a Horgoson volt nemzetőrséget Bene alezredes alatt Ó-Kanizsa—Becse felé irányította, míg a többi haderővel Bajmok felé indult.

A főhadoszlop a szabadka—bajmoki úton nyomult elő, a hol Gaál ezredes is tartózkodott. Az elővédet az 5-ik honvédszászlóalj s természetesen az egy század huszár képezte. Ennek indulása reggeli 8 órára esett.

Szabadkától 2·5 klm. távolságra, a derékhadból kivált egy mozgó nemzetőr zászlóalj némi lovassággal, Czintula Antal őrnagy vezetése alatt s mint jobb oszlop a mai Geiger-tanya mellett a tavankúti pusztára vezető úton nyomult elő; egy

harmadik csapatoszlop pedig (valószínűleg a lovasság nagyobb része: két század nemzetőri lovasság) a péterváradi kapun jött ki s a pacséri úton haladva, utóbb — a Kuluncsics szálláson innen — körülbelül a mai Vámtelek pusztán lépett közelebb a főhadoszlophoz, hogy a harcban részt vegyen.

Az elővéd jóval megelőzte a főhadoszlop zömét. Ez utóbbiban a Pál Antal felső-bácskai fekete sipkásai, a tüzérség, két század Ferencz Károly gyalogság, két század zombori nemzetőrség (Putnik Béla alatt), egy szakasz budai gránátos s a szabadkai és környékbeli nemzetőri csapatok valának beosztva.

Szabadkától a kaponyai csárdáig 12 klm. utat kellett megtennie a csapatnak, a mihez rendes viszonyok között is 3 órai időre volt szükség.

Az elővédet képező honvédzászlóalj délelőtt jóval 10 óra után a Jakobsics Mátyás tulajdonát képező szállás közelében találkozott a szerbek elővéd csapatával s harchoz fejlődve a szerbeket a kaponyai csárda felé nyomta.

Midőn azonban a mai Pertics szállás magasságába érkezett, Gaál alezredes az uralgó dombvonalakról áttekinté az előterepet, látta, hogy a szerbek túlerővel vannak s a tavankúti-ér jobbpartját tartják megszállva.

Számot vetett magával az iránt, hogy a csapatokban és lövegekben túlerős ellenséget megtámadni, a bővízű réten át kartács- és puskatűzben rohamot intézni a meredek jobbpart ellen, nagy veszteséggel járó és kétes eredményű vállalat leend.

Ennélfogva az elővéd zászlóalj által már elfoglalt uralgó dombvonulatot feladta s Szabadka felé vonult vissza, egyrészt, hogy az ellenséget állásából lecsalja, másrészt pedig, hogy Czintula őrnagy feladatát: a szerbeknek oldalába, esetleg hátába törni, segítse.

A manőver sikerült. A szerbek a honvédzászlóalj visszavonulását hátrálásnak vették s csapataikat és lövegeiket a kaponyai csárda hídján átszállítva, a már említett uralgó domb-

vonulaton — a bajmok-szabadkai utat közbevevőleg — foglaltak állást.

Az elővéd honvédszászlóalj körülbelül a Jakobcsics Mátyás tanyájáig hátrált s ott megállva fődözte a derékhad fölvonulását s harczalakzatba való fejlődését.

Körülbelül délután 1 órakor a magyar csapatok a következőképen fejlődtek a harczhoz :

a) a szabadka-bajmoki úttól északra a harczfelállítás jobb szárnyán az 5. honvédszászlóalj ; e mögött a jobb szárnyon kívül a huszárszászad ;

b) az úton s attól délre voltak az ágyúk felállítva, ezektől balra a Ferencz Károly-ezred két százada, majd a zombori nemzetőrök két százada helyeztetett el ;

c) a balszárnyat képezte a felső-bácskai fekete sipkás nemzetőr zászlóalj s a budai gránátos szakasz ; a balszárnyon kívül két század nemzetőri lovasság mozgott ide-oda ;

d) a szabadkai s környéki nemzetőrök hiányosan fegyverzett csapatai impozáns tömegbe alakulva, a szabadka-bajmoki utat közbevevőleg, másod vonalban a közép mögött, mint tartalék, foglaltak helyet.

Az első vonalbeli osztályok rajvonalat, támcapatokat különítének ki s ezeket nyomban követte a zászlóalj-tartalék.

Ezen alakzatban délután 1 óra tájban az egész vonalon megkezdődött az előnyomulás, a löveg-, majd a puskatűz-harcz.

A szerbek nagy kaliberű ágyúi csakhamar leszerelték a magyarok néhány ágyúját ; mindez azonban nem gyakorolt kedvezőtlen befolyást csapataink erélyére és bátorságára.

A jobb szárnyon Sággy százados honvédei valának kirendelve rajvonalba s támcapat viszonyba. Ezeknek sikerült az ellenség balszárnyát átkarolni. A támcapatba kirendelt szakasz Lieszkovszky István tizedes alatt, tanyák és mélyedések által fedve, az ellenséges ágyúk bal oldalába hatásos lőtávig (250 lépésre) nyomult elő s a fél század határőr — ágyúfödözet ellen szakaszával ösztüzet adott, azután pedig rohamot intézett ellene.

Ez annyira meglepte a határőröket, hogy lövegeiket is cserben hagyva, a kaponyai csárda felé futottak. Lieszkövszky tizedes ezen hadi ténye folytán még a csatatéren hadnagygyá neveztetett ki.

De az arczonalakban is oly hatalmas erélylyel nyomultak elő a magyarok, hogy a szerb ágyúk alig birtak fölmozdonyozni s hátul egy újabb állásba vonulni.

A visszaszorított szerb csapatok egy része a tavankúti-ér innenső, másik része (ki átjuthatott könnyű szerével), a tulsó oldalán foglalt állást.

Ugyancsak a visszavont lövegek egy része a kaponyai csárdánál levő hídon átkelt s az úttól északra, a jobbparti alkalmas dombon mozdonyozott le; míg az ágyúk másik része, köztük a 18 fontos Csicsó, a kaponyai csárdától délre (5—600 lépésre) a balparton levő dombon mozdonyozott le s földözte a csapatok visszavonulását.

A magyaroknak erélylyel folytatott támadása a jobb szárnyon a kaponyai csárdára, a balszárnyon pedig a tavankúti-ér balpartján levő domb felé irányult, hol a megfutamodott szerb ágyúk egy része állást foglalt vala.

Ezen támadás utóbb oly határozott és merész jelleget öltött, hogy a szerbek amúgy is megosztott állásukban tovább maradni képtelenek valának.

A felső-bácskai fekete sipkások rohama előtt az ér balpartján felvonult tüzérség a nagy kaliberű Csicsóval együtt felmozdonyozván, a kaponyai csárdánál levő híd felé vágtatott; de ott az ágyúk és lőszerkocsik rúdjai s a befogott lovak úgy összekeveredtek: hogy az amúgy is menekülő szerbekkel teli hídon áttörni képtelenek valának s egy részök elakadt a posványos talajban, más részök az összelőtt tüzérlovak hullájával együtt ott rekedt a hídravezető töltésúton.

A zavar ezen pillanatában Sághy százada jobbról, Udvarnoky százados honvédei pedig az út mentén — utánuk az egész

honvédszászlóaljjal — szuronyt szegezve törtek elő s a kaponyai csárdát elfoglalván, a menekülő szerbeket a vízen átszorították.

Ugyanily halált megvető bátorsággal törtek elő a Ferencz Károly-gyalogosok, a zombori nemzetőrök, Pál Antal vitéz fekete sipkásai a budai gránátosokkal egyetemben s nemcsak hogy átnyomták a szerbeket a vízen, hanem maguk is az éren átgázolva, a szerbeket a jobbparti dombvonulatról is leszorították.

Megmaradt ágyúik a visszavonulás fődözése céljából a szabadka—bajmoki úttól délre a tavankúti-ér mögött, körülbelül 1000 lépésre, foglaltak utolsó lövegállást az emelkedő dombok gerinczén.

A balszárnyon kívül működő két nemzetőr lovasszázad a fekete sipkásokkal egyidejűleg támadást intézett a szerbek lövegei ellen s utóbb, midőn az ellenség futásnak eredt, a Birkás-szállás táján átkelt a hídon s nyomban követte a menekülőket.

A jobbszárnyon volt huszárszázad átkelésre alkalmas pontot nem találván, működése a kaponyai csárdánál megakadt. Czintula őrnagy csapata távolabb eső helyzete miatt nem vehetett részt a döntésben; de utóbb a patakon átkelve különítményével messzire követte az ellenséget.

Az üldöző csatározás délutáni 4—5 óra tájban ért véget, sötét éj volt már, mire a magyar csapatok bevonultak Szabadkára.

Lovasságunk messzebb menő komolyabb üldözésre nem kapott parancsot, valószínűleg azért, mert a nemzetőri lovasság e célra alkalmasnak nem tartatott, az egy század rendes huszárt pedig Gaál ezredes vagy keveselte, vagy kímélni akarta.

Zsákmányul esett a 18 fontos Csicsó és 2 hat fontos ágyú a hozzájuk tartozó lőszerkocsikkal, ezeken felül még 3 sájkás ágyúcső.

Az 1849. évi hivatalos „Közlöny“ 48. számában kiadott hadijelentésben veszteségünk mintegy 30 ember holtakban és sebesültekben, az ellenségé 200 ember.

Az ütközetben részt vett és még élő bajtársak közül senki

sem emlékezik, hogy a harctéren a mieinkből halottakat látott volna.

A Fekete Sipkások közül Ulrich tizedes (Jankováczról) és Zsidóczki József (Mélykútról) kapott nehéz sebeikben másnap Szabadkán haltak meg; kívülük még 8—10-en kaptak apróbb, jelentéktelen sebet. Pál Antal, a Fekete Sipkások parancsnokának visszaemlékezése szerint az 5. honvédszászlóalj néhány embere is elesett.

Az ütközetben részt vevők egybehangzó visszaemlékezései szerint a szerbek részéről mintegy 10—15 elesett feküdt a harctéren, köztük vörös fezes szerviánusok is; veszteségük azonban bizonyára jelentékenyebb volt, mert szokásuk szerint halottjaikat és sebesültjeiket kocsikon magukkal vitték. Veszteségüket egy osztrák hadászati író is jelentékenynek mondja, a ki különben szeret előadásában ellenfeleinknek a magyar hadsereg rovására kedvezni.

A futással menekülő szerbek, hogy győzelmes csapatainkat a valószínű üldözéstől visszatartsák, utolsó hadállásukból visszarröppentyűztek és a tőlük hadi zsákmányul maradt egyik lőszerkocsi felrobbant s az épen a mellett rendelkező hős Paganini József, honvéd-tüzérszázados egyik lábán életveszélyes sebet kapott, melynek következtében Szabadkán, fegyvereink nagy kárára, nemes lelkét kilehelte!

Paganini genialis tűzér volt, ágyútüzélese döntő eredményű az ütközet kimenetelére. A népszabadságért rajongó lelke vezette a magyar hadak csapatai közé, mint olasz származású világszabadsághóst. Az egész város mély részvéte kísérte őt sírjához az úgynevezett zentai temetőbe, hol nemes hamvai fölé 1866. nov. 1-én a honfiúi kegyelet díszes síremléket emelt a következő felirattal: „A magyar nemzet szabadságharczában 1849. évi márczius 5-én Szabadka alatt Kaponyánál elvérzett Paganini honvéd tüzérszázadosnak hazafiúi megemlékezésül ügybarátai!”

Csapataink, mint Lieszkovszky István jelenleg nyug. honvéd-őrnagy, akkoron az 5. honvédszászlóalj vitéz tizedese írja, halált megvető elszántsággal küzdöttek ; általában az egész hadosztály erélyes magatartásáért parancsilag megdicsértetett, Csintalan Mihály az 5. honvédszászlóaljból vitézségeért hadnagygyá léptettetett elő.

Hősiesen viselkedtek a bácskai fekete sipkások is ; kitűnt közöttük vitézsége által Széchényi József, jelenleg Zombor sz. kir. város országgyűlési képviselője, ki a Csicsó tűzmesterét ép azon pillanatban tette ártalmatlanná, midőn az az ágyút leszögezéssel harczképtelenné akarta tenni ; majd az ágyúra egy lázadó zsoldos vetette magát, azt átkarolva s harsányan kiáltozva : „Ne dam Csicsu dok ne umrem“ (nem adom oda a Csicsót, míg meg nem halok).

A fekete sipkások vitézségét Spelletich Bódog, Pál Antal elbeszélése szerint, azzal is kitüntette : hogy a legénységnek fejenként 5 frt jutalmat osztatott ki.

Ez önfeláldozó bátor csapat egyik tizedese, Melkai György köztisztelet élvezetében ma is közöttünk él ; egy másik derék vitéze pedig Kaich József Nemes-Militics érdemes jegyzője.

Általában csapataink szelleme kitűnő volt, elszántság a vakmerőségig jellemezte ; erős bajtársi kapocs létezett tiszt és legénység között ; küzdött egyik a másikért, együtt a hazáért, az egymás iránti kölcsönös szeretetből kifolyó bizalommal és testvéri ragaszkodással !

A kaponyai győzelem, mely az ellenfél önbizalmát alappjában megrendítette, alapja lön egyszersmind a később Perczel alatt a Bácskában lefolyt győzelmi harcoknak is.

Társulati ügyek.

Társulatunk választmánya a megszaporodott teendők elintézésére f. évi április 29-én, május hó 30-án, június hó 16-án üléseket tartott.

I. A z április 29-iki ülésen Czirfusz F. kir. tan. elnökle alatt jelen voltak: Latinovits Géza alelnök, dr. Grüner Samu ügyész, Buday Gerő pénztáros, Costa János másodtitkár, Gräff Nikáz, id. Mihályi János, Szemző Gyula vál. tagok, Roediger Lajos titkár, — és a „Bácska“ képviselőjében: Szalay Frigyes vendég.

Elnök üdvözölve a megjelent tagokat, felhívja titkárt jelentésének előterjesztésére.

Titkár a február 20-iki ülésen kapott megbízatásokról referálva jelenti, hogy a megbízások teljesítettek.

Beszereztetett Rupp J., „Magyarország ekkorig ismeretes pénzei“ című műve, és az írássokszorosításra szolgáló „Autocyclostil“ nevű sokszorosító gép.

Megkerestetett Bács-Bodrogh vármegye közönsége segélynyújtás és egy szobának átengedése iránt.

Elnök úr érintkezésbe lépett Bács község előljáróságával a f. évben esetleg Bácsban tartandó vándorulás tárgyában. Tudakozódására meghívót kapott társulatunk a község közönségétől.

Elnök úr a febr. 20-iki ülésből az alapszabályok revidiálására kiküldött bizottságot összehívta, melynek munkálatai a jelen ülésen tárgyalatni fognak.

Az utolsó ülés óta felmerült fontosabb eseményekről a következőket jelentette titkár:

1. Pártoló tagokul jelentkeztek: „Polgári Olvasókör“ Torzsa, „Haladó-kör“ Torzsa, Drescher Ede kir. közjegyző Zombor, Knézy Péter r. kath. s. lelkész Ujvidék, Kirschbaum Lajos r. k. plébános Titel, Oppenländer Gyula polg. isk. tan. Apatin, Roediger Rezső ny. m. k. honvéd alezredes Zombor, Tárcazy Istvánné urnő Zombor.

Pártoló tagokul felvétetvén, számukra a pártoló tagsági okmányok kiállítandók.

A társulat megkeresésére működő tagokul jelentkeztek és felvételüket kérik: Bibó Bige György közs. főgymn. tanár Szabadka, Csetri Károly m. kir. áll. főgymn. tanár Zombor, Kálits Dóme gör. kel. szerb tanítónőképezdei tanár Zombor, Schmollinger Antal közs. főgymn. tanár Zenta, Trencsény Károly felső keresk. isk. tanár Zombor.

Működő tagokul beválasztván, részükre a működő tagsági okmányok kiállítandók.

Társulatunk iránt tanúsított érdeklődésük és ügyeinknek mindig kész támogatásáért működő tagokul ajánlhatnak: dr. Grüner Samu által: Gozsdu Elek kir. törv. elnök Zombor. Czirfusz F. által: dr. Bayer József főgymn. tanár Budapest. Roediger L. által: Szalay Frigyes megyei alszámv. Zombor.

Működő tagokul beválasztván, részükre a működő tagsági okmányok kiállítandók.

2. Jelenti titkár, hogy a Sziga szigeti ásatási területen húzott árkokat a megkezdett műveletek érzékeny kárára betömetni rendelte az apatini erdészeti hivatal.

Az ügy azonnal kellő elintézését nyert, a társulat érdekei nem sérültek; csak egy árok tömetett be.

3. Titkár megkeresvén ngos és főtiszt. dr. Szentkláray Jenő kanonok urat arra, hogy a csanádi káptalan levéltárában kutattatna megyénkre vonatkozó okmányok után, azon választ nyerte, megtörtént minden ez irányban, de fáradozása negatív eredményre vezetett.

4. Titkár jelzi, hogy társulatunk a folyó évben Bogner Antal tanító urtól Apatin, Cziráky Gyula s. lelkész urtól Gombos, Érdujhelyi Menyhért plébános urtól Zenta, Fernbach Erzsébet és Fernbach Zsuzsa urhölgyektől Roglaticza puszta, Maicen Alajos m. allevéltárnok urtól Zombor, Orkonyi Ede kir. törv. bíró urtól Zombor, Sándor Béla takarékpénztári igazgató, nyug. főispán urtól Zombor, dr. Thim József járásorvos urtól Apatin, Weigang János polg. isk. tanár urtól Apatin, dr. Zsubory József ügyvéd urtól Apatin érdekes és becses ajándékokat kapott.

5. Ngos Gozsdu Elek kir. törv. elnök ur felhívja a társulat figyelmét a Zombor város területén levő építészeti emlékek megrajzoltatásának időszersőségére.

Titkár felkérte a felemlített emlékek sürgős lefényképezésére. A mennyiben a társulat anyagi ereje meg fogja engedni, a társulat illusztrátora által megfogja festetni ezen épületeket.

6. A beérkezett előfizetési felhívásokra megrendeli a társulat a dr. Schönherr Gyula által kiadott „Magyar Minerva“ című művet és az „1848—49. budapesti Ereklje Muzeum“ által kiadott „Kossuth Lajos“ arcképet.

7. Bács község meghívja a társulatot, hogy legközelebbi vándorulását tartaná Bácsban.

Elnök ur érintkezésbe lépve a község elöljárósággal, propositiókat tesz ezen ülésre vonatkozólag.

Tüzetes tárgyalás után a választmány a következő határozatokat hozta:

a) Kiküldi kebeléből az elnök, alelnök, ügyész, id. Mihályi János, a két titkár és a pénztárosból álló bizottságot a programm elkészítésére, a teendőknek a helyszínén való megbeszélésére és elintézésére. Eljárásukról a legközelebbi választmányi ülésen jelentés teendő. Bácsra teendő utazásuk a társulati pénztárt terhelendi. — b) Elnök ur által felvetett azon eszmét, hogy Nngu és Főtiszt. Császka György kalocsai érsek ur úgy is mint társulatunknak tiszteletbeli tagja, a Bácsos tartandó ülés alkalmából felkéressék a bácsi várnak az enyészettől való megóvatására szükséges restauráltatási munkák eszközöltetésére, — a választmány magáévá teszi és önkéntes ajánlataik alapján kiküldi kebeléből az elnök, alelnök, pénztárosból álló bizottságot, hogy keressék meg a társulat képviselőiben Nngu és Főtiszt. Császka György érsek urat az indítványban említett áldozat meghozatalára.

8. Az alapszabályok revíziójára kiküldött bizottság betérjesztvén munkálatai eredményét és a revidiált tervezetet, az részletes tárgyalás alá vétetett; és a 30 §-ból álló új alapszabálytervezet megalkottatott.

Ezen módosítás tervezete minden tagnak megküldendő A módosítások megejtésének czéljából f. évi junius hó végén rendkívüli közgyűlés tartása határoztatik el.

9. A folyamatban levő ásatásokról jelenti titkár, miszerint a) Gubitzka Kálmán ur a Sziga szigeten újból megkezdte az ásatási műveleteket. b) Cziráky Gyula ur szívesen ajánlkozik a gombosi kutatások folytatására, de arra segílyt kér.

A választmány Cziráky Gyula ur kezéhez 60 koronát utalványoz a gombosi kutatások folytatásására az 1899. évi államsegély tehére.

10. Alelnök ur időszerűnek látná, hogy megállapíttatnék már most a folyó évben esetleg eszközöndő ősrégészeti kutatások terve, hogy előre lehessen tanulmányokat tenni és a kutatás vezetésére alkalmas egyéneket felkérni annak vezetésére.

A megindult élénk és tüzetes vita után határozatba ment, hogy a mennyiben a f. évre idejében megérkeznek az államsegély, akkor első sorban a Bartán vár, másodsorban az ujvidéki nagy római sáncznál levő tumulus átkutatása fog foganatba vétetni; egyúttal megbízta titkárt, hogy megtekintvén Bartán várát, mindkét hely kutatásának költségei és kutatásának módozatai felől előzetesen puhatolódzék.

11. Számos kisebb ügyviteli dolog került elintézésre.

Ezzel a tárgysorozat kimerítettvén, elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére dr. Grüner Samu és id. Mihályi János urakat kérve föl, az ülést bezárta.

II. A május hó 30-án tartott választmányi ülésen Czirfusz F. kir. tan. elnökle alatt (és a társulati helyiségben folyómunkák miatt Gräff Nikáz házában) jelenvoltak: id. Mihályi János, Szemző Gyula vál. tagok és dr. Grüner Samu ügyész, Buday Gerő pénztáros, Costa János másodtitkár.

Az ülés majdnem kizárólag a bácsi vándorüléssel foglalkozott, melynek végleges programját ekként állapította meg:

A vándorulás f. évi szeptember hóban tartatik. Tárgysora:

1. „Elnöki megnyitó beszéd.“ Tartja: Czirfusz Ferencz elnök.
2. Felolvasás: Érdújhelyi Menyhért zentai plébánostól.
3. „Bács város közművelődési fontossága a középkorban, különös tekintettel Bács- és Bodrogh megyékre.“ Felolvassa: id. Frankl István ny. főg. igazg. (Szabadka.)
4. „Az 1500. és 1518-iki bácsi országgyűlésekről.“ Felolvassa: Kubinyi Viktor. r. k. segédlelkész. (Karavukova.)
5. „Bács vára a török hódoltság korában.“ Felolvassa: Costa János áll. főg. tanár. (Zombor.)
6. Indítványok.
7. Elnöki zárszó.

Déli 1 órakor társas ebéd.

Délután: a vár, a török fürdő, a régi megyeház megtekintése.

A részletes tárgysorozat csak később fog közölni.

A tárgysor kimerítése után elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Gräff Nikáz, id. Mihályi János urakat kérvén fel, az ülést bezárta.

III. A június hó 16-án tartott választmányi ülésen Czirfusz Ferencz kir. tan. elnökle alatt jelenvoltak: Dömötör Pál és id. Mihályi János vál. tagok, dr. Grüner Samu ügyész, Costa János másodtitkár, Buday Gerő pénztáros, Roediger Lajos titkár.

Elnök felszólítja titkárt jelentésének előterjesztésére.

Titkár az április 29-iki választmányi ülésen kapott megbízásokról referálva, következőket jelenti:

1. Szétküldtük a beválasztott pártoló és működő tagoknak a tagsági okmányokat.

2. Megrendeltük a „Magyar Minervá“-t és „Kossuth L.“ arczképét.

3. Cziráky Gyula urat értesítettük az újabb kutatási megbízásról.

4. Megkereste titkár a kutatással megbízott urakat jelentéseik beküldésére.

4. Megkereste titkár Rohonyi Gyula orsz. képviselő urat, nem lenne-e hajlandó az ujvidéki tumulus kutatási munkálatainak vezetését elvállalni.

6. Megtekintette titkár a Bartán várat. A látottakról rövid jelentést tett. — Úti költsége 4 frtban jóváhagyatik.

Az április 29-iki ülés óta a következő fontosabb mozzanatok merültek föl:

1. Dr. Than Károly úr elnök úrhoz intézett levelével megküldi saját és testvérének arczképét. Ezen arczképeknek társulatunk muzeuma számára való megfestetésére reményt nyújt.

2. Özv. Szarvas Gáborné köszönetét fejezi ki elnök úrnak, a megemlékezés és a társulat részéről tapasztalt érdeklődésért.

3. Baja város 100 koronával belép a társulat alapító tagjai sorába. = Baja thjf. város közönségének köszönetét rendeli tolmácsoltatni a választmány.

4. Bács-Bodrogh vármegye közönsége értesíti az elnökséget, hogy a f. évi április hó 30-án tartott közgyűlésén 600 korona segélyt szavazott meg a f. évre a társulatnak. — Bács-Bodrogh vármegye közönségének köszönetét rendeli tolmácsoltatni a választmány.

5. A Muzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelőisége megküldi az 1899. évi jelentését. Ezen jelentésében a különböző társulatok és egyéneknek adott kutatási állami segélyekről emlékezvén meg, társulatunkra vonatkozólag a következőket írja:

„A Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat a környékbeli őstelepek felkutatására kapott 300 frtnyi segély felhasználásával B.-Monostorszegh határában, Bács Gomboson (Bogojeván) és Bács-Keresztúron végzett kutatásokat, melyek a társulat zombori muzeumát igen nagy számú és tudományos tekintetben érdekes őskori leletekkel gyarapították. Megindította továbbá a Szigá szigeten levő klastromromok felásását. Ez utóbbi vállalkozáshoz az orsz. főfelügyelőiség a műemlékek orsz. bizottságának hozzájárulását is kikérte s a bizottság szakértői a főfelügyelőiség megkérésére a helyszínére utazván, az eddig végzett ásatások sikeréről és szakszerű vezetéséről meggyőződést szereztek s azok folytatására útbaigazítással szolgáltak.“

6. Bács-Bodrogh vármegye közgyűlése értesíti az elnökséget, hogy ez idő szerint nem bocsáthat több helyiséget a társulat rendelkezésére.

7. Ásatásaikról jelentéseiket beküldték Gubitza Kálmán és Cziráky Gyula urak. Tudomásul vétetik.

8. Titkár megkereste Radimeczki szerajevói bányakapitány urat, adna engedélyt az őskori leletek kezelése és praeparálásáról írt művének, a társulat Évkönyveiben magyar nyelven való közzé tételére. Válasz még nem érkezett.

9. Rohonyi Gyula úr értesíti a társulatot, hogy az ujvidéki tumulus kutatási munkálatainak vezetésére szívesen vállalkozik.

Mivel az állami segély még nem érkezett be, a választmány később fog az ügygyel foglalkozni.

10. Titkár a megváltozott viszonyok és más irányban való tartós elfoglaltsága miatt kéri állásától f. évi július hó 5-étől való felmentetését.

Id. Mihályi János indítványára a választmány köszönetét rendeli kifejezni titkárnak, azon fáradhatatlan buzgóságáért, melylyel a társulat ügyeit vitte és szorgalmáért, melylyel a múzeumot rendezte.

Beható tárgyalás után elhatározza, a titkár helyetteséül Trencsény Károly zombori felső keresk. tanár kéressék föl. A nyári két hónapban Costa másodtitkárt kéri föl a választmány a megválasztott helyettes titkár helyettesítésére, az ő eltávozása esetére pedig Buday Gerő pénztárost.

Az iroda és múzeum átvétele és átadására folyó évi július hó 5-ére kiküldi kebeléből Costa másodtitkár, id. Mihályi János és Dömötör Pál vál. tag urakat.

Elnök felhívja ezután a vál. ülést az alapszabályok revideálása czéljából tartandó rendkívüli közgyűlés napjának meghatározására.

Mivel a június hó alkalmatlannak mutatkozik e czélra és a megye helyiségei is épen átalakítás alatt állanak, a választmány a f. év őszére halasztja el a rendkívüli közgyűlés megtartását.

Titkár ajánlja Bács-Bodrogh vármegye katonai térképének beszerzését. E czélra megszavazza a választmány a szükséges 9 kor. 84 fill. összeget.

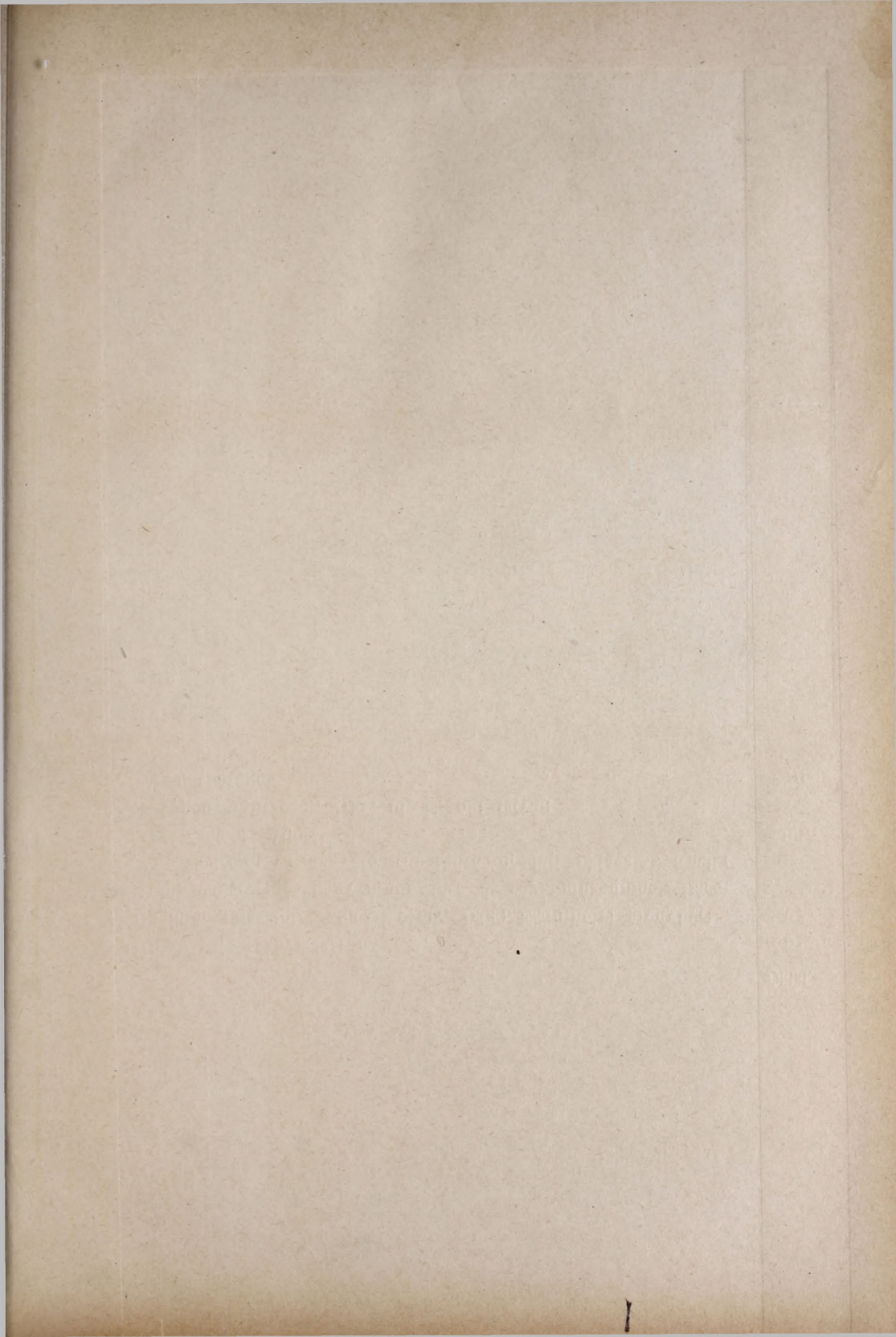
Több tárgy nem lévén elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Dömötör Pál és id. Mihályi János urakat kérve föl, az ülést bezárja.

Tartalom:

	Oldal.
1. Bács. Írta: Iványi István	51.
2. Dömötör választott kalocsai étsék. Írta: Érdujhelyi Menyhért .	62.
3. A biharmegyei és nagyváradai tört. és rég. muzeumnak Bács- Bodrogh vármegyére vonatkozó eredeti oklevelei. Közli: Zsák J. Adolf	66.
4. A kaponyai ütközet. Írta: id. Frankl István	70.
5. Társulati ügyek	85.

A káponyai ütközet vázlatja.

1849 márczius 5^{ik} én.

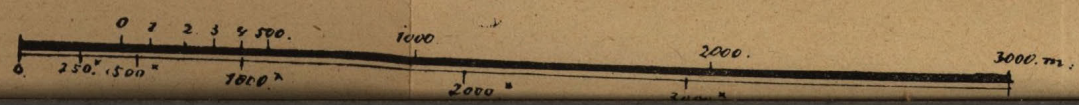
Teljesítmények:

magyar csapatok.
 szerb löveg.

1. Hunár század
2. 5^{ik} honvéd zászlóalj.
3. Tüzérség
4. Ferencz Király gyalogság
5. Zombori nemzetőrök
6. Budai gránátos szakasz
7. Felső hácskai sekete ipkások
8. Nemzetőr lovasság.
9. Szabadkai nemzetőrök.
10. Jobb orlop (Czintula örmagyalatt)
- I. Szerbek 1° hateres lövegállása.
- II. " 2^{ik} "
- III. " 3^{ik} "

Mérle: 1:25000.

Az 1900. évi februárius hó 28-ától következő pártoló tagok fizették be tagdíjaikat.

1900. évre: 1. Alföldy Gedeon, Zombor. 2. Bezerédy István, Szabadka. 3. Bikár Nénád dr., Zombor. 4. Boromissza János, Zenta. 5. Chottek gróf urad. igazgatósága, Futtak. 6. Czirfusz Dezső dr., Stoósz. 7. Czirfusz Ferencz, Zombor. 8. Czvetkovits Péter dr., Zombor. 9. Dalmay József, Zombor. 10. Dosztig József, Kula (2 kor. hátr.) 11. Drescher Ede, Zombor. 12. Dudás Andor, Zenta. 13. Falcione Gusztáv, Zombor. 14. Falcione Lajos, Zombor. 15. Falcione Nándor, Zombor. 16. Faller Alajos, Veprovác. 17. Felső keresk. iskola, Zombor. 18. Főgymnasium, Zombor. 19. Főgymn. tanári könyvtár, Szabadka. 20. Fratricsevits-Aszt Vincze, Zombor. 21. Frey Imre, Zombor. 22. Garay Károly, Bács. 23. Gärtner Sándor, Borsód. 24. Gertinger Pál dr., Zombor. 25. Grüner Samu dr., Zombor. 26. Hauke Imre, Zombor. 27. Husvéth István, Zombor. 28. Husvéth Károly, Zombor. 29. Incze Gusztáv, Zombor. 30. Karácson Gyula, Zombor. 31. Kleiner Adolf, Hajós. 32. Kottler Ottó, Bulkesz. 33. Kovacsich Máté, B.-Almás. 34. Lallosevits Jakab, Zombor. 35. Latinovits Géza, Borsód. 36. Latinovits János, Baja. 37. Lukásevits István, Zenta. 38. Magyar István, Új-Verbász. 39. Magyar Olvasókör, Zombor. 40. Mallin Károly, Obrovác. 41. Marodits Axent., Alsó-Kovil. 42. Mayer István, Zombor. 43. Molnár Károly dr., Zombor. 44. Olesváry Ödön, Szabadka. 45. Ó-Verbász község. 46. Pavlovits Simon dr., Zombor. 47. Prigl.-Szt.-Iván község. 48. Raisz Lajos, Zombor. 49. Rauschenberger Adolf, Prigl.-Szt.-Iván. 50. Récsei Ede dr., Kula. 51. Rényi József dr., Kunbaja. 52. Roediger Lajosné, Zombor. 53. Roediger Rezső, Zombor. 54. Roheim Károly, Zombor. 55. Sándor Béla, Zombor. 56. Szemző Mátyás dr., Kernyaja. 57. Szilágyi Mór, Zombor. 58. Tárcazy Dezsőné, Zombor. 59. Tárcazy Dezső, Zombor. 60. Tárcazy Istvánné, Zombor. 61. Temunovich József, Zombor. 62. Tiszakálmánfalva. 63. Treer János, Prigl.-Szt.-Iván. 64. Tripolszky Gyula, Zombor. 65. Válics János, B.-Madaras. 66. Várossy Gyula dr., Budapest. 67. Városi könyvtár-egylet, Zombor. 68. Venetianer Sándor, Soóvé. 69. Vértesi Károly, Zombor. 70. Br. Vojnits István dr., Zombor. 71. Ifj. Vojnits István, Zombor. 72. Ifj. Vojnits István, B.-Topolya. 73. Vojnich Lajos, Zenta. 74. Vujevich Alajos, Zombor. 75. Weidinger Lajos, Zombor. 76. Zalár István dr., Borsód. 77. Zákó István dr., Zombor. 78. Zákó Milán, Zombor.

A Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat alapító tagjai közül alapítványaikat befizették.

Baja város 100 korona.

Zombor, 1900. évi június hó 30-án.

Buday Gerő,
pénztáros.

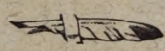
A BACŰ-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TARSULAT TULAJDONA.

CMF

MAGY. AKADEMIÁ
KÖNYVTÁRA

A

BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

COSTA JÁNOS

H. TITKÁR.

XVI. ÉVFOLYAM. III. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL.

1900.

Tájékoztatásul.

A Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat 1883-ban alakult azon célból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történet- és régiségkedvelő, aki ez iránti szándékát írásban egyik elnöknél vagy a titkárnál személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagdíjat fizet. A kötelezettség három évre szól. Aki ennek lefolytával a titkárnál nem jelenti be írásban kilépését, az további három évre marad e kötelezettség alatt.

Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot célja elérésében, felolvasásra munkálatokat küldenek be. E címen a tagdíjak befizetése alól felmentetnek.

Alapító tag egyszer mindenkorra legalább 50 frt alapítvánnyal járul e társulat céljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagjai fel vannak jogosítva az őket megillető társulati címek használatására.

Tagdíjat fizettek.

1899-ik évre: Bosnyák János jegyző, Bezdán.

1900-ik évre: Knézy Péter, Ujvidék. Kirschbaum Lajos, Titel. Bácsi ág. hitv. evang. egyházmegye. Rohonyi Gyula, Ujvidék. Ognyánovics Illés, Ujvidék. Valihora Agoston, Prigl-Szt-Iván. Hinger Péter, Kunbaja. Kármán József, Uj-Verbász. Kopping Péter, B.-Novoszelló. Rigyicza község. Fischer Sándor, Gajdobra. Csantavér község. Engisch Frigyes, Szeghegy. Bosnyák János, Bezdán. Latinovits Frigyes, Borsód. Latinovits Pál, Borsód.

Zombor, 1900. szeptember 29.

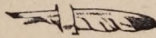
!! Kérelem !!

Ezennel tisztelettel kérem a Társulat azon tisztelt tagjait, kik az 1899 ik évről hátralékban vannak, valamint a f. évi tagdíjat is befizetni szíveskedjenek, nehogy a határozatok alapján postai megbízás útján legyek kénytelen behajtani, mi úgy az egyeseknek, mint pedig a Társulatnak tetemes postai költséget okoz.

Zombor, 1900. október hó.

Buday Gerő,
pénztáros.

A
BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

COSTA JÁNOS

H. TITKÁR.

XVI. ÉVFOLYAM. III. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL.

1900.

Magyar Akadémia
Könyvtára

MAGY. AKADE'MIA
KÖNYVTÁRA

A bácskai Tisza-vidék a török háborúk után.

Írta: **ÉRDUJHELYI MENYHÉRT.**

A bácskai Tisza-vidék, melynek földműves és halász lakossága hajdan leggazdagabb volt a környéken, a török háborúk alatt tiszttára néptelenné lett. Hírmondó sem maradt régi lakóiból. Ibrismovics Marin belgrádi püspök 1649-iki bérma-körútjában az egész bácskai Tisza-vidék községei közül az egy Martonost látogatta meg.¹⁾ A többinek hajdani katolikus lakossága eltűnt; helyökbe szerbek jöttek csekély számmal. De oly kevesen, hogy még falvakat sem voltak képesek alkotni az egykori virágzó városok helyén. Szinta-Rév, Pacsér, Péterréve, Becse-Rév helyén csekély számú viskókból álló szerb telepések voltak; lakóik halászzattal és néhány darab marha legeltetésével foglalkoztak. Kietlen pusztaság lett az arany kalászszal ékes rónaságból, vadonná vált a dús tenyészetű vidék.

Környékünk a XVII. század végén kezd életre kelni. Csarnojevics népének nagy része ekkor települt a Bácskában. A bécsi hadi tanács 1694. május 11-én a patriarkának és Monasztterlynek értésére adta a csász. és kir. felség világos és feltétlen elhatározását, melynél fogva a szerbeket mind Magyarországnak, mind a szerbeknek is érdekében, a Duna és Tisza közt fekvő részekbe kell szállítani. A költözködés a jelzett év utolsó hónapjaiban megtörtént.²⁾ A következő években lassacskán kezd benépesülni a Tisza-vidék is; mind nagyobb arányokban folyt

¹⁾ Fermedzsín. Acta Bosnac. 467.

²⁾ Karlóczai patriárkai levéltár. Acta ann. 1302—1699. Nr. 35.

a telepítés a következő évtizedekben s eltartott a XVIII. század végéig.

A délvidék kúszált birtokviszonyait a háborúk után haladéktalanul rendezni kellett. A régi birtokos családok nagy része elpusztult a háborúkban, más része a felvidékre menekült. Egyik-másik földterületre igényt tartottak hajdani birtokosai s jogaikat visszakövetelték. A birtok-viszonyok rendezése és újabb telepítések eszközlése céljából 1701-ben a kormány a visszafoglalt részekben általános összeírást rendelt el. A Bácska falvait és pusztáit a bajai kerületbe, a Tisza-vidéket a szegedibe osztották.

Azt az évközt, mely a török háborúk után lefolyt, a bácskai Tisza-vidék történetében a telepítés korának nevezhetjük, mivel az egész a telepítésekkel telik el. Nézzük a Tisza menti községeket és pusztákat sorban a telepítés korában.

1. Martonos. Mint főnebb láttuk, 1649-ben még magyar falú volt. Ibrisimovics püspök itt 245-öt bérmált meg.¹⁾ Lakói azután pusztultak el; vagy az ide jövő szerbek szorították ki őket. Újabban Szeged bevétele: 1686 után kezdett benépesülni. Az 1701-iki összeírás Martonost, mint lakott helyet említi; lakói Szeged bevétele után telepedtek oda.²⁾ A község új lakói csupa szerbek voltak; midőn a Tiszáninneri katonai véghely megalakult, Martonos község szerb lakói ahhoz lettek beosztva. Állítólag még 1777-ben is szerb a lakossága. A földbirtokos családfeők száma 170. Házasszellér 29, házassal nem birt 10 zsellér.³⁾ Ezzel a kimutatással ellenkezik az 1791-iki Canonica Visitatio, mely szerint a katolikus templom 1776-ban épült.⁴⁾ Tehát vagy a kamarai összeírás, mely a jelzett évben történt, téves; vagy a Canonica Visitatio adata. Nyilván való, hogy a kamarai összeírásban van a tévedés.⁵⁾

1) Fermedzsin. i. m. 467.

2) Orsz. levéltár. Urb. et Conscript. F. 61. Nr. 51.

3) Ugyanott. F. 173. Nr. 39.

4) Kalocsai érse. levéltár. Visit. Canon. A. 1791.

5) Sőt arra vonatkozólag is vannak biztos adataink, hogy a magyarok 1774 előtt települtek Martonosra. — B.-B. vm. tört. társ. évk. XII. évf. 55. l.

2. Ó-Kanizsa. Az 1701-iki kamarai összeírás szerint Kis-Kanizsa, 5 vagy 6 év óta vannak lakói; tehát a szerbek 1694. vagy 1695-ben telepedtek oda.¹⁾ Mint katonai sáncz, a tiszai határőrvidékhez tartozott. A magyarság 1753-ban települt Kanizsára, illetőleg ebben az évben építettek templomot, mi közvetlenül a telepedés után történt.²⁾ Grosschmid szerint a magyarság telepedése 1750-ben történt.³⁾ Annyi bizonyos, hogy 1777-ben már túlnyomó volt a magyarság; úgy hogy a mellett a szerbek már számításba sem jöttek, mivel a kamarai összeírás a lakosságot általában magyarnak mondja. Az összeírás szerint a jelzett évben volt Kanizsán 336 telkes gazda, 89 házzal biró és 54 házzal nem biró zsellér. a lakosság magyar.⁴⁾ 1762-ben a magyarok száma 1426.⁵⁾

3. Vas-Torok. Iványi azt hiszi, hogy a török uralma alatt beköltözött szerbek változtatták nevét Ostorok-ra.⁶⁾ Ennek azonban ellentmond az 1701-iki összeírás, mely szerint Vas-Torok pusztát Zenta lakosai használják.⁷⁾ A tiszai határőrvidék szervezése alkalmával Kanizsa határába kebelezték. Így lehet, hogy a határőrvidéki szerb katonaság nevezte el Ostorok-nak.

4. Gyékénytó. Hajdan falú volt, a török háborúk idején elpusztult. Az 1701. évi összeírás alkalmával birtokjoga kétséges volt. Lakatlan pusztá volt. Birtokjogát magának követelte egy régi nemes család. Mi volt a család neve, azt nem lehet megállapítani. Az összeírásban Lewenz elferdített név szerepel.⁸⁾ A tiszai határőrvidék szervezése alkalmával Kanizsa határához lett csatolva s azóta oda is tartozik.⁹⁾

1) Orsz. levéltár. Urb. et Conser. F. 61. Nr. 51.

2) Kalocsai érseki levéltár. Vis. Can. 1762.

3) A B.-B. vm. tört. társ. évk. III. évf. IV., V., VI. füzet, 195.

4) Orsz. levéltár. Urb. et Conser. F. 173. Nr. 39.

5) Kalocsai érseki levéltár. Visit. Canon.

6) Iványi B.-B. vm. helynévtára. I. 98.

7) Orsz. levéltár. Urb. et Conser. F. 61. Nr. 51.

8) Ugyanott.

9) Iványi i. m. II. 106.

5. Adorján. A török háborúk végén lakatlan pusztá volt. Ugyan régi birtokosai: a budai apácák reklamálták jogaikat; mindazáltal a pusztát 1701-ben a zentaiak használták, itt legeltették barmaikat.¹⁾ A határőrvidék szervezése alkalmával Kanizsához csatolták s azóta, mint a kanizsai határ kiegészítő része szerepel.²⁾

6. Csésztó. Régebbi időben nagyobb halásztanya volt. Az 1701-iki összeírás csak annyit említ róla, hogy a zentaiak használják. Ebben az időben gazdátlan birtok volt, a zentai halászok használták.³⁾

7. Szentá. A régi Szinta-Rév város a török háborúk alatt teljesen elpusztult. Néhány viskó jelezte a régi kir. város helyét. Az 1701. évi összeírás szerint Szeged bevétele után 1686-ban kezdett benépesülni, új lakói természetesen szerbek.⁴⁾ 1755-ben nagyszámú magyarság és néhány tót család települt ide leginkább Jász-Berény vidékéről, továbbá Heves, Bars és Hont vármegyéből, kik még abban az évben templomot építettek.⁵⁾ Mindennek daczára az 1777-iki kamarai összeírás Zenta lakosait illireknek nevezi; holott az 1766-iki kánoni látogatás Zentán a helyszínén lett megtartva, tehát feltétlenül hiteles. Tehát a kamarai összeírás feljegyzését tévesnek kell tartanunk. A kamarai összeírás szerint volt Zentán 1777-ben 436 telkes gazda, 104 házzal bíró és 81 házatlan zsellér.⁶⁾ A helység lakossága szabad költözködés folytán szaporodott, mint ezt a kamarai összeírás is állítja. Magyar lakosainak száma 1794-ben 5826.

8. Petrinacz. Iványi helyesen azonosítja a mai Adával. Egykori térképeken is Zenta alatt van Bátka, utána Pacsér, azután Petrinacz, erre Mohol következik. Tehát Petrinacz a

1) Orsz. levéltár. Urb. et Conscr. F. 61. Nr. 51.

2) Iványi i. m. II. 8.

3) Orsz. levéltár. Urb. et Conscr. F. 61. Nr. 51.

4) Orsz. levéltár. Urb. et Conscr. F. 61. Nr. 51.

5) Kalocsai érseki levéltár. Visit. Canon.

6) Orsz. levéltár. Urb. et Conscr. F. 173. Nr. 51.

török világban s azután ott feküdt, hol ma Ada község van.¹⁾ Sziget alakja lévén, a határőrvidéki katonák nevezték el törökül Adá-nak, szerbül Osztrovának, a mi teljesen egy jelentőségű. Az 1701-iki kamarai összeírás Petrinaczt Szentá és Mohol közt említi. Az összeírás szerint Petrinacz 1701-ben lett benépesítve.²⁾ Magyar lakói 1760-ban telepedtek a Jászságból s Heves, Hont, Nógrád megyéből, kikkel néhány tót család is jött.³⁾ Ada népének jellemzésében is téved az 1777-iki kamarai összeírás, mivel a lakosságot illirnek mondja, pedig 1762-ben 116 magyar család lakott Adán;⁴⁾ az 1777-iki összeírás szerint pedig 271 földbirtokos, 23 házzal biró és 8 házatlan zsellér család volt ott; tehát az összeírás alkalmával a lakosságnak már körülbelül fele magyar lehetett.⁵⁾ Ezt annál is inkább van jogunk állítani, mivel az összeírás szerint Ada is szabad költözködés folytán népesült be.

9. Moholy. A Mohai-Rév a török háborúk alatt teljesen elnéptelenedett. A háborúk után 1701-ben települtek oda szerb lakosok.⁶⁾ 1772-ben 172 földbirtokos, 17 házzal biró és 6 vagyontalan zsellér lakója volt; jobbára szerbek, azonban volt köztük néhány magyar család.⁷⁾ Számbavehető magyarság 1804—1805-ben települt oda. Tehát nem 1806-ban, mint Grosschmid állítja;⁸⁾ mert 1805-ben már templomuk is volt.⁹⁾

10. Petrovoszelló. Hajdan Péterrévének nevezték. Magyar lakói a török háborúk alatt osztóztak a szomszédos magyarság sorsában. Szerbek 1698-ban szállották meg a lakatlan pusztaságot.¹⁰⁾ Magyarság 1767-ben kezdett telepedni Petrovoszellóra, midőn 22 család jött oda; de a magyarság nagyobb része

1) Iványi i. m. I. 104.

2) Orsz. levéltár. Urb. et Conscr. F. 61. Nr. 51.

3) Kalocsai érseki levéltár. Visit. Canon.

4) Ugyanott.

5) Országos levéltár. Urb. et Conscr. F. 173. Nr. 39.

6) Ugyanott. F. 61. Nr. 51.

7) Ugyanott. F. 173. Nr. 39.

8) Bács-Bodrogh vármegyei Tört. Társ. Évk. III. évf. 195.

9) Kalocsai érseki levéltár. Canon. Visit.

10) Orsz. levéltár. Urb. et Conscr. F. 61. Nr. 51.

1772—1773-ban telepedett oda. Tehát nincs igaza sem Grosschmidnak, ki a magyarok telepedését 1774-re teszi; sem az 1777-iki összeírásnak, mely szerint a jelzett évben Petrovoszelló lakói illirek voltak; mivel 1773-ban már templomuk is volt a magyaroknak.¹⁾ A kamarai összeírás szerint 1777-ben 194 földbirtokos, 10 házzal bíró és 5 vagyontalan zsellér lakott Petrovoszellón.²⁾

11. Ó-Becse. Az 1701-iki összeírás szerint egy váracscsal a Tiszán. Minthogy a régi jelentős becei vár a Tiszán túl lévő Becséhez tartozott, valószínű, hogy az innenső oldalon is volt valamelyes erődítmény, mivel az összeírás a Tisza jobbpartján fekvő helyekről szól.³⁾ Szerb lakosai a török háborúk alatt kezdtek telepedni, 1694 után újabb települőkkel gyarapodott népessége. A magyarok 1757-ben telepedtek oda. Tehát téves Grosschmid állítása, ki a magyarok telepedésének idejét 1767-re teszi;⁴⁾ mert 1757-ben már volt a katolikus hitközségnek adminisztrátora, 1763-ban pedig fölépült a temploma, sőt ez évben már kánoni látogatás is volt Ó-Becsén.⁵⁾ Hasonlóképen téves az 1777-iki kamarai összeírás följegyzése, mely szerint Ó-Becse lakosai illirek. Az összeírás szerint volt 1777-ben Ó-Becsén 278 földbirtokos család, 90 háztulajdonos és 23 vagyontalan zsellér. 1767-ben Petrovoszelló fiók községe volt Ó-Becsének 22 magyar családdal.

12. Nádalj. Szerb lakosai 1699-ben kezdtek telepedni. A következő években lakossága csupa szerb települőkkel szaporodott.

13. Csúrog. Hasonlóképen 1699-ben lett benépesítve szerbekkel.

¹⁾ Kalocsai érseki levéltár. Canon. Visit.

²⁾ Orsz. levéltár. Urb. et Conscr. F. 173. Nr. 39.

³⁾ E mellett látszik bizonyítani Szulejmán naplója, mely szerint a szultán 1526-ban a Duna-Tisza közén lefelé vonulva, Bácsból a Tisza vidékének vette útját; onnét elhaladva, a Tisza partján levő kis vár közelében egy nádas tó mellett állapodott meg s innét ment Titelbe. — Thury I. Török történetirók. I. 320.

⁴⁾ B.-B. vm. tört. társ. évk. III. 195.

⁵⁾ Kalocsai érseki levéltár. Canon. Visit.

14. Zsablya. Kincstári birtok. 1698 óta vannak szerb lakói.

Az összeírást követte a tiszai határőrvidék szervezése. A Tisza-vidék falvainak és pusztáinak egy részét a tiszai határőrvidékbe kebelezték; ide csatoltak még néhány, a Tiszától távolabb eső községet is. A végvidék szervezése folytán a szerbség különféle szabadalmakat kapott. Utóbb, mint láttuk, következett a magyarság telepítése. Minthogy a magyaroknak nem voltak hasonló szabadalmaik, sűrű villongások és torzsalakodások keletkeztek. A viszálykodások elhárítása céljából Mária Terézia 1774-iki oklevelében a magyarokat is hasonló szabadalmakkal látta el, mint a minőkkel a szerbek birtak s a végvidék felosztása folytán a bácskai Tisza-mellék lakosságát az ország polgári lakossága közé sorozta. Így népesült be a bácskai Tisza-vidék. Így lett az tekintetre méltó kiegészítő része a magyar államnak. Az új átalakulás alapját vetette meg a Tisza-vidék jövő virágzásának, mely — reméljük Istentől — vissza fogja idézni annak hajdani fényét, dicsőségét.

Czéhek és ipartestületek a középkorban.¹⁾

A czéhek eredetileg nem csupán ipartestületek, hanem iparosok szövetezetei voltak, kik közös együttélést czéloztak és oly társaságok, melyek a tagok kölcsönös segítségére lőnek szervezve. A czéh tagjai a következő elvet követték: „Egy városban együtt élni, összetartani — jó és rossz időben.“ Nem a közös pénzérdek, bár ez mindig hatalom, erkölcsileg azonban mégis csak igen laza összekötő láncz volt, tartotta össze a czéhek tagjait, hanem minden egyes tagja híven teljesítette polgári és társadalmi kötelességeit és sokat adott közös becsü-

¹⁾ E helyen tisztelettel kérjük az egyes testületeket, községeket, hogy amennyiben módjukban áll, szíveskedjenek a Társulat számára beszolgáltatni, mint kulturális szempontból becses adatokat, a hires c z é h l á d á k a t.

letre és tisztességre, úgy, hogy a czéheket bővített családoknak lehetett tekinteni.

A czéhek alap- és rendszabályai nemcsak ipari tekintetből fontosak, hanem egyszersmind a személyes és férfias tisztesség (becsületesség) és illendőség szempontjából is érdekesekek. Így például szabály volt, hogy czéhtársát még tréfából sem volt szabad meghazudtolni; hogy egy mesternek sem volt szabad a másik legényét elidegeníteni, hogy munkába vett tárgyat elzálogosítani nem volt szabad és még sok hasonló. Becsületükre annyi gondot fordítottak és oly büszkék voltak, hogy ebből a következő közmondás keletkezett: „A czéh becsülete oly tiszta, mint a tükör üvege.“ A közös czéhbecsület mindenekelőtt abból állt, hogy oly ember nem lehetett a czéh tagja, kinek múltját a becstelenség foltja bemocskolta. Egyes czéhekbe még oly egyént sem vettek fel, kiknek szülei valamely nem tisztességes munkával foglalkoztak.

A czéhek összes lénye 5 irányban érdemli meg figyelmünket: 1. politikai, 2. katonai, 3. egyházi, 4. társadalmi és 5. ipari tekintetek szerint.

1. A czéhek társadalmilag mindenekelőtt egy politikai osztályt képeztek. Ha a városi tanács a polgárokkal valamit meg akart beszélni, vagy valamit el akart határozni, avagy ezekkel valamit közölni, úgy e tanácskozásokhoz az egyes czéhek néhány mesterei bevonattak. Ez vagy egyenes meghívás, vagy a kikiáltó (dobos), vagy a piacra való felolvasás által történt, vagy pedig írásbelileg küldték meg az illető tárgyat minden czéhnek egy-egy példányban (másolatban). Körmeneteknél, melyeket akkor nagy pompával tartottak, ünnepélyes felvonulásoknál, a polgárság czéhekké egyesülve jelent meg, de különösen hódolatoknál, melyek a fejedelmeknek és királyoknak hozattak. A városokban a czéhek rendőri szolgálatot is teljesítettek, tűzvészeknél létrákkal, oltóvödrökkel, csákyákkal jelentek meg és a tűzoltó legénységet képviselték. Mások feladata meg volt az idegeneket vezetni és

ezeknek kalauzokul is szolgáltak, de egyszersmind fel is kellett ügyelniök rájuk.

2. Ez utóbbi már katonai szempontokra mutat. A czéhnek minden tagja katonai szolgálatra volt kötelezve. Minden tagnak önmagának kellett fegyverzetét beszerezni és annak jókarban tartásáról gondoskodnia. Ha azonban a czéh, mint testület, saját zászlaja alatt szállt táborba, ott emberei számára sátrakat is kellett állítania. A fegyverzetnek a vagyoni állapotához mértnek kellett lennie. Az, a kinek legalább 30 aranyforint vagyona volt, az első osztályba tartozott és sisakot, pánczélt (vértet), kardot, kar- és lábvédet (pánczélt), valamint keztyűt sajátjából tartozott fedezni. A második osztály nem viselt kardot, csak lándzsát vagy buzogányt. A harcza való vonulását a vészharanggal jelezték. Oda nem gyalog, hanem szekereken vonultak ki.

3. A czéhek másik fontos oldala a vallási volt. Időről-időre közös isteni tiszteleteket tartottak és ott megjelenni — büntetés terhe alatt — mindenkinek kötelessége is volt. Jelszavuk vala : „A ki nem mehet a templomba, 10 ezüsdinárt fizet.“ Igen szigorúan tartották be a vasárnapi munkaszünetet ; a szombati estharangszó után minden munkával felhagytak és a legények levett kalappal álltak műhelyeik előtt. — Minden czéh halottját saját költségén temettette el ; lelki üdveért gyászmisét mondatott és ravatalánál a czéh tagjai, feleségei is megjelentek. A felnőttek koporsóját a czéh 4 legifjabb mestere vitte a temetőbe, a gyermekét a czéh legifjabb mestere maga.

Ha már hajlandók vagyunk a mondottak után a czéheket nagy családnak tekinteni, úgy ezt még inkább fogjuk tenni, ha társas életüket közelebbről fogjuk szemügyre venni. Minden czéhnek volt egy szobája, mely a czéh iparosainak mulatóhelyül szolgált. Itt tartották a czéhek gyűléseit ; a gyűlés után e szobában idogáltak, még pedig alaposan. Mindenkinek önmagának kellett megfizetnie, a mit költött, de előfordult az is, hogy közösen fizették meg a számlát, különösen akkor, ha valamely új mestert vagy legényt vettek fel a czéhbe, vagy ha a czéh valamely mestere

lakodalmát ünnepelte, avagy keresztelőt tartott. A czéhszabályok, a multságok alkalmával tanúsítandó illedelmes magaviseletről is gondoskodtak és különösen szigorúan figyeltek arra, hogy a mit elköltöttek, azt tisztességesen meg is fizették.

Igen fontos szerepet játszott természetesen a czéhéletben az ipar, a kézművesség maga, melylyel akkor a kereskedelem is vele járt. Két dolgot azonban akkor nem ismertek, t. i. a czéhrendőrséget és a czéhkényszert. Oly rendeletek, melyeknek feladata lett volna az ipart magát és érdekeit óvni és megvédeni, csak később merültek fel. Akkor történt, hogy az erkölcsi összeköttetés helyébe csupán materiális közösség lépett, melynek alapja az önérdek volt. A czéhélet kezdetén annak, a ki magát a czéhbe felvétetni akarta, nem kellett magát vizsgának alávetnie, sem pedig az úgynevezett mesterművet (Meisterstück) elkészítenie; elegendő volt, ha az illető csupán a törvényes felvételi díjat megfizette és példás előéletű volt. Később azonban kívánták, hogy az illető, az illető város vagy község polgára legyen és csak az esetben avattatott fel mesterré.

Az első, a mestervizsgára vonatkozó rendelet 1512-ben kelt, még pedig a pékek czéhében és következőleg hangzik: „A tanács elhatározta, hogy mostantól fogva csak az foglalkozhatik sütéssel, ki bebizonyította, hogy a sütést már érti, miért is az első kenyeret idegen kemenczében kell sütnie.“

Az aranymívesnek mestermű gyanánt — így nevezték ama próbamunkát, melynek sikerétől a mesterré való avatás függött — egy övet, egy kelyhet és egy pecsétnyomót kellett készítenie.

Hogy a czéhek egyes tagjai a közönség szemeiben kárt ne szenvedjenek, 1584-ben ipartörvényt alkottak. De ez nem hasonlítható össze a mai iparrendeletekkel és törvényekkel, hanem inkább a készítendő iparmunkákra vonatkozott, illetve ezek minőségére. Így pl. a takácsoknak a szövetség vastagsága és a fonál hosszúsága volt előírva. Azonkívül azt a határozatot hozták, hogy éjjel nem szabad dolgozni, hogy így az árú mindig jó legyen és a vevő is meg legyen elégedve. Az ipar haladása

czéljából legfontosabb volt az iparczikkék kiállítása (Gewerbeschau), mely abból állt, hogy minden iparczikket, mielőtt eladták, megtekintésnek és kritikának volt kitéve. Minden mesternek meg volt a maga jegye, hogy ez minél könnyebben legyen egymástól megkülönböztethető és 2 mester egészen hasonló jegyet ne használhasson, valamennyi mester jegye egy ólommal bevont táblán volt kiállítva, mely a czéh symbolumának és czéhtáblának nevezetett. Oly jegyet minden egyes darab munka kapott és így került a czéhbírák elé és ezek, ha hibátlannak találták, lebélyegezték.

Régen így voltak berendezve a czéhek és az ipar minden jóra való kézmíves javára virágzott.

Közlő: Holzmann Ignác.

Római kori telep Szabadkán.

Írta: **Bibó-Bige György.**

Két év óta, mióta a szabadkai városi múzeum vezetését átvenni szerencsés voltam, több ízben kaptam tárgyakat, melyek városunk határában találtattak. E leletek nagyrészt a római korból származtak. Lelhelyük majdnem mindig ugyanaz volt. A lelt tárgyak között legnagyobb számmal fordulnak elő fekete agyagedény-töredékek, melyek úgy kivitelük, mint alakjuk, díszítésükről azonnal római koriaknak ismerhetők fel.

A leletek sűrűsége által figyelmessé téve a dologra, magam is tanulmánytárgyává tettem e helyet s meggyőződtem, hogy városunk közelében oly érdekes teleppel van dolgom, melylyel foglalkozni megérdemli a fáradságot. Sajnos, a telep egy téglagyár birtokában s a telep a földomlasztások által folyton pusztul. De viszont azon körülmény, hogy a telep daczára az évek óta tartó folytonos pusztulásnak, még mindig jelentékeny, mutatja, hogy itt hatalmas teleppel van dolga a kutatónak.

De lássuk magát a telepet!

A mint a gyárhelyiséget elhagyjuk, — a mely gyár városunk közvetlen határában a város keleti végén fekszik — s a földmunkálatok helyére érünk, az első, mi szemünkbe ötlik, hogy a föld úgy szólva lépésről-lépésre terítve van cserépdarabokkal. A cserépdarabok, a munkások állítása szerint, mind a földmunkálatok közben jöttek napfényre s mint hasznavehetetlen s értéktelen dolgok dobattak félre. Csak kissé felületes vizsgálat alatt is kitűnik, hogy a cserépdarabok két osztályba sorozhatók :

1. Korongon készült, jól kiégetett fekete agyagedények maradványai. Teljesen megfelelők azoknak a római edényeknek, melyek szintén e telepről származtak s melyeknek római eredete, minden kétséget kizárólag megvan állapítva.

2. Rosszul vagy alig égetett, szabad kézzel formált, vastag, vöröstégla színű, durva szemcsés agyagból készült cserepek maradványai.

A cserépdarabok száma oly nagy, hogy rövid pár perc alatt igen tetemes mennyiséget lehet összekeresni.

Vizsgálva most a helyet, honnét ezen cserépmaradványok származnak, nagy segítségünkre vannak a téglagyártáshoz szükséges agyag előteremtése végett végzett földmunkálatok, földomlasztások, mert ezáltal a talaj mintegy 8—10 méter magasan nyitott falat képez s így belső tartalmát szemünk elé tárja.

A talaj sárga föld, csak felül a földszínén van 1 vagy 0.5 méter mély termő földréteg. A sárga föld talajban azonban a felső fekete termő föld helylyel-közzel mélyen, mintegy verem alakban benyúlik s ezáltal elárulja azt, hogy itt nem természetes alakulással, hanem mesterséges, emberi kéz munkájával van dolgunk.

Az ilyen foltok, illetve vermekben levő fekete föld behatóbb vizsgálat után igazolja feltevésünket.

Lássuk közelebbről most ezeket a vermeket.

Ott, hol a sárga s fekete földréteg egymással érintkezik, helylyel-közzel a fekete föld kerek folt alakban benyúlik a sárga földbe. A folt, illetve nevezzük valódi nevén : verem alakja :

felfordított kosár, vagy jobban meghatározva: olyan, mintha egy ketté vágott golyót vágási vonalán állítunk fel. Alja vízszintes, teteje többé-kevésbé domború. Mélysége a föld alatt nagyon különböző. Némelyek alig 0·5 m., mások 1—3 m. mélyen is fekszenek, mindenütt azonban közvetlen fekete föld alsó határán kezdődnek.

A vermek belső méretei kevésbé változóak. Alapjuk 1—2·5 m. között váltakozik, magasságuk rendszeren fél ember magasság. Elhelyezkedésük a talajban nem mutat semmi szabályosságot. Néhol tetemes távolságra vannak egymástól, máshol ismét oly közel, hogy a két gödör egynek látszik.

A vermek keresztmetszetét figyelve, érdekes tapasztalatra jutunk.

A legalsó réteg a veremben kivétel nélkül hamúréteg. Ezen hamúrétegen némely veremnél egész a földszíniig fekete föld fekszik, más vermeknél a földréteg több ízben meg van szakítva hamúréteggel. Ha más nem, ezen hamúréteg mutatja, hogy itt mesterséges vermekkel van dolgunk.

Leletekben a vermek nagyon szegények. A legtöbben a hamúréteg között apró állatsontok, cserépdarabok találhatóak. Ép tárgyat ritkán találnak. A cserepek elhelyezése a legnagyobb rendetlenséget mutatja. Összetörve, a föld- s hamúréteggel összekeverve vannak s látszik rajtuk, hogy együtt kerültek a földdel a verembe.

A nagyobb, jelentékenyebb leletek nagyon ritkák. Eddigelé a következőkről van tudomásom :

1. Egy nagyobb üregben találtak több nagy fekete agyag égetett edényt. Az edények minden kétséget kizárólag római koriak, sőt kivitelük bizonyítja, hogy római készítmények. Az edények leírása megjelent a múlt évi „Archeologiai Értesítőben“ Gohl Ödön nemzeti múzeumi őr tollából. Jelenleg a „Szabadkai Közkönyvtár-Egylet“ tulajdonában vannak.

2. Hasonló edények az előbbihez, de kivitelük durvább. Ezeket én az eredeti római edények helybeli durva utáztatának tartom.

3. Több veremben leltek kerek őrlőköveket, egész vagy eltördelt darabokban. Sok esetben az őrlőkőrészek, bár külön-külön veremből kerültek elő, egészen összeilleszthetők.

4. Előjöttek azon kívül egyes vermekben gömb- vagy csonka kúpalakú háló súlyok, szövőszék nehezekek. Zöldes, valószínűleg serpentin kődarab, valamely eltört eszköz maradványa.

5. Legújabban egy veremből került elő nagyobb cseréptöredék halmoz, körülbelül 165 drb. A cserepek a fentebb említett két osztályra sorozhatók. Némelyekből sikerült összeállítani egy-egy edény alakját.

Egy ilyen összeállított edényen érdekes dolog észlelhető. Az edény domború részén a domborodás felső s alsó körében szabályszerűen elhelyezett lyukak vannak. Úgy látszik valami étel készítésére alkalmazták.

6. Csontváz csak egy veremből került elő. Guggoló helyzetben volt eltemetve. Sírmelléklete volt. Sajnos azonban, azokra nem tudtam reá bukkani s a munkások leírásából nem voltam képes hű képet alkotni magamnak róla. Több verem eddigelé csontvázat nem tartalmazott.

Öszeállítva most már a leletek nyújtotta tanulságot s a közvetlen szemléletből merített benyomásokat, felmerül a kérdés, mily emlékével van dolgunk az ősrégi kornak, mely időbe sorozhatjuk a telepet?

Maga a lelet kevés arra, hogy a feleletet megadhassuk, de a hasonló leletek analogiája alapján ezen szabadkai telepre én a következő véleményt alkottam magamnak, melyet hiszem, hogy a későbbi kutatás megerősíteni fog.

Mindenekelőtt nem temetővel, de lakásokkal van dolgunk, az élők, nem a holtak emlékei ezek. Véleményemet következő dolgok támogatják.

1. A vermekben csak egy esetben fordult elő csontváz s többé nem. Ha temető volna a hely, akkor a temetés nyomának akár mint hullatemetés, akár mint égetés, nyomának kellene lennie minden veremben. Az nem fordul elő s a vermekben előjövő hamú, nem ember hamva. De meg szokatlan is volna, hogy az ember hamvai egyenesen a földben fordul elő. Erre példa még nincs az őstörténelemben. Azonfelül a hamú mennyisége kizárja, hogy egy ember hamva legyen s így, ha ember hamvának tartjuk, akkor minden veremben tömeges égetést kellene feltételeznünk. Sokkal valószínűbb s a hamú anyaga is igazolja, hogy itt tűzhelyhamváról van szó.

2. A legtöbb veremben nincs semmi lelet. Ha temetés volna, illetve sírral volna dolgunk, hamvedernek vagy más sírmellékletnek elő kellene fordulni.

3. Azon gödrök, melyekben a nagyobb ép edényleletek előfordultak, szemmeláthatólag a célból voltak építve, hogy oda az illető tárgyakat elhelyezzék.

4. A „lakás“ nézet mellett szól az előbbiek nem léte első sorban. E mellett bizonyít azonkívül az őstörténelemből vett analogia. A telep domboldalon van, a hol a legtöbb praehistoricus telep épül. Víz partján van, mert a hely bebizonyíthatólag még a közel-múltban is vízzel volt körülvéve. E második szintén az ős telepeknél leggyakrabban előforduló jelenség.

Nincs tehát semmi akadály arra, hogy a telepet ne lakóhelynek tekintsük s az úgynevezett verem lakások közzé soroljuk; sőt mivel a temető volta a fentebb előadottak alapján ki van zárva, csakis lakásoknak tekinthetjük őket.

A kultura, melyet a leletek elárulnak, nagyon szegényes, úgyszólván semmi. Az előforduló őrlőkövek mutatják, hogy az ott lakott ember földműveléssel foglalkozott s a telep helye mutatja, hogy halászat volt főfoglalkozása. A kő s római edények előfordulása némi kereskedelmet árul el. Egyébről azonban nem tájékoztat bennünket a lelet, legfeljebb azok gyér volta anyagi viszonyaik szegényes voltára enged következtetni.

A mi a második főkérdésünket illeti: mely korba tehető a telep s mely nép kulturájának emléke? a válasz nehezebb. Az elsőre határozott a válaszunk, a másodiknál azonban teljesen az abstract következtetésre vagyunk utalva.

E kérdések eldöntésével csakis a keramikus leleteket vehetjük figyelembe, mert az előforduló egy pár őrlőkő s hálósúly nehezek nem képezhet kormeghatározási alapot.

Az agyagedények nagy, túlnyomó száma római kori. Ezek alapján a telepet római korúnak kell tartanunk, sőt másnak nem is tarthatjuk. — Azon körülmény azonban, hogy az edényeken kívül más lelet, a mi római kulturára vonatkoznék, nem található, kizárja azt, hogy római teleppel lenne dolgunk. A telep külső szegénysége ezt nemcsak nem engedi mondanunk, de egyenesen kizárja.

Sokkal inkább valószínű azon feltevés, hogy itt a római korban hazánk területén lakó hódított népeknek volt telepük s a római edények mint rablott zsákmány, vagy mint kereskedelmi import került birtokukba.

Tekintve a hely földrajzi fekvését s figyelembe véve hazánk római kori néprajzi térképét, én hajlandó vagyok ezen kis telepet a Duna-Tisza között lakó jazig nép egy telepének tartani.

A következtetés talán első perczre túlzottnak látszik, de igyekszem némileg valószínűvé tenni azt.

A jazigekről a mit eddig tudunk, annak alapján a következő képet alkothatjuk magunknak róluk. Lovas, nomád nép volt. Erősen harcziás. Kulturája úgyszólván semmi s nagy részük fegyver dolgában is elég primitívvül felruházva. Lakhelyük földbe ásott kunyhók voltak s egész életük halászattal, vadászattal telt el. Országuk a Duna-Tisza köze volt.

A telep első sorban megfelel a következtetésnek — a jazigek földjén feküdt. A lakosok kulturális állapota sem igen nagyon különbözik a jazigek ismert kulturális viszonyaitól. Gondot, illetve nehézséget csak az okoz, hogy tudomásom szerint

fegyvernek s épen ércz s hadi fegyvereknek nyomára még nem akadtak.

Ez a körülmény azonban két dologban lelheti magyarázatát. A telep még eddig alaposan átkutatva nincs s úgyszólván csakis az egyes földmunkálatok folyamán tárul lépésről-lépésre szemünk elé. Így tehát ércz fegyverek nem léte nincs bebizonyosodva, de nem is feltétlenül szükséges jazig telepen ércz fegyverek léte. — A germanok, kik pedig a római hódítás idejében magasabb kultur fokon állottak, sem ismerték általában az érczet, csak kis részük volt annak birtokában. Feltételezhető ez itt is. De a fegyverek abszolút hiánya sem dönti meg teljesen véleményünket. A telep jazig földön állott, de a római hódítás határán.

Tudjuk, hogy a jazigok a rómaiakkal folytonos küzdelemben voltak. Nem tételezhető-e fel, hogy egy-egy meghódított jazig törzstől a hódító római, hogy a folytonos villongásnak elejét vegye, a fegyverviselést eltiltotta? Példa reá igen sok van a történelemben.

Nem akarom ezen feltevésemet ez alkalommal hosszabban fejtegetni. Ez még oly sejtelem, melynek bebizonyosodását a jövőtől várom. Lehet, hogy a további kutatások megdöntik lehet, megerősítenek benne. A körülmények, felhozott indokaim a valószínűség látszatát megadják neki.

Mindenesetre nem volna érkeltelen a Duna-Tisza közén, a hajdani jazig földön a hasonló lakó telepeket e szempontból vizsgálat alá venni. Talán lehetne erről az oly kevésé ismert népről bővebb ismereteket szerezni s itt-ott emlékeire is reá bukkani.

A fáradtságot, ha kevés is, a siker reménye, a kérdés érdekes volta megérdemli.

Bácskai babonák.

Bellosits Bálint tanár „Délvidéki magyar babonák“ czímen egy hosszú és néprajzi tekintetben igen érdekes czikket közöl a budapesti „Magyar Néprajzi Társaság“ „Ethnographia“ című értesítőjében.

Szemelvényül néhányat vagyunk bátrak ezek közül bemutatni, mint olyanokat, melyeket szerző Bács-Bodrogh vármegyében gyűjtött össze. Célunk az, hogy e mutatóvánnyal fölkeltsük az olvasók és érdeklődők figyelmét a *történelem* eme igen fontos segédtudományára is.

Különösen Bácskára fontos ez, ahol a magyarnak, németnek, szerbnek, bunyevácznak, sokacznak, tótnak és ruthénnek még megvannak a maguk szokásai, babonái, viseletei stb. Eljő pedig egykor az idő, mikor ezek mind egy nyelvűekké válnak s akkor nehéz lesz megállapítani, hogy ugyan milyen úton-módon jutottak ezek a babonák, szokások a magyar nép tudatába és kitől, ha ma szorgalmasan nem gyűjtjük össze őket. Tudvalevő dolog pedig, hogy egy közönséges babonának a bizonytalan eredete is sokszor milyen heves történelmi vitákat, hypothesiseket idézett föl akár a nép eredetét, akár annak hol tartózkodása, akár valamely esemény magyarázata, eredménye alkalmával.

Kérjük mi is olvasóinkat, hogy minden egyes népszokást, lakodalmak, kézfogók, születések s halálozások vagy egyéb alkalmakkor, valamint mindennemű kikutatható babonát, ráolvasást, varázslást stb. összegyűjteni szíveskedjenek s azokat vagy a Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat titkárságának (Zombor), vagy a budapesti Néprajzi Társaság „Ethnographia“ című értesítője szerkesztőségének küldjék be. (Budapest, VI. kerület, Eötvös-utca 5. szám.)

Ime néhány ilyen babona:

Bajáról. Egy évesnél fiatalabb gyermek körmét nem szabad levágni, hanem úgy kell leharapni, mert különben *lopós*

lesz. — Míg a gyerek hathetes nem lesz, az olvasót a bölcsőből kivenni nem szabad, mert *kicszerélik* a boszorkányok. — A gyermekek nem merik megölni a molypillét, mert a boszorkány eljő és megöli őket. — A kis gyermek lábát nem szabad megcsókolni, mert nehezen tanul meg járni. — Ha valaki látogatóba megy s nem ül le, elviszi a gyerek álmát. — Ha a gyermek egy éves lesz, tegyenek elébe születése napján pénzt, bort és könyvet; amelyik után nyúl, azt fogja életében kedvelni. — Esküvő alatt akinek oldalán levő gyertya lángja magasabban ég, túléli a másikat. — Ha esküvőre menetkor esik az eső, a menyasszony sokat fog sírni még életében. — Ha valaki valakit szeretőül akar megszerezni, kössön kenyérmorzsát, sőt és kéményseprő seprűjéből egy kis vesszőt zacskóba és hordja a harisnyakötőjén. — Ha valaki egy napon 99 fehér lovat láthat és kéményseprővel is találkozik, akkor az lesz az illető leány vőlegénye, akivel először kezét fog. — Ha valakinek láza van, írja föl az ajtóra: „Nincs itthon senki sem“ s a láz elmúlik. — Ha azt akarjuk, hogy valaki meghaljon, annak egy hajfürtjét tegyük a kerítésre: ha a szél elviszi, még abban az esztendőben meghal. — Ha égiháború tartama alatt a tűzbe barkát tesznek, eláll. — Ha valaki este megmossa a lábát s a vizet kiönti anélkül, hogy beleköpne, éjjel eljönnek hozzá a boszorkányok s hívogatják. — Hurczolkodáskor nem kell a macskát a kocsira tenni, hanem kézben kell vinni, mert a lovak nem bírják el. — A tököt délben kell vetni, mert akkora lesz, mint a delelő ökör. — Hogy a csikót el ne lophaszák, három éves korában ki kell venni egy fogát és betapasztani valamilyen jászol lyukba, ha el is lopnák, rá három napra megkerül. — Ha a leány azt akarja, hogy haja nagyra nőjön, minden újhold péntekjén vágjon le a hajából egy keveset. — Ha valaki álmában házat lát égni, nézze meg a numeráját s ha fölébred, tegye meg a lutrin: megnyeri.

Bezdánból. Ha a házasodni akaró legény kérőbe megy, előbb nézzen át a kéményen, ha a kémény fölött madár repül,

megkapja a leányt, különben nem. — Ha a nő kék ruhában megy el a saját esküvőjére, szerencsétlen lesz teljes életében. — Ha valaki mezítelen lábbal járva az utcán a lábát valami-
ben megvágja: *rontásba lépett*. — Nem kell megköszönni a tüzet, mert megég az ember háza. — Ha valaki levetkezik a fürdéshez és felöltözik anélkül, hogy megfürdött volna, ha még-
egyszer fürdeni megy, belehal, mert *megcsalta a vizet*. — Ha valaki megfejte a tehenét és a tejet beviszi, takarja le, mert különben megrontják a boszorkányok. — Este az asszony ne járjon hajadon fővel a szabad ég alatt, mert megrontják a boszorkányok. — Ha a fecskéfészket leütik, a tehen vizes tejet ad. — Ha valaki az erdőbe megy sétálni és magának botot vág, koldusbotra jut. — Evés közben nem kell az evőeszközt az asztalhoz vágni, mert szegénység lesz a háznál. — Akire a macska mosdás közben ránéz, verést kap.

Zomborból. Ha tavasszal a házbeliek gólyájukat repülés közben először látják meg, egészségesek lesznek. — Ha azt akarják, hogy valaki meghaljon, a nyakába baltát kell akasztani. — Nem szabad a temetőből a sírról virágot tépni, mert eljő érte a sírban fekvőnek a lelke. — Ha a tavasszal visszatérő gólya csőrét a lányok felé tartva repül, nem lesznek szep-
lősek, ellenkező esetben igen.

Szabadkáról. Az esküvőről hazatérő menyasszony a hány kéményt lát, annyi gyereke lesz. — A ki az első menydörgéskor hentereg vagy a hátát a falhoz dörzsöli, annak hátán abban az évben nem lesz kelés. — Ha valakinek a kezén holt-
tetem van, menjen a temetőbe, egy csonttal ütögesse meg, s elmulik. — Szamárheverésen átmenni nem jó, mert rühes lesz az ember. — Ha a cseléd vizet hoz és halottas kocsival találkozik, a ki belőle iszik, meghal. — Ha a befagyott ablak nagyon virágos, bő termés lesz. — Tarka ló, szerencsétlenség. — Nem kell a jószágot seprűvel hajtani, mert boszorkányok lova-
golnak majd rajta. — Újholdkor a disznókat ólba kell zárni,

hogy jól meghízzanak. — A holdban szent Dávid hegedül, egy leány meg tánczol.

Felső-Szent-Iván. A melyik leány férjhez akar menni, az menjen el szent helyre búcsúra, este háromszor kerülje meg a kápolnát, azután feküdjék le. Pontban éjfélkor keljen föl, ugorjon és czuppantson hármat, akkor abban az évben férjhez megy. — Ha valakinek a szemén árpa nőtt, a szemébe kell köpni s meggyógyul. — Ha a halottat elvitték a temetőbe, azokat a székeket, melyeken a koporsó állott, felfordítják, hogy a lélek ne járjon haza. — Ha a tejnek nincs föle, a zsétárba egy tüskés ágat kell tenni a boronából, meg egy kést s a tejet ráfejni. — Ha valakinek a kutyája elveszett valahol idegen helyen, a gazda kiabálja be a talyigakerékbe a kutya nevét háromszor s a kutya megjő. — Akinek tyúkszeme van, vegyen egy szép almát, vágja felébe el és dörzsölje meg vele a tyúkszemét háromszor napfelkelte előtt. Azután tegye össze szépen, ássa el az eresz alatt s a tyúkszem elmulik, de senkinek sem kell szólni.

Dautova. A holdban szent Cziczelle tánczol és szent . . . (?) cziterál neki. Szent Cziczelle nagyon szeretett volna tánczolni s kérte az Istent, hogy engedje meg, hogy tánczoljon. Isten büntetésből tánczoltatja a világ végéig.

Szónta. Egy leány a temetőbe menet egy keresztben olyan legényt látott ülni, mint az ő szeretője. Odament, levette a kalapját és elakarta vinni, de a legény rászóll: „Majd holnap elmegyek érte“ s eltűnt. A leány megijedt, de nem szólt senkinek. Éjjel egyszer csak megjelent valaki az ablaka alatt s kérte a siphát. A leány fogta s kidobta az ablakon, de az visszadobta s mondta: „Gyere holnap a temetőbe és ott, ahol ültem, tedd a fejembe“. Reggel a leány szólt a papnak, meggyónt s a paptól kísérvé kiment a temetőbe a kereszthez. Akkorra már rajta ült a legény. A leány hozzáment, fejére tette a siphát, mire a lélek így szólt: „Máskor ne háborgasd a halottakat, vegyen mindenki példát rólad“. A leány rögtön meghalt. C—a.

Vármegyénk állapota 1763 előtt.

Mária Terézia még a hét éves háború folyama alatt 1762. május 11-én rendeletet küldött Herberstein grófhhoz, mint az udvari kamara elnökéhez, hogy a magyar fiskus (causarum director) által intézkedjék, hogy azon tájakon, amelyekben nagy mennyiségben pusztaföldek találhatók és amelyekben az adományozó levelek bizonyosága szerint az adományozás idejében házak vagy falvak voltak, a földesurak újra falútelepítésekre köteleztessenek; „kivált, minthogy a magyar nemesek nincsenek feljogosítva szabadalmaikkal a magyar király rovására visszaélni.“

A kormány a többi földesuraknak maga adott jó példát. Herberstein azonnal a magyar udvar kamarai elnöknek, *Grassalkovics* grófnak megparancsolta, hogy legelőször is a bácskai kamarai kerületben hat pusztának betelepítéséről gondoskodjék. Erre Grassalkovics már 1762. május 30-án jelenté, hogy az ő elnöksége alatt (melyet 1748 óta viselt) a bácsi és az aradi kamarai kerületekben 17 helység lett telepítve, és hogy Filipova pusztán is 20 házat építtetett, melyek számát idővel 300-ra szaporítani akarja. A bácsi kamarai kerület egyéb pusztái nagyon távol esnek a Dunától, s minthogy azokban kutak sincsenek, német gyarmatosokra nem alkalmasak; de czélszerű volna ezeket magyarokkal vagy illyrekkel (szerbek) betelepíteni, mert ezek ily pusztaságokhoz már hozzá vannak szokva és ismerik az ottani gazdálkodási módot. — A Szabokova (?) és Bratyevity nevű puszták 100—100, Gajdobra és Joszan 120—120 gyarmatost fogadhatnának be. — Azután elmondja véleményét, hogy a benépesítendő kamarai kerületekben először is nagy s népes községek telepíttessenek s csak azután 30—40 házból álló kisebbek is; mert a kisebbeket eleintén a nagyobbak által kell fentartani; s ez — úgy mond — igen hasznos lehet részint háború idejében a katonaság ellátása czéljából, részint pedig az adó miatt is. Az eddigi tapasztalás továbbá azt is mutatja, hogy

a gyarmatosítás az ország baromtenyésztésére épen nem hátrányos. Sőt Apatin mezőváros példája világosan az ellenkezőről tesz tanúságot, mert határában most több marhát tartanak, mint midőn még pusztá volt; jóllehet a város körülbelül 600 házból áll.

Ezen jelentésre kiadatott 1762. december 11-én a királyi resolutio, hogy a kamarai birtokok minél hamarabb térképbe vétessenek és személy- s tárgyi álladékaik pontosan összeírattassanak.

Ennek következtében *Cothmann* udvari kamarai tanácsos a kamarai pusztákat kezdé bejárni és *Kovács* mérnök által egyelőre felmérteni. — *Cothmann* 1763. december 28-án kelt jelentése szerint a következő puszták léteztek a bácsi kamarai kerületben: Bandobra, Békova (nála Rékova), Belanaberdo, Belaradanova, Birvala, Bukánya, Bulkesz, Bratyevity, Bresztovác, Dolove, Emusics (nála Enusics), Filipova, Gajdobra, Gákova, Godecsovo, Goledobra, Goloszelistye, Grubacsevity, Gyurity, Gyurkin, Mali (Kis) Hegyes, Veliki (Nagy) Hegyes, Hergyavicza, Joszan, Keresztur, Kernyaja, Kesze, Krusevlya, Kula, Lality, Lapsova, Megyes, Metkovics, Milicis, Mironity, Murgas, Nemcsacze, Oblicza, Ofszenicza, Ó-Moravicza, Pacsér (nála mindig Bacsér), Paka, Pakovác, Pardaklia, Passinada, Peakova, Perkaszovo, Perlekovics, Pervanicza, Petav, Piperos, Podgajacz, Praeradovity, Prekaja, Rudinity, Sára, Sublina, Szalacity, Szalacityed, Szamotovicza, Szántovác, Szekity, Szelencse, Szt-Kata, Szt-Péter, Szireg vagy Ungvarszko, Sztanisics, Sztapari, Szrub, Taranya, Teleháza, Ugorszko, Vevity, Veprovác. Összesen 74 pusztá. — A tiszai kamarai kerületben volt: Obornyacsa és Tornyos.

Cothmann részletes utazási munkálatának kivonatát közöljük, minthogy az akkori praediumoknak ethnographiai vagy néprajzi állapotának képét tárja elénk. — *Cothmann* Pozsonyból elindulván, Apatinba jött, amelyet *Grassalkovics* 1750-ben mint falút alapított és németekkel kezdett telepíteni *Buksinácz* rablófészek szomszédságában, (utóbbinak lakossága Sztapárra helyez-

tetett által). Apatin 1756-ban mezőváros lett, 1763-ban már valami 500 háza, szép temploma, jól munkált földjei, erdei, elégséges legelője stb. volt. Lakossága között sok német iparos volt, sőt még egy könyvkötő is. — Innen május 12-én Privicza-Szt-Ivánra ment; ez régi szerb helység volt, lakossága azonban házaikat néhány évvel azelőtt nagyrészt a földművelésre igen alkalmas Gyurity kamarai pusztára tette volt által, úgy hogy Szent-Ivánon akkor csak a régi kertek és a templom maradt meg. Minthogy a másik kamarai pusztá Neorith is a 75 paraszttól nem műveltettek elegendően, azt indítványozza, hogy egy új Szent-Iván falú telepíttessék 60—70 házzal új, német jövevények számára. — Minthogy a dautovai és a baracskai szerbek egy új magyar kath. gyarmat miatt áthelyeztetni kértek, Cothmann: Gyakova, Praedievity, Krusevlya, Sztanisics, Peakova, Sára és Gyurikin (talán Györgyén) pusztákat is kiméreté és új telepítésekre alkalmasaknak találja, melyeket ama szerbekkel és új német települőkkel volna czélszerű benépesíteni. — Új-Filipován május 28-án már 20, németektől épített házat talált, és a települőket teljes munkában, már ideiglenes kápolnájuk is volt. Cothmann Perkassevo pusztát Filipovával egyesíteni tanácsol. — Bezdánt, amely 1742-ben csupa magyar és szláv családokkal telepíttetett, Cothmann a Duna melletti előnyös fekvése miatt virágzó állapotban találta; már 400 szép háza és egy temploma volt. — Új-Koluth 1756-ban németekkel betelepítve, akkor már 200 házzal birt. Ettől félórányira van Ó-Koluth, melyben katolikus szerbek laktak. — Erre Csatalját, a bácsi kamarai kerület *legrégebb német gyarmatát* látogatta meg, amely az eredetileg terméketlen talaj daczára jól volt munkálva és túlságosan benépesítve. Azért mindenkinek egy évi teljes felmentést ígért minden földesúri teher alul, aki innen más praediumra akar áttelepedni.

Baracskán a szerbek a naponta szaporodó magyarok telepedése következtében fogytak és új területet kértek Sztanisics és Gyurity pusztákban. Így Dautován is csak 1762. augusztus

28. óta 109 római katolikus magyar család a felső megyékből telepedett le nyájaival, amiért a nem egyesült szerbek kiköltöztek. A magyaroknak már hasznuk is volt a halászatból (kivált csíkot fogtak) és nádból, melyet itt vágtak; Cothmann azért tanácsolja, hogy e táj még ne száríttassék ki, s pedig annál kevésbé, mert a nád tüzelőszernek is használtatott. — Béregben 200 szerb házat talált, de oly szorosán egymáshoz építve, hogy 8—10 ház jutott volna egy német parasztház telkére, a templom is dülő félben volt; Cothmann azért e helység újraépítését javasolja.

Junius 3-án meglátogatta Doroszlót, amely 1757-ben alapítva, római katolikus magyarokkal telepítve, igen virágzott; miért is indítványozta, hogy az aerar ide templomot építtessen.

— Junius 4-én Hódsághra jött, amely 1760 körül németek által alapítva, az előbbi rácz gunyhók helyett 300 csinos tiszta házzal, jól művelt földekkel s kertekkel birt; ide is templomot indítványozott építtetni. — Innen Bukinon át, amely 1749-ben németek számára alapított, Palánkára utazott, a szerbek főhelyére és proto-popájuk székhelyére, ahol szép szerb templom is volt. Minthogy azonban e helység határát nagyon terjedelmesnek tapasztalta, amiért is távolabbi helyek bogáncscsal és gazzal voltak borítva, Joszan és Gajdobra pusztákat betelepíteni indítványozta. — Keresztur, Gákova és Bratievity puszlák jó vizük és talajuk miatt igen alkalmas szántóföldekre és legelőre; ide is kellene telepíteni.

Junius 29-én visszatértében Szent-Ivánra jött, ahol ismét 16 új ház épült; eljött Filipovára, ahol 10 új ház volt, s erre indítványozta, hogy Berkesova evvel egyesíttessék. Bukinon már csak 20 szegény szerb családot talált, akiknek nyájai pásztor nélkül barangoltak a környékben; azért indítványozta, hogy a szerbek innen vitessenek át, és Bukinra csak németek tétessenek, ahol különben már szép kincstári templom volt. — Továbbá indítványozta Cothmann Új-Karavukovát, amely 1755-ben kath. magyarokkal lett gyarmatosítva, németekkel betelepíteni, mert a magyarok a földművelést egészen elhanyagolták és csak halá-

szatból éltek. Ezen magyarokat pedig Doroszlóra vagy Veprovácra kellene áttenni; vagy Pacsér pusztát lehetne velük gyarmatosítani. Ó-Karavukova, régi szerb rablófészek, németekkel láttassék el, a nem egyesült szerbek pedig Sztanisicsra (nála Stansitky) vitessenek át.

Cothmann erre a katolikus szerbek által lakott Murgas, Plávna és Bogyán puszták által megszakasztott tölgyerdőkön át vette útját és július 5-én Csonoplára jött, amely 1750-ben magyarok és katolikus szerbek által alapított, de rossz házakkal s kevés földműveléssel birt; annál jobban fejlődött az egykor igen virágzó szőlőművelés. — Cothmann most indítványt tesz: Dolovét falúvá tenni, a 363 sessiót tartalmazó nagy Pacsér pusztát magyarokkal gyarmatosítani és Szent-Mária mezővárosnak (Szabadka régibb neve) megparancsolni, hogy nagy határában Bajmok és Rathmár pusztákból (ezen utóbbi név teljesen érthetetlen, ily nevű pusztája Szabadkának soha nem volt; Kathmárra pedig szintén nem vonatkoztathatjuk) a Szegedre vezető (tudniillik Zombor-Szeged) úton falvakat telepítsen; mint-hogy ezen úton épen semmi helység nincsen, ami különösen katonaszállításkor igen érezhető baj.

Erre július 6-án a marosi és 14-én az aradi kamarai kerületbe utazott. Innen pedig Veliki (Nagy) Hegyes pusztán át a bácsi kerületbe tért vissza és indítványozta, hogy ezen pusztá, minthogy csak maga van Kula és Topolya új magyar falú között, falúvá tétessék; hasonlóan Kula is, amely csak egy órányira (?) van Zombortól és 200 családot is eltarthat; így Kernyaja pusztát is be kell telepíteni.

Július 19-én folytatá útját a szerbek által lakott Bresztovácra, amelynek kimérését munkába vette; innen Veprovácra, amely 1760-ban magyarok és tótok által alapított és már 130 házzal, templommal és paplakkal birt. — Keresztur új helységet egyesült ruthenek által találta sűrűn benépesítve. — Sztapárt a bácsi kamarai kerület legszebb rácz helységnek nevezi; 1750-ben alapított szerbek által és a többi szerb hely-

ségektől előnyösen különbözik tisztaság és lakosai munkássága által. — A Zombor melletti Nemes- (Czverningnél: Német) vagy Magyar-Militicsen magyar nemesek laktak száznál több házban. Kupuszina helység 1752-ben magyarok, tótok és dalmatákkal (sokaczkok) népesítve, gyakori kiöntéseknek volt kitéve. — Végre még Prekája, Smatovicza és Preradovits pusztákat javasolja 80—100 házzal betelepíteni.

Cothman jelentéséhez még különféle rovatos kimutatásokat és terveket is mellékel a bácsmegyei már kimért 4162^{37/40} sessióról, (egy-egy sessió 12 holdból á 1600 □ öl) valamint a már betelepített és a még lakatlan parasztsessiókról. E szerint

Regiczán	laknak szerbek	91	sess.,	262 ^{3/40}	sess. még üres.
Katymáron	„ szerbek	91	„	577 ^{3/40}	„ „ „
Csonoplán	„ magyarok	118	„	342 ^{37/40}	„ „ „
Sztapáron	„ szerbek	180	„	333 ^{37/40}	„ „ „
Bresztovácson	„ szerbek	125	„	197 ^{8/40}	„ „ „
Veprovácson	„ magyarok	130	„	164 ^{15/40}	„ „ „
Szent-Ivánon	„ szerbek	75	} 148	„ 107 ^{12/40}	„ „ „
	„ németek	73			
Kupuszinán	„ magyarok és tótok	155	„	126 ^{11/40}	„ „ „
Filipován	„ németek	73	„	126 ^{11/40}	„ „ „
Gákován	„ németek	106	„		

Legelőször javasolja betelepíteni a következő pusztákat : Kula 230, Sztanisics 326, Krusevlya 143, Kernyaja 179, Pacsér 232, Ó-Moravicza 174, Prekaja 81, Preradovity 86 sessióval.

Az 1763. február 25-én kelt pátens és készültek a telepítéshez.

Cothmann terjedelmes jelentésére kiadatott 1764. június 28-án a királyi resolutio, amely lényegében főleg a bácsi kamarai kerületnek németekkel való betelepítését tűzte ki célul. Elrendeltetett tehát a Duna mentében található rác és oláh (!) családokat e nemzetiségeknek más helységeibe áttenni ; Gajdobra, Kula és Joszan pusztákat mindjárt jövő évi szent Györgykor bérlőinek felmondani, a többi pusztákat pedig csak 1—3 évre

bérbeadni ; Szent-Mária mezőváros is szorítottassék két helységet telepíteni a szegedi úton.

E közben települőkben sem volt hiány; mert Mária Terézia több féle intézkedést tett, hogy részint a redukált hadseregből, részint a német birodalomból, kivált pedig az osztrák kultartományokból : Elszászból és Lotharingiából gyarmatosokat kapjon Magyarország számára. Már 1763. február 25-én adott ki egy gyarmatosítási pátenst, amelyben a bevégzett békekötés után a seregből elbocsátandó egyének felszólíttatnak, hogy bizonyos megnevezett helyeken útilevelekért jelentkezzenek, hogy azután a körülmények szerint a birodalomban elhelyeztethessenek. Egyszermind mindenkinek, aki kamarai birtokban telepedik le és házat épít, hat évi adómentesség ígéretet, valamint építő és tűzifa ingyen; iparosok pedig tíz évi adómentességre számolhattak.

Azonkívül telepítési ügynököket is küldött Németországba s hogy közvetve is mindent megtegyen, ami célját biztosíthatná, megtiltá alattvalóinak más országokba, névszerint Spanyol- és Oroszországba kiköltözni; másrészt pedig az 1765. márczius 18-án kelt resolutio által elrendelés, hogy a kamarai jobbágyok különösen szelid bánásmódban részesüljenek s így a többi földesuraknak jó példa adassék.

S hogy Magyarországra nézve a telepítést még inkább megkönnyítse, gróf Herbersteinnal bizonyos pontokat közölt, (1763. augusztus 16.) melyeket ez a jövő magyar országgyűlésen előterjesszen. A többi közölt : a bácsi kerületben leginkább Gákova, Pravetik, Filipova, Németsácz, Joszan és Gajdobra puszták betelepítését; szintén így a Zombor, Szeged és Debreczen körüli puszták benépesítését, minden kamarai birtok mappázását; azonkívül a kamarai alattvalók jólétére czélzó néhány indítványt; a bácsi kerületben erdők ültetését, eperfaültetés és selyemtenyésztés behozatalát.

Német jövevények. Első telepítés a bácsi kerületben.

Ily intézkedések mellett épen nem csodálható, hogy 1763—1773. közti években jelentékeny számmal találkoztak bevándorlók.

Az 1763. január 1-től július 15-ig csak a bácsi kerületbe 726 egyén költözött be a kincstár költségén, azonkívül saját költségén is 702, tehát összesen 1428 egyén a birodalom különféle részeiből, kivált Csehországból, Morvából és az úgynevezett Reichból.¹⁾ Ezek Dautova, N.-Keresztur, Csatálja, Hódságh, Bukin, Apatin, Szivác, Veprovác, Kapuszina, Tipola (azaz Topolya), Csonopla, Karavukova és Doroszló praediumokra telepítették. Közülük 55 egyén ezen idő alatt házasságra is lépett, mert a házások az említett közös kedvezményeken kívül még más különös előnyökben is részesítették.

A beköltözés ez időponttól annyira szaporodott, hogy évenként 1—2 ezer egyént telepítették le Magyarországon és az úgynevezett Temesi Bánságban. A bácsi kerületben Stredula Henrikre volt a telepítés ügye bízva, melléje adatott Modefeld József, hogy a behozandó selyemtenyészés és gyapotszövés körül segítse.

1766-ban külön „Telepítési Bizottság“ alakítottak, amelyhez július 22-én gróf Lamberg elnökül, Cothmann és Festetics tanácsnokul nevezettek ki. Egyszersmind Ulm, Köln, Frankfurt, Schweinfurt és Regensburg városokban császári biztosok alkalmaztattak, hogy a beköltözés ügyét vezessék. Az ügynökök minden személyért 1 frt 30 krt kaptak; az atyák és az anyák 6—6 krt, a gyermekek egyenkint 3 krt kaptak napi költségül az utazás tartamára.

A kimutatás szerint a bácsi kamarai kerületben 1763—1768-ig a következő helyek kaptak lakosokat:

¹⁾ Ez alatt nem az egész római német birodalom értendő, hanem a Közép Rajna vidéke: Svábország, Würtemberg, Baden, Rhein-Pfalz, Zveibrücken, Trier, Hessen-Kassel, Hessen-Darmstadt, Franken stb.

Kernyaja	141	}	Pest, Fehér, Tolna, Sümeg vmegyéből és Kúnságból; és németek Sümeg és Ungvár vármegyéből.
Krusevlya	42		
Gákova	197	}	a Reichból, Morva, Svajcz, Lotharingia, Csehországból, egyesek Ausztriából és Itáliából.
Szent-Iván	232		
Doroszló	11	}	a Reichból, Lotharingiából és katonák.
Filipova	212		
Veprovác	13		
Kolluth	216		
Bezdán	40	}	nagyobbrészt csehek és morvák.
Kupuszina	7		
Hódságh	28	}	sok Lotharingiából néhány francia.
Gajdobra	160		
Bukin	28	}	sok Lotharingiából és Reichból.
Új-Palánka	84		
Karavukova	31		
Apatin	555		

Ennél még sokkal jelentékenyebb volt a telepítés a Bán-ságban. — Az említett 1763. februári pátens értelmében minden család, amely útijegygyel érkezett meg, házat és földet kapott, azonkívül a földművelésre szükséges marhát és eszközöket, búzát és abrakot egy évre természetben vagy pedig pénzelőleget, melyet három év múlva kis részletekben kellett visszafizetniök. — S mennyire gondoskodott Mária Terézia új alattvalói lelki jóléteért is, mutatja ama 1766. június 22-én kelt kegyes resolutio, mely szerint minden faluban pap és tanító legyen s minden két-két falú egy sebészszel is birjon. — S így volt ez bizonyára a mi vármegyénkben is.

1773. június 5-én rendeltetett el Tisza-Szent-Péter és Horgos szegedi puszták betelepítése. Erre Szeged mellett egy körülbelül 300 házból álló nagyobb községek tervezettek; kisebb helysége-

gekre egyszersmind Ludas, Kistelek és Csengel puszták hozattak indítványba.

A zombori kamarai birtokok királyi biztosa gróf Zichy azt jelenté, hogy ott ez idő szerint telepítés nem történhetik. — A zombori üres városi telkek nagyrészt templom, paplak és kaszárnya-építésre használtattak.

A telepítés ügye II. József alatt.

A németek telepítésének ügye új s nagyobb lendületet nyert II. József alatt, aki korának felfogása szerint sűrű népesedésben látta birodalmának főgazdagságát ; amiért is kivált Magyarország lakosságának szaporítására fordított nagy figyelmet, ahol 1780 körül mindössze csak valami 3 millió ember lakott ; az egész monarchiában is csak 20 millió és 533 ezer volt. — Az 1787. évi népszámlálás szerint Bács vármegyében volt 184,081 lélek, Ujvidék szabad királyi városban 8,998, Maria-Theresiopolisban (Szabadka) 20,708 és Zomborban 13,360 lélek. Egész Magyarországon Horvátországgal és a Szerémséggel együtt (Erdélyen kívül) 7.116,789 lélek találtatott, amely összeg az 1786. évi álladékot 72,327 lélekkel múlja felül ; s ebből az látszik, hogy ama 3 millió valószínűen hibás számítás eredménye, jölehet még az újabb sem volt teljes és kifogástalan.

Hogy az alattvalókban szűkölködő földeket benépesítse, II. József a róm. német birodalomból határozott gyarmatosokat hozatni, s pedig amennyire lehetséges, a felső-rajnai kerületből, tudnillik: Pfalzból, Zweibrücken-, Hessenből, Frankfurtból, amely vidék német földművelőinek szorgalmáról volt nevezetes.

Az e célra Frankfurtba küldött császári pátens (kelt 1782. szeptember 21.) a betelepíteni kívánó földművelőknek és iparosoknak ígér :

1. Teljes vallásszabadságot, papot és tanítót.
2. Minden családnak új házat és kertet.
3. Minden földművelő-család elegendő jó földet és rétet kap

ajándékba, igavonó- és tenyész-marhát, mezei és házi szerszámokat.

4. Az iparosok csak házi szerszámokat kapnak és a mesterségük folytatására szükséges szerszámok beszerzésére 50 frt rh. készpénzben.

5. A család legidősebb fia katonamentes.

6. Minden család Bécsből rendeltetése helyéig a kincstár költségén utazik s addig kap ellátást, míg nem azon helyzetbe jut, hogy önmaga láthassa el magát.

7. Az útközben netán megbetegedettek kórházakban ingyen ápoltnak.

8. A letelepedés napjától számítva tíz évig minden országos és földesúri adózások és terhek alul felszabadíttatnak.

Ezen pátens az 1783. év elején érkezett a Rajna vidékére, minden városban és faluban köröztetett és oly lelkesedést szült, hogy az országutak egyszerre megnépesedtek tarka embertömegektől, kik új hazát keresni indultak, annyira, hogy a német fejedelmeknek ellenintézkedésekhez kellett folyamodniok.

Ezen pátens értelmében a jövevényeket illető kedvezéseket az ezen ügyben kiadott magyar királyi udvari kamarai jelentésben részletezve is vannak. E szerint a jövevények Bécsben fejenkint 2—2 frt útiköltséget kapnak, a Dunán Pestre érkezvén, újra 1—1 frtot kapnak fejenkint s épen annyit, ha már rendeltetésük helyére értek. Akik rendes útlevél nélkül jelentkeznek, befogadtatnak ugyan, de útiköltséget nem kapnak. Akik kamarai birtokokon földműveléssel akarnak foglalkozni, azok földből vert házat kapnak egy szobából, egy kamrából, egy konyhából és istállóból, továbbá egy egész, fél, negyed vagy nyolczad sessiót, s aránylag szántóföldeket, réteket s legelőket.

A bácsi kerületben egy egész sessió a helységek körülményei szerint 32, 34, 36 és 38 láncz földből állott; (egy-egy láncz pedig 1200 □ öl) és 22 napi kaszálót számítván egy egész sessióra. A Bánságban kevesebb jutott. — Szükséghez képest még egy pár ökröt, lovat, egy tehenet és a gazdasághoz

szükséges szekér, szántóvas stb. eszközöket kapják; 10 évig minden adó- és közteher alul, valamint földesúri szolgálatok és adók alul felmentetnek. — Az iparosok pedig, akik a kijelölt szabad királyi városok egyikében letelepedni s mesterségüket folytatni akarják, vallás különbség nélkül a polgárjogot nyerik és a czéhbe ingyen vétetnek fel; szerszámaik beszerzésére 50 frtot kapnak a királyi kincstárból, és ha házat akarnak építeni, üres házhelyeket kapnak és amennyire ilyen helyben létezik, még szükséges épületfát is ingyen; téglát pedig eredeti előállítás árban az előljárástól, végre 5 évig adómentesek.

A többi közt Zombor is kért különféle iparosokat: esztergályost, keztyűst, 6 molnárt, 2 bognárt, 1 ónöntőt, 1 órást, 2 czipészt, 2 péket, 3 harisnyaszövőt, 2 szappanost, 1 rézművest, 2 nyergest, 1 pecsétmetszőt, 6 kádárt, 1 késest, 1 tükészítőt, 1 kosárfonót, 2 fésűst, 1 keményítő-készítőt, 1 kártyafestőt, 2 kertészt, 6 zenészt, 2 fazekast, 2 rézöntőt, 2 szitást, 1 flanel-készítőt, 3 német nőszabót, 1 selyemfestőt, 2 dohánykezelőt, 3 vászonszövőt vagy takácsot, 2 kelmefestőt, 1 kárpitost, 1 enyvfőzőt és 2 köszörűst. — De kissé vagyonosabb egyéneket kér, mert a város semmi rendkívüli segélyben nem részesítheti.

Az egész községet illető kedvezmények ezek voltak: minden új községben vallás különbség nélkül egy ideiglenes imaház építettett. Erre következtek a szükséges templomi szerek: egy harang, szószék, oltár, egy aranyozott kehely, egy aranyozott tányér az úrvacsorához, egy ón keresztelőtál és kupa, ostya-sütővas, egy feszület és a szükséges templomi ruhák és kendők. — Minden faluban iskola rendeztetett be a szükséges asztalok, székek-, padokkal és táblával; épen így ideiglenes papi lakról is gondoskodtak.

A lelkész számára kihaláltatott egy egész sessió föld, amely örökre ment volt minden úrbéri teher alul; továbbá a szabadságos évek tartamára évenként 200 frtot készpénzben és három éven át mindig 12 öl keményfa utalványoztatott számára.

A tanító épen így fél sessió szabad földet kapott, a három

szabadságos éven át évenként 75 frtot készpénzben, 24 mérő félbuzát és 3 mérő kukoriczát. — Továbbá a község maga számára egy egész és a jegyző számára egy fél sessió szabad földet kapott. — Minden község tűzoltószereket is kapott: egy hatakós hordót kocsival együtt, két létrát, négy csáklját, 12 bőr- és 6 favödröt.

A számtartóság azonfelül még a 10 évi adómentességet is kihirdette, melynek értelmében a települők ezen idő lefolyásáig az állam és az uraság irányában semmi adóval vagy másnemű teherrel nem tartoztak. — Épen nem csoda, hogy vidékünkben hatalmasan szaporodott a népség!

A kamarai gyarmatosítási építő hivatal igazgatója Kiss József volt, aki több számtiszttel együtt a telepítések épület-ügyeit vezette. Névszerint arról kellett gondoskodnia, hogy az új falvak rendesen és terv szerint telepíttessenek, hogy a házhelyek és a telkek jól kimérettessenek, hogy a szükséges építő anyag az illető helyre vitessék, hogy az építő mesterek minden házat szabályszerűen 11 ölnyi hosszúra, 3 ölnyi szélesre, 8 lábnyi magasra vert falakból és nádtetővel, egy szobából, egy konyhából, egy kamrából, egy istállóból jól elkészítsenek; hogy minden házhoz tartozó bel- és kültelkek pontosan kimérettessék és hogy minden 10 házhoz egy rendesen felszerelt kút építtessék.

Költségvetés szerint az építő-mesterek egy cservenkai házért, amelyet minden új falúra nézve mintául vehetünk, következő fizetést kaptak a munkáért:

a falak felveréseért	16 frt — kr,
a falak tapasztásáért és tisztításáért	19 „ 15 „
a kémény építéseért	3 „ 12 „
a tűzhelyért	— „ 30 „
két kemenczealjáért	— „ 24 „
két ormozat	2 „ — „
négy ajtófélfá beállításért	2 „ 24 „
négy ablakfa beállításért	1 „ 12 „

Átvitel 44 frt 17 kr,

	Áthozat	44	frt	17	kr,
a padlást deszkákkal befödni	2	"	30	"	
a padozatot földdel behordatni	7	"	—	"	
a háztető gerendázataért	14	"	17	"	
a gerendázat felállításáért	2	"	—	"	
náddal befedésért	6	"	50	"	
négy egyszerű ajtó anyaggal együtt	3	"	44	"	
három ablakért	3	"	—	"	
négy ajvasalásért	3	"	24	"	
két cserépkályháért	6	"	—	"	
	az összes munkadíj	93	frt	42	kr.

Ehhez számítva az egész anyagot, mint: mész, vályog, téglá, épületfa, deszka, lécz, szeg, nád, vessző, ami az uraságnak átlag 106 frt 18 krba került; egy új háznak kiállítása 200 frtot nem haladott túl.

Telepítés részint ujonnan pusztákon, részint régibb falvak üresen álló telkei- és házaiba.

Új pusztákba :

1784.	Torzsa	kap	250	házat	} evang. és reform.
1785.	Cservenka	"	500	"	
1785.	Új-Verbász	"	310	"	
1786.	Kis-Kér	"	230	"	
1786.	Szeghegy	"	230	"	
1786.	Bulkesz	"	230	"	
1787.	Járek	"	80	"	

Régibb falvakhoz hozzáépítve :

1785.	Palánkához	200	házat	} római katolikusok.
	Új-Szivacz	135	házat	
	Soóvé	80	"	} reformátusok.
	Kula	60	"	
1786.	Parabut	100	"	} római katolikusok.
	Rác-Mility	100	"	
	Bresztovác	150	"	
	Veprovec	160	"	

1786.	{	Kernyaja	100 házat	}	római katolikusok.
		Csonopla	100 „		
		Bezdán	85 „		
		Sztanisics	100 „		
		Almás	100 „		

Minthogy ezeken kívül bizonyára még valami 200 ház telepítettettség elszórva, tehát összesen 2500 családot számíthatnak.

Átlag egy család 500 frtba került, tehát 2500 család 1.750,000 ezüst frtba.

II. József halála után a papok és tanítók nem kaptak már fizetést.

A telepek egyik legnagyobb jótéteménye valának a kórházak, milyenek mindjárt a telepítés kezdetén s lassacsán majdnem minden új faluban létesítettek. E célra egyes házak legalkalmasabban berendezettek, jó gyógyszerházzal láttattak el és ügyes orvosok gondjára bízattak. E kórházak a bácsi kamarai kerületben 1789-ig állottak fenn.

A zombori kamarai jószágigazgatóság 1784-ben jelenté, hogy a bácsi kerületben 250 ház s pedig 125 ház Pivnicza s Deszpot-Szent-Iván falvakban, más 125 ház pedig Pacséron fog még október hóig elkészülni. A zombori igazgatóság egy-egy ily házat 191 frtra számított. De úgy látszik az ígért házak még sem készültek el, mert hivatalos kimutatás szerint az 1784. októberig és az 1785. január—májusig bevándorolt jövevények számára a bácsi kerületben csak 246 ház épült és még 760 új háznak építése indítványoztatott.

A bevándorlottak a bácsi kerületben 1784-ben 2931 frtot kaptak útiköltségül és 7983 frtba került eltartásuk, amihez még 2811 mérő félbuza járult, mely a kiszolgáltatót szalmával együtt 3510 frtnyi összeget képvisel.

Nézzük most mennyibe került az állami kincstárnak minden egyes családnak letelepítése :

Egy négy tagú család útipénze (á 4 frt)	16 frt — kr.
Az ellátás első aratásukig készpénzben	27 frt — kr.
„ „ „ „ gabonában	12 „ 09 „
„ „ háló krajcár 9 óra	27 „ — „ 66 „ 09 „
Egy ház közepszámítással	196 „ — „
Egy pár ló	44 „ — „
Egy pár ökör	50 „ — „
Egy tehén	18 „ — „
Házi eszközök, bútorok	91 „ — „
Netaláni betegségekre	10 „ — „
Első vetés, földjük megmunkálása, holmijuk elhozatala, buzaórlés stb. átlag	16 „ — „
Összesen	507 frt 09 krba

került átlag egy-egy család letelepítése.

1784. május 1-től november hó végéig a bácsi kerületbe 2057 család költözött be 9201 lélekszámmal, ami a kincstárnak 1 millió és 28 ezer frtjába került.

A következő 1786. évre a bácsi kerületre már nem tervezett új beköltöztetés, mert jóllehet ezen évre még 1303 családot el lehetett látni, mégis 1544 család még nem volt letelepítve, hanem ideiglenesen más családoknál lakott, s így itt már főlöszleg is mutatkozott 241 családból. — Ezért 1786. április 24-én az állam költségén való betelepítés a Reichból egyelőre felfüggesztett.

Bácskában tehát a telepítés legszebb virágzásban volt; és mily helyesen s jól jártak el teendőikben a tisztviselők, kitűnik legjobban abból, hogy a letelepített jövevények nemcsak panasza nem találtak okot, hanem ellenkezőleg hálás érzettel, őszintén beismerték s megbecsülték a kincstártól nyert számos jótéteményt.

A kincstár a házak építését folytatá, hogy a télre mindnyájan tető alá juthassanak.

A bácsi kerület alsó részének biztosítására Kiss József kamarai mérnök a földalatti vizeket szép sikerrel kezdette lecsa-

polni; most Heppe hajózási igazgató küldetett ide, hogy megvizsgálja, vajjon a lecsapolást kell-e még folytatni, vagy Kiss terve szerint más új csatornákat is kell-e építeni? — Ily atyai gonddal viseltetett II. József népe iránt.

E telepítés alkalmával a bácskai kerületben részint kamarai pusztákból új falvak alakítottak, részint pedig oly falvak szaporítottak és egészítették ki, ahol sokan üresen hagyták telkeiket. — Így lettek új német falvakká: 1784-ben Torzsa 250 házzal; 1785-ben Cservenka 500 házzal; Új-Verbász 310 házzal; 1786-ban Kis-Kér 230 házzal; Szeghegy 230 házzal; Bulkesz 230 házzal; 1787-ben Járek 80 házzal. Tehát összesen 1830 ház, épen annyi lutheránus és reformált családdal.

Meglevő falvakhoz hozzáépült: 1785-ben Palánkán 200 ház katolikus lakosokkal; Új-Szivacson 135 ház ref. lakosokkal; Soóvén 80 ház ref. lakosokkal; Kulán 60 ház, Parabutyon 100 ház, Rác-Militicsen 100 ház, Bresztovácson 150, Veprovácson 160, Kernyaján 100, Bezdánban 85, Csonoplyán 100, Sztanicsen 100, Almáson 100 ház s utóbbiak mind katolikusokkal. Tehát összesen 1470 ház ugyanannyi családdal. Ide számítva az előbbi 1830 házat is, kitűnik, hogy 1784—1786. években 3300 család lett a bácsi kamarai kerületbe letelepítve.¹⁾

Nemsokára 1787. márczius 13-án a telepítések Magyarországon be lévén végezve, további rendeletig ez ügy egészen be lett szüntetve. Aki netalán még beköltözött, semmi kedvezményekre nem tarthatott többé számot a kincstár részéről.

*

Az idegenek letelepítésében elvül tűzték ki maguknak, egy vallású és nemzetiségű népet lehetőleg egy helyre telepíteni, azonkívül iparkodtak még az illetők rokonságára és ismeretségére is tekintettel lenni. De ezen elvet nem lehetett mindenkor keresztülvinni, s midőn valamely megürült helyet vagy épen

¹⁾ Egy 1784—1787. évi főkimutatás a 70. lapon más számokat hoz: A bácsi négy uradalomban 3080 telepítés tervezetett; el lett helyezve 1784-ben 246, 1785-ben 899, 1786-ban 1450, 1787-ben 456 család; összesen 3051 család.

elkészült házat azonnal be kellett népesíteni, sokszor a közelben elszállásoltakat vagy éppen akkor megérkezetteket helyezték oda. Így aztán gyakran igen különböző származású németek kerültek egy helyre össze, s ebből sok magyarországi német (sváb) helységben található sajátos árnyalata a felső-német tájszólásnak, érthető. — Itt például hivatkozunk az 1763—1768. márczius 16-iki időről szóló kimutatásra, mely a IV. § alatt már felemlítettett. — Az illető okmánycsomagokban a legtöbb telepítvények jövevényeinek lajstromát találhatni, úgy hogy majdnem minden kamarai helység első lakosai nevééről és származásáról teljes kimutatást lehetne készíteni. Czörnig is közli így Krusevlya első lakosainak neveit, számát, foglalkozását és letelepítésének idejét 1766. és 1767. évről. Hasonlóan közli Új-Szivacz lakosainak lajstromát 1786. évből.

II. József a németek betelepítése által nem az illető vidék elnémetesítésére törekedett, hanem csak a parlagon hevert sok földet munkabíró német kezek által akarta felvirágoztatni. Egy Zomborban 1786. július 8-án kelt iratából kitűnik, hogy a németek mellett a belföldieket is megbecsülte és éppen nem szeretné azokat a már régebben itt lakó szerb földművelők rovására túlkegyelni; mert ezek belső ereje is háromszor többet ér a bevándorolt németeknél. — Azért a honi telepítésnek sem volt ellensége és sokkal többre becsülte a török járom alul menekülő s ingyen települő szerbeket, a kikkel a népszegény tájakat be lehetne telepíteni.

A II. Józsefre következett évek nem kedveztek már a telepítésnek; részint a háborúk, részint pedig a multból merített tapasztalatok miatt a német telepítések egészen megszűntek. A kamarai jószágok betelepítése ezentúl nagyrészt csak a megüresedett telkek új ellátására szorítkozott; máskor pedig egyes áttelepítések és elkülönítések történtek, mint például 1796-ban az új-szivaczi németek telkei az ó-szivaczi szerbekéitől választattak el. Természeti csapások miatt némely helyen további szabadságot kellett engedni és előleget adni, mint Parabuty és

Járek községeknék. — Ferencz király alatt a háború következtében menekült francziák és németek vétettek fel Magyarországra, így Ó-Szivacson megürült 61 sessió 137 német bevándorlottnak adatott át, akik nagyrészt Tirolból származtak ide. Így 1808-ban Kulán is az üres falkensteini és egyéb a francia háború által elszegényedett német családoknak engedettek által.

Iványi István.

Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat titkári irodájának és társulati múzeumának 1900. évi július hó 5-én és következő napjain történt átadásáról, illetőleg átvételéről.

Jelen vannak : id. Mihályi János, mint elnök, — Dömötör Pál, vál. tag, Roediger Lajos, eddigi titkár és Trencsény Károly, ideiglenes múzeumi őr.

1. Az elnök tudatja a bizottsággal, hogy Costa János, helyettes első titkár, Bácsban lévén elfoglalva, meg nem jelenését táviratilag bejelentette; az őt illető dolgok átvételét azonban magára nézve érvényesnek és kötelezőnek elismeri.

2. Az elnök fölszólítja Roediger Lajost, hogy az irodai könyveket, leltárt és az irattárt mutassa be. — Roediger Lajos bemutatja :

a) a tagok törzskönyvét és az alapjául szolgáló kötelező aláírási íveket ;

b) az iktató-könyvet, melybe az 1888. évtől kezdve minden iktató-könyv be van másolva ;

c) a vendég-könyvet ;

d) a bútorzati leltárt ;

e) az irodai és posta-általányról szóló számadási könyvet ;

f) 4 (négy) drb számlát a külön utalványozott összegek elszámolására ;

g) az 1900. évi levéltárt.

Az a), b), c) alattiakat a bizottság megtekintette, a d), e),

f), g) alattiakat részletesen átvizsgálta és mindannyit rendben találta.

A posta-általányból megmaradt 5 k. 31 fillért a múzeumi őr a titkár részére átvette.

3. Az elnök felszólítja Roediger Lajost a múzeumi leltárak és a múzeum tárgyainak bemutatására. — Roediger Lajos bemutatja :

a) a szakkönyvtár leltárát, melybe 140 folyó szám alatt 426 kötet van bejegyezve, — s magát a szakkönyvtárt, mely czédula-katalógussal van ellátva ;

b) a térkép-leltárt, melybe 101 f. sz. a. 207 drb térkép van bejegyezve. A térképek számozva, rendben vannak ;

c) az éremgyűjtemény leltárát, s közli, hogy e leltárba csupán az 1898. évi november hó előtről beérkezett darabok vannak bejegyezve ; az azután érkezett darabok — jelzett borítékokban elhelyezve — és az előző évekből származó, ismeretlen adományozóktól nyert, s még meg nem határozott érmek — együttvéve 483 drb — a leltárban nincsenek feltüntetve.

A leltárban van : *emlék érem* : 31 drb, — *magyar érem* : 91 fajta 161 drb, — *erdélyi érem* : 14 drb, — *osztrák érem* : 138 sz. a. 244 drb, — *római érem* : 137 sz. a. 283 drb, — *külföldi vegyes érem* : 212 sz. a. 290 drb, — *egyházi érem* : 50 sz. a. 86 drb, — *bankjegy és papiros pénz* : 20 sz. a. 59 drb ;

d) bemutatja továbbá a három szekrényben és a többi helyen levő összes régiségeket, melyek közül az egy ásatásból származók egymás mellett vannak elhelyezve, s valamennyi ismertető czédulával van ellátva. A régiségtár leltározását az anyag sokasága és az idő rövidsége miatt nem eszközözhette ; azonban az ajándékozási napló, a jegyzőkönyvekből kiírt adatok és a meglevő czédulák alapján a leltározás nem fog nehézségekbe ütközni.

4. A bizottság a darabonként való részletes átvizsgálást — a helyettes titkárra és a múzeumi őrre bízta.

K. m. f.

Jegyzőkönyv

fölvétetett Zomborban 1900. évi szeptember hó 6-án a Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat választmányi ülésén a bácsi vándorgyűlés tárgyában.

Jelen voltak : Czirfusz Ferencz, elnök. Szemző Gyula, id. Mihályi János, Dömötör Pál, id. Frankl István, dr. Grüner Samu, Trencsény Károly és Costa János, azonkívül mint meghívott a bácsi rendező bizottság elnöke: Tripolszky Béla közs. jegyző úr.

1. Czirfusz Ferencz elnök előterjeszti, hogy súlyos természetű betegsége folytán a bácsi vándorgyűlésen nem elnökölhet, az alelnök úr halaszthatatlan teendői miatt szintén nem elnökölhet, a helyi bizottság elnöke pedig beterjeszti, hogy az elnök kérdés folytán az ügy annyira elkésett, hogy a vándorgyűlés sikeres megtartására számítani nem lehet. — Ennélfogva a választmány elhatározza, hogy a bácsi vándorgyűlést a jövő év tavaszán fogja megtartani, miről a tagok, Bács közönsége, Gromon Dezső államtitkár őnagyméltósága, Császka György kalocsai érsek őexcellentiája, a kalocsai főkáptalan, a bajai állami tanítóképezde igazgatósága (Scherer Sándor), és a fölolvások külön is értesítetnek.

K. m. f.

Jegyzőkönyv

fölvétetett a Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat választmányi ülésének október hó 4-én tartott gyűléséről.

Jelen voltak : Czirfusz Ferencz elnök, Mihályi János, Dömötör Pál, Buday Gerő, Trencsény Károly és Costa János titkár mint jegyző.

1. Elnök üdvözlőlvén az egybegyűlt választmányi tagokat, a gyűlést megnyitja s áttér a gyűlés első tárgyára az alapszabályok szükséges §-ainak módosítására. — Több hozzászólás után a gyűlés elhatározza, hogy elnök és titkár a következő

választmányi ülésig terjesszék be a megváltoztatott alapszabály-tervezetet.

2. Trencsény Károly múzeumi őr bemutatja Gubitza Kálmán tagnak levelét a Sziga szigeti és Bortán vári ásatásokról. — Választmány ennek megtekintésére október 6-ra kiküldi Trencsény Károly múzeumi ört.

3. Elnök előterjesztésére — a választmány kimondja, hogy az ásatások vezetői deczember 1-re számolásra kérendők fel.

4. Ugyancsak elnök előterjesztésére — a választmány elhatározza még, hogy a postai költségek betérjesztendők.

5. Buday Gerő társulati pénztárnok előterjesztésére — a választmány kimondja, hogy a tagdíjak postai megbízás útján hajtandók be.

6. Titkár bemutatja a Magyar Tudományos Akademia főtitkári hivatalától jött fölszólítást, hogy a társulat a hátralékos 20 kor. pártoló tagsági díját küldje be. — Pénztárnok fölhivatik, hogy a kért díjat küldje meg.

7. Elnök jelenti végre, hogy Csupor Gyula ny. főszolgabíró, Dosztig József kulai jegyző és Schneeberger János pártoló tagok elhalván, titkár őket a pártoló tagok sorából törölje. — Elhatározott.

Egyéb tárgy nem lévén, elnök a választmányi gyűlést bezárja.

K. m. f.

V e g y e s.

A muzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége

társulatunk elnökéhez a következő leiratot intézte. Fontosságánál fogva, különösen az ásatásvezetőinek figyelmébe ajánlva, egész terjedelmében közöljük: „A bács-bodrogh vármegyei történelmi társulat Elnökségének Zombor. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr önmagyméltósága folyó évi junius 19-én 37218. szám alatt értesítette a muzeumok országos főfelügyelőségét afelől, hogy az országos tanácssal egyetértőleg felterjesztett javaslatát

elfogadva, a folyó évi javadalomból az egyesület zombori múzeumának régiségtára gyarapítására 600 koronát utalványozott. Midőn őnagyméltósága e kegyes elhatározása felett a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének őszinte örömét van szerencsém nyilvánítani, szükségesnek tartom a tekintetes Elnökséget tájékoztatni azon irányelvek felől, melyeket az országos főfelügyelőség a rendes évi állami segély felhasználása és az elszámolás tárgyában addig is, míg a vallás- és közoktatásügyi miniszterium e kérdést rendeletileg nem szabályozza, a segélyezett múzeumok és könyvtárak részéről követendőknek megállapított. Az állami segély kizárólag a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr vagy az országos főfelügyelőség által a miniszter előzetes tudtával kijelölt célra használandó fel. Ha a segély a cél közelebbi megjelölése nélkül általánosságban a múzeum vagy könyvtár gyarapítására engedélyeztetik; a gyarapítás alatt kizárólag az illető gyűjtemény anyagának növelése értendő, ami vagy közvetlenül vásárlás útján, vagy — régiséggyűjteményeknél — közvetve, oly ásatások rendezése által történhetik, melyek eredményétől a gyűjtemény gyarapítása bizton várható. Ásatások rendezése esetén a munkálatok megkezdése előtt részletes munkaterv terjesztendő, a főbb tételek szerint összeállított hozzávetőleges költségelőirányzat melléklésével, a főfelügyelőség elé. A költségvetési előirányzatba mindazon kész kiadások felvehetők, melyek az ásatásokkal szorosan összefüggnek. Ezek közé tartozik az utazás és az utazáshoz szükséges tárgyak szállítási költségeinek fedezése, a netalán igénybe vett külön szolgálatok díjazása, valamint a munkálatoknál nélkülözhetetlen tudományos eszközök beszerzésének költségei. Ami a szorosan vett személyi kiadásokat illeti, a segélynek általány jellegével bíró természete nem engedi meg a megfelelő díjosztály szerint kiszabandó tisztviselői napidíj megállapítását, de a dolog természetéből önként folyik, hogy az ásatások vezetésével megbízott szakférfiú előre megállapítandó méltányos kules szerint, melynek megszabásánál a helyi viszonyok szolgálnak irányadókul, a rendelkezésére bo-

esátott összegből fedezi személyes szükségleteit. A segély felhasználásáról a segélyezett múzeum vagy könyvtár fentartó hatósága az év letelte előtt tartozik az országos főfelügyelőségnek részletes jelentést tenni. A jelentésnek a segélyösszeg felhasználását feltüntető számadatokat is magában kell foglalnia; az azok igazolására szolgáló okiratok (nyugtatványok, számlák stb.) nem csatolandók a jelentéshez, de az illető gyűjtemény fentartó hatóságának hivatalos iratai között megőrizendők és az országos főfelügyelőség kiküldötteinek kívánatra bármikor bemutatandók. Ásatásoknál, rendezési és egyéb munkálatoknál túlkiadás esetén megtérítésnek helye nincs és az illető intézet a saját anyagi eszközeiből fedezi a netalán felmerülő kiadási többletet; folytatólagos segélyezésnél azonban az országos főfelügyelőség gondoskodhatik arról, hogy a fedezetlen összeg a következő évi állami segély számadásainak terhére irassék át. Ha a segélyösszeget a kijelölt célra teljesen felhasználni nem lehetett, a főfelügyelőség közbenjár a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnál, hogy a mutatkozó maradványt az illető gyűjtemény céljaira esetleg más irányban lehessen felhasználni. Végül megjegyzem, hogy az évi segély megújítása első sorban a korábbi segélyek felhasználásának eredményeitől függ, s ezért kívánatos, hogy az azokról szóló jelentés megelőzze az újabb segélyezésért való folyamodás benyújtását. Budapest, 1900. évi július hó 31-én. Kiváló tisztelettel *Fraknói Vilmos*, a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelője.

Társulatunk múzeumának újabb gyarapodása.

1. Egy honfoglaláskorabeli kard Bács-Madarasról. Ajándékozta: Pilaszánovits Péter borsódi jegyző úr; beküldte: nagyságos Latinovits Géza országgyűlési képviselő úr. (1900. jul. 12.)
— 2. A sziga-szigeti ásatásokból: a) egy bronz pecsétgyűrű, b) egy faragott csonttárgy, c) egy kőfejsze töredék, d) egy edénytöredék, e) egy csont nyílhegy, f) egy hasított körmű állat csülke az őstelep konyhahulladékából. Beküldte: Gubitza Kálmán monostorszeghi tanító úr, az ásatások vezetője. (1900. szep-

tember 13.) — 3. Bezdán címere, pecsétje. (Kir. kamar. Bezdán m. város pecsétje 1843.) Ajándékozta : Erdélyi Ferencz zombori állami gimn. III. o. tanuló. (Roediger Lajos társ. tag úr útján ; 1900. szept. 28.) — 4. Garibaldi emlékérem. Ajándékozta: Valth János zombori postatiszt úr. (Roediger Lajos társ. tag úr útján; 1900. szeptember 28.) *Trencsény Károly*, id. múzeumőr.

Előfizetési felhívás.

Az emberiség őskora iránt napról-napra nő az érdeklődés a nagyközönség körében s mindinkább szaporodik azok száma, kik ezen érdekes tudomány munkásaivá szegődnek, de általánosan még sem ismert tudomány. Kevés tudomány van, melyről oly sok tév nézet forogna közközen, mint erről, pedig egy tudománynak sincs oly nagy szüksége a közönség ismeretére, mint épen ennek, mert a miből ez a tudomány él, fejlődik, az ő ember emlékei, eszközei, kulturájának maradványai legtöbb esetben a nagyközönség útján jutnak a szakférfiak kezébe és mennyi vész el épen a miatt, mert a tudomány még nem általánosan elterjedt, ismert. — Ez a körülmény indított engem arra, hogy munkámat közre adjam. Célom volt megismertetni a nagyközönséget a praehistoria vívmányaival, feltárni azokat az eredményeket, melyet eddig elért. Előadásomban szem előtt tartottam mindig, hogy művemet nem szakembereknek, de a nagyközönségnek írom. Igyekeztem mindent a legegyszerűbben adni elő úgy, hogy megértse az is, ki most vesz először praehistoricus munkát kezébe. A mű december hó elején fog megjelenni „Praehistoria (az ember a történelmi kor előtt)” czímmel 130—140 lapnyi tartalommal s több képpel. Előfizetési ára 2 kor. 40 fillér. Az előfizetési pénzeket tisztelettel kérem a gyűjtőívvel együtt nevemre Szabadka (Bács-Bodrogh megye) november hó 30-ig beküldeni, hogy december hó elejével a könyvek szétküldése megtörténhessen — 10 előfizető után a gyűjtőt tiszteletpéldány illeti. Szabadka, 1900. október havában. Tisztelettel *Bibó Bige György*, gymn. tanár.

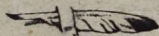
T a r t a l o m :

	Oldal.
1. A bácskai Tisza-vidék a török háborúk után. Irta: Erdújhelyi Menyhért	95.
2. Czéhek és ipartestületek a középkorban. Közli: Holezmann Ignác	101.
3. Római kori telep Szabadkán. Irta: Bibó-Bige György	105.
4. Bácskai babonák. Közli: C—a	112.
5. Vármegyénk állapota 1763 előtt. Irta: Iványi István	116.
6. Jegyzőkönyv	134.
7. Jegyzőkönyv	136.
8. Jegyzőkönyv	136.
9. Vegyes	137.

A BACS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TARSULAT TULAJDONA.

A
BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

COSTA JÁNOS

H. TITKÁR.

XVI. ÉVFOLYAM. IV. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDAJÁBÓL.
1900.

MEGHIVÓ.

A

BÁCS-BODROGH MEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

TIZENNYOLCZADIK ÉVI

RENDES KÖZGYŰLÉSÉT

1901. ÉVI JANUÁR HÓ 13-ÁN DÉLELŐTT 10 ÓRAKOR

— ZOMBORBAN, —

— A MEGYEHÁZ KISTERMÉBEN —

TARTJA MEG.

E közgyűlésre a társulat tiszteleti, alapító, működő és rendes tagjait, valamint a törvényhatóságok, intézetek képviselőit tisztelettel meghívjuk.

Czirfusz Ferencz,

elnök.

Costa János,

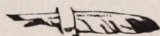
h. titkár.

TÁRGYSOROZAT :

1. Elnöki megnyitó. Czirfusz Ferencz elnöktől.
2. Costa János titkár évi jelentése.
3. A számadások és a pénztár megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése s a felmentvény megadása.
4. Az 1901. évi költségvetés tárgyalása és megállapítása.
5. Az 1901. évi számadások és a pénztár megvizsgálására háromtagu bizottság kiküldése.
6. A beadott indítványok tárgyalása.
7. Elnöki zárszó.
8. Tisztújítás és a választmány megalakítása.

A
BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

COSTA JÁNOS

H. TITKÁR.

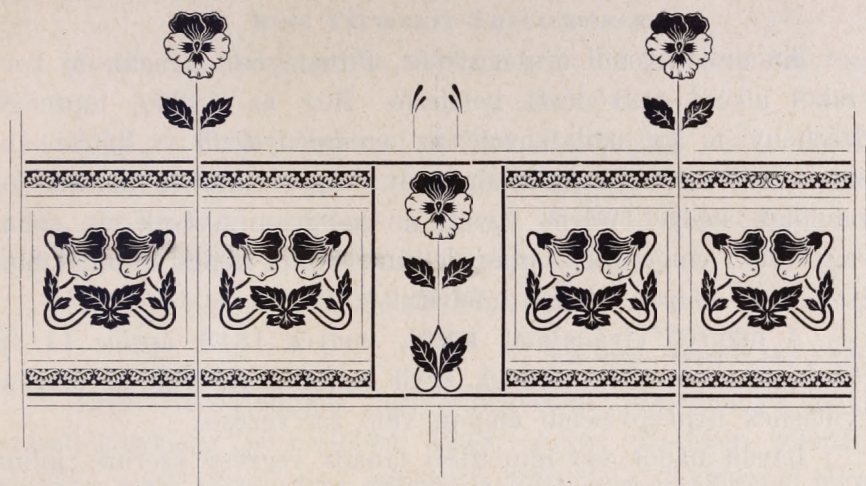
XVI. ÉVFOLYAM. IV. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDAJÁBÓL.

1900.

MAGY. TUD. AKADE MIA
KÖNYVTÁRA

Vörösmarty Mihály bács-almási képviselősege.

Régi dicsőségünk nagy éneklőjének, a „nemzet költője“-nek emlékét országosan ünnepeltük december 1.-én, születésének százados évfordulóján. S a nemzet félszázados tartozását rója le azzal, hogy ércszobrot állít neki az ország szívében.

De Vörösmarty Mihály emlékét nem az ércszobor tartja fenn. Minden időkre szól költői működésének az egész nemzetre gyakorolt hatása. A „Szózat“ mindig ünnepi imádságunk lesz, míg csak a hazát szerető, a hazát féltő magyar szív dobog.

Örök büszkeségünk ő mindnyájunknak.

De Bács-Bodrogh vármegye külön is büszkélkedhetik vele, mert politikai működésének terét mi nyújtottuk neki. A b á c s - a l m á s i kerület önmagát tisztelte meg, mikor Vörösmarty Mihályt 1848-ban képviselőjévé választotta. Ez a nem is olyan régi dicsőség már-már a feledés éji homályába merült.

E lapok a feledés homályából óhajtják kiemelni Vörösmarty képviselőségének emlékét. Sajnos: elegendő újabb részletek híján csak vázlatos képet rajzolhatok, de — hiszem — így is becses adatokkal bővitem vármegyénk történelmét.

* * *

Az utolsó rendi országgyűlés, Pozsonyban, igazán új korszakot alkotó működését befejezte. Még az örökké töprengő Széchenyi is így nyilatkozott az eredményekről: „Bátrabbak, merészebbek rövid napok alatt oly alapra fektették hazánk jövődjét, melyet velem együtt mi hangyamunkások tán soha, vagy csak emberöltők után lettünk volna képes megalakítani és a mely alapon biztosan felvirul.“

A nemzeti kívánalmak közül, melyek 1848. április 11.-én törvényes szentesítést nyertek, egyik legfontosabb volt az országgyűlésnek népképviseleti alapon való szervezése.

István nádor, egy miniszteri tanács végzése szerint, július 2.-ára, Pestre hirdette az első népképviseleti országgyűlést, s a törvényhatóságokat a népképviselők megválasztására utasította. A nádori meghívó május 19.-én kelt.

Ekkor már „megnehezült az idők viharos járása felettünk.“ Fegyveresörgés, harci zaj tölté be különösen az ország déli részeit. Az események „félelmes rohanása“ haladéktalan intézkedéseket követelt.

Vármegyénk közönségéhez egymás után két sürgős leirat érkezett a belügyminiszteriumból a képviselőválasztások ügyében.

1. Bács Vármegye Egyetemének.

A legújabb események félelmes rohanással követvén és váltván fel egymást, elkerülhetlenül szükségessé teszik, hogy az országgyűlés még a f. év Július elején összehivassék.

Ennélfogva önöket sietek emlékeztetni mindazon munkálat gyors megtételére, mi az 1848-ik V-ik t. cikkhez képest megkívántatik arra, hogy a választók annak rende szerint összeiratván, a képviselők választása a kitűzendő időre törvényesen és kellőleg végrehajtsák.

Miről a külön választási joggal bíró kebelbeli városok is rögtön értesítendőek.

Budapest, május 18. 1848.

Belügyminiszter

SZEMERE BERTALAN, m. k.

2 Bács Vármegye Egyetemének.

Miután az országgyűlés napja már kitűzetett, ezennel rendelem :

Hogy az önök kebelében lakozó, s törvény által országgyűlési szavazattal felruházott mágnásokat személyenként összeírván, azoknak névjegyzékét e levél vételétől számítandó hét napok alatt hozzám okvetlenül fölterjesszék.

Kelt Budapesten, Május 20-kán. 1848.

Belügyminiszter

SZEMERE BERTALAN, m. k.1)

Erre Bács-Bodrogh testvérmegyének bizottmánya nagy számú közönség jelenlétében 1848. május 29-dikén főispáni elnöklet alatt Zomborban gyűlést tartott, mely alkalommal eleve kihirdettetett az országgyűlést folyó év július 2-kára Pestre összehívó levél. Ennek folytában úgy a képviselők, mint a hongyűlésre menendő követek (így!) iránt a törvények s ezek fonalán kibocsátott miniszteri rendelvények (lásd fent!) értelmében a kívánt czélszerű intézkedések megtétettek.²⁾

A hivatalos Közlöny bácsmegyei rendes levelezője a következő tudósítást közli június 16.-áról: Sok közöttünk lakó óhitűek nagy rokonszenvvel viseltetnek a lázadók iránt. Innen van, hogy a választók összeírása alkalmával több helyütt vonakodtak magukat beiratni, mondván, hogy „magyar követekhez nekik semmi közük.“³⁾

Az egész országban június derekán történtek a választások.

A Közlöny június 17.-i száma Bácskából június 12.-i kelettel jelenti, hogy a követválasztások f. hó 19.-én kezdődnek a felső kerületekben.

Bács-Almásán június 19.-én történt meg a képviselőválasztás, melyről a Közlöny június 24.-i száma tesz jelentést: A legközelebbi hongyűlésre Bácsmegye felső járásának, Almás m. v.

1) Mindkét leirat a vm. Rudics-féle levéltárából.

2) A Közlöny, hivatalos lap 1848. június 9. számából; bács-almási tudósítás, június 1.-ről.

3) Június 21. szám.

kerületében a választás megtörténvén, a szavazók egyetemes szótöbbséggel követül Kossuth Lajos pénzügy-miniszter urat választották.

Kossuth mellett Jámbor Pál is föllépett Almáson, ki 1848 óta jankováczi plébános volt. A templom előtti nagy téren, a plébánia lakástól balra állott föl Kossuthnak a pártja, jobbra Jámboré. Jámbor Pál csak kevés szavazatot nyert;¹⁾ ezért van, hogy Kossuthot egyetemes szótöbbséggel, s nem egyhangúlag választották meg.

Kossuthot az ország több kerületében és városában is megválasztották, de ő a pesti mandátumot fogadta el. Ezért a Közlöny június 26.-i számában egy Nyilatkozatot tett közzé:

A haza több vidékéről érkeznek hozzám bizodalmas értesítések és megbízó levelek, melyek a közlegő nemzeti gyűlésre képviselőül lett elválasztatásomat adják tudtomra. (Megköszönvén a bizalmat, így folytatja :) Miután azonban már sz. kir. Pest városa választói birják a képviselőség elvállalása iránt adott szavamat, nehogy egy és más helyen történt és még netalán történendő elválasztatásom, s ennek el nem fogadhatása miatt a törvény rendelte képviselők küldésében kellemetlen hátramaradások származhassanak: nyilvánosan ki kell jelentenem, hogy sz. kir. Pest városa felhívását kivéve, bárhonnan érkezett felkéréseknek eleget tenni nincs többé hatalmamban. — Budapest, június 24.-én, 1848. — KOSSUTH LAJOS.

E szerint a bács-almási kerületben új választást kellett hirdetni.

Július 10.-én, tehát az első választás után három hétre, történt a második választás, a mikor aztán egyhangúlag a költői híreből ismert Vörösmarty Mihályt választották meg képviselőnek.

¹⁾ Kovacsics Máté, bács-almási apát-plébános úr szóbeli közlése. Jámbor Pál (költői néven: Hiador) később 1861-ben, majd 1867--71-ig ismét a kulai kerület képviselője volt.

Itt ki kell igazítani Gyulai Pál nagybecsű művének, Vörösmarty életrajzának egy hibás adatát. Gyulai közli a Vörösmarty megválasztásáról felvett jegyzőkönyv egy részét, s a választógyűlés idejét június 19.-én 9 órára teszi. Ez az első választásnak, Kossuth megválasztásának ideje, mely után öt napra, június 24.-én, jelent meg a hivatalos Közlönyben a pénzügyminiszter lemondó nyilatkozata. Az új választás még e nyilatkozat után is 16 napra történt.

Különben is sikerült megkapnom Vörösmarty képviselői megbízó levelének hiteles másolatát,¹⁾ s szórul-szóra így hangzik :
(Kívül, felzet alakban.)

VÖRÖSMARTY MIHÁL

BÁCS-BODROGH MEGYEI ALMÁSI KERÜLET RÉSZÉRŐL²⁾
ALMÁS MEZŐ VÁROSBAN 1848-iki JÚLIUS 10-ÉN TARTOTT
KÖVETVÁLASZTÁS JEGYZŐ KÖNYVE.

(Belső szöveg.)

Minekutána ezen Bács Bodrogh megyei, jelesül : Almás 's Jankovác mezővárosok, úgy Bikity, Csávol, Felső Szentiván, Kunbaja, Madaras, Mateovics, Mélykút és Tatabáza helységekből alakított almási kerület részéről folyó évi június hó 19-ik napján Almás mezővárosban megtartott követválasztás eredményeként ezen kerület képviselőjéül megválasztott Kossuth Lajos pénzügyminiszter úr, a' követséget e' helyütt el nem fogadhatván, ugyanazt leköszönte ; a' követválasztást intéző megyei középonti választmány folyó hó 4-én tartott ülésében új képviselő választás megtartandását mai alul írt napra, vagyis július 10-re tűzvé ki 's annak vezetésére Kovacsics Antal megyei hadi főpénztárnokot elnökül, Szevics Döme aljegyzőt pedig jegyzőül bízván meg, érintett napon reggeli 9 órakor megnyitott gyűlésben a' választási elnök az öszvegyült választókat mindenek előtt ezen ismétli választás okáról értesítvén, ugyanazokat ösz-

1) A költő fiától, Vörösmarty Béla, államtitkár úrtól, — Latinovits Géza, jelenlegi almási képviselő úr révén. — A megbízó levelet azóta (november hó végén) néhány fővárosi lap is közölte.

2) E helyt valami a jegyző tollában maradt. Különben az egész a kuriális stílusnak érdekes példája.

vesen 's egyenként képviselő ajánlásra felszólította, mely felszólításra a' jelen lévők egyhangúlag Vörösmarty Mihál nevet hangoztatván, miután ismételi felszólításra, ha vallyon nincs-e (vala) kinek észrevétele a' hangoztatott név ellen? mindnyájan a kikiáltott iránti általános akarataikat és bizodalmukat kijelenték; eként Vörösmarty Mihál úr ezen almási kerület törvényes Képviselőjének egyhangúlag megválasztott, 's törvények értelmében ezen megbízó levél gyanánt szolgálendő jegyző könyv egyik példánya nevezett választási jegyző által személyesen kezéhez juttatni rendeltetvén, ugyanezen jegyzőkönyv másik két példánya a' középponti választmányhoz áttétetni fog.)¹⁾

Kelt Almáson egyezer nyolczszáz negyven nyolczadik évi julius hó tizedik napján.

(P. H.) KOVÁTSITS ANTAL elnök.

(P. H.) SZEVICZS DÖME választási jegyző.

Vörösmartyt nem váratlanul érte a megválasztás. Jelölt-ségéről már előre értesülhetett, legalább ez tűnik ki egy nejéhez írt kiadatlan leveléből, melyben bevallja, hogy — szinte szeretné, ha meg nem választanák, mert akkor többet lehetne falún, családjá körében.²⁾

Mégis örömmel fogadta polgártársainak megtisztelő bizalmát, s mivel — mint értesültem — soha sem volt Almáson, levélben köszönte meg a választóknak a mandátumot. E még ismeretlen köszönő irat szemtanúk állítása szerint a legutóbbi évekig meg volt az almási község ház irattárában. Azonban sem személyes kutatásom, sem az almási érdeklődők fáradozása eddig még sikerre nem vezetett; az érdekes levél valahol lappang. Félő, hogy végleg elkallódott.

A választás után 5 napra, július 15.-én, az országgyűlés XI. ülésén jelenti be Irányi Dániel, jegyző, hogy Vörösmarty

1) E választási jegyzőkönyv egyik példányát sem sikerült megtalálnom a vármegyei levéltárban, mert a 48-as iratok még kellőképp rendezve nincsenek. Nagy részük — állítólag — már 1848-ban meg is semmisült.

2) Berzeviczy Albertnek a Kisfaludy Társaság Vörösmarty ünnepélyén fölolvastott tanulmányából.

Mihály a bácsmegyei almási kerület¹⁾ által képviselőül elválasztott, s választása a bizottmány által igazoltnak találtatott.²⁾ S egy hét múlva, július 22.-én szerepel először, a mikor is egy névszerinti szavazás alkalmával a fölirati javaslatnak a miniszteriumtól szövegezett egyik szakasza fölött a többséggel szavaz.

Nem érdektelen összeállítanom az országgyűlési lakásjegyzékből, s Gracza György : Szabadságharcz történetéből a bácsmegyei 48-as képviselők névjegyzékét : Allaga Imre, Hauke Béla, Latinovits Móríc (kúlai kerület), Mánics Péter (ó-moroviczai ker.), Mártonfi Károly, Spelletics Bódog (szabadkai ker.), Szalmási Ferencz (ó-becsei ker.), Zahorai Kálmán, Zákó István (rigyiczai ker.), Zákó Péter, V ö r ö s m a r t y Mihály (almási ker.) ; Bíró Antal (Szabadka város), Vojnits Lukács (Szabadka város ; egyik korjegyző), Hermann Gáspár (Ujvidék v.), Kovács Gáspár (Zombor), Mészáros Lázár, hadügyminiszter (Baja), Sinkay János (Zenta). — Némelyiknél a kerület nincs megjelölve.

* * *

Vörösmarty politikai hitvallását, képviselői szereplését — Gyulai Pál említett műve alapján — a következőkben lehet jellemezni :

A politikával, mint politikus, csak a 40-es években kezdett behatóbban foglalkozni.

Az 1848.-i nagy vívmányokat lelkesedéssel fogadta. Az átalakított alkotmányban végre diadalra jutott mind az, a miért a nemzet oly régóta küzdött, s a mit a költők között ő szolgált legrégebben és leghívebben. Egy szép költeménnyel üdvözölte a felszabadult sajtót, s néhány politikai cikket írt a Pesti Hírlapba s a Pesti Divatlapba.

Híve volt az ellenzéknek, lelkesült eszméiért, de mindig az általános elvek álláspontján maradt.

1) Kijavításra szorul az irodalomtörténeteknek egy hibás adata, mely szerint Vörösmarty a „jankováczi kerület“ képviselője volt, holott a kerület neve minden adat szerint „bács-almási,“ s Jankovác a kerületben levő választó község.

2) Közlöny, július 16.-i szám.

A Széchenyi és Kossuth politikáját össze tudta egyeztetni, mert hiszen általános elvekben nem sokat különböztek egymástól, — s a „Kelet népé“-ről írt bírálatában védelmezi Kossuthot Széchenyi heves támadása, gyanúsítása ellen. Nem ijedt vissza a forradalomtól sem, de soha sem tudott valóságos forradalmi emberré lenni. A délvidéki lázadások hírére azonban ő is — mint Czuczor — írt egy riadó harci dalt. Költő volt, kit lelkesítenek a politikai mozgalmak, de nem kíván vezérük lenni. „Tanúja voltam inkább, mint vezetője a politikai mozgalmaknak,“ — írja egyik levelében. Hazafi volt, ki remél, aggódik, kétségbeesik, de nem lép ki szerény visszavonultságából.

Egyetlen vágya volt, hogy valahol képviselővé válasszák.¹⁾ Nem szerepelni kívánt, csak kötelességet teljesíteni. — s polgártársainak bizalmát úgy tekintette, mint hazafias bírójának koszorúját.

A bizalomnak, elismerésnek e koszorúját — mint láttuk — a bács-almási kerület fűzte a nagy költő homlokára.

Vörösmarty a képviselőháznak leghallgatagabb tagja volt. Egyetlen egyszer se mondott beszédet se Pesten, se Debreczenben, se Szegeden. Nem volt szónoki képessége, — kinek költői műveiben a szónokiasság egyik jellemző tulajdonság. Az egész országgyűlés alatt csak az egyszerű szavazásra szorítkozott, s azt tartotta, hogy az izgalmas időkben egy becsületos hazafi szavazata is sokat ér.

¹⁾ Nem érdektelen megjegyezni, hogy költészetünk másik két örök büszkesége: Petőfi és Arany János is vágytak a képviselőségre. Nagyon természetes is, hiszen kik lehetnek volna a népnek méltóbb képviselői, ha nem ők!

Petőfi szülőföldén, a szabadszállási kerületben lépett föl, de gyalázatos ármány miatt Nagy Károlylyal szemben elbukott. Petőfi hívei — kik a választásban részt sem vehettek — a választást megfélelbezték. Az igazoló választmány s az országgyűlés foglalkozott is az ügygel, de a következő zavaros események az egészet háttérbe szorították.

Arany János hasonlóan járt Biharmegyében, bár — mint Petőfinek írja — már úgy állt, hogy elválasztásáról senki sem kételkedett. Oly erős közvélemény volt mellette Szalontán, minő aránylag Kossuth mellett sem volt az országban. Toperczer Ödön kir. táblai ülnököt választották meg 730 szóval; a szalontai 950 választó — Arany pártja — nem szavazott.

Mindamellett szerény elvonultságában sem kerülhette el az új ellenzék támadását — egyik szavazata miatt.

Petőfi támadta meg nyilvánosan egy versben, melynek ez a refrainje :

„Nem én téptem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.“

E támadásra a hadügyminiszter törvényjavaslata adott alkalmat, mely szerint a kiegészítendő régi ezredeket, mihelyt a körülmények engedik, magyar alapon szervezik, de addig maradnak a régi állapotban, a régi tisztek és német vezényszó alatt; s csak az új honvéd ezredek szervezete lesz tisztán magyar. Az ellenzék hevesen megtámadta e törvényjavaslatot. Magyar vezényszót követelt, nem bízott a régi tisztekben, a szerbek ellen folytatott harcz sikertelenségét is nekik tulajdonította, s a hadsereg teljes átalakítását sürgette. A miniszterium megvalósíthatatlannak tartotta e követelést a háború folyama alatt. — A törvényjavaslatot augusztus 21.-én az országgyűlés többsége elfogadta. Vörösmarty is a javaslat mellett szavazott, bár — mint maga mondta — nem minden aggodalom nélkül.

Petőfi egyoldalú támadására Vörösmarty szintén egyoldalúlag válaszolt, de e politikai nézeteltérés a két költő barátságát meg nem zavarta.

Vörösmarty ezután is mindig a miniszteri párttal szavazott, de Perczel Mór — egykori legkedvesebb tanítványa — elveit is sok tekintetben helyeselte, ki az új ellenzéknek egyik vezére s később az önvédelmi harcz jeles tábornoka volt; — mert épen úgy aggódott a veszélyben forgó hazáért, mint habozott a megmentésére szolgáló eszközök megválasztásában. — A Batthyányi-miniszteriumot egész fennállásáig híven támogatta. A miniszterek közt régi jó barátai voltak. Személyes vonzalom és megszokott pártfegyelem is kötötte a régi ellenzékhez, a mely most a kormányra került.

A kormány is szívesen látta pártján a Szózat költőjét. Örömet adott volna neki hivatal is, de nem fogadott el semmit.

Még a magyar nyelv és irodalom egyetemi székét is visszautasította, melylyel Eötvös József, közoktatásügyi miniszter megkínálta. Maga helyett Garay Jánost ajánlotta, a ki aztán el is nyerte az egyetemi tanárságot.

1848 végső napjaiban minden habozás nélkül követte Vörösmarty az országgyűlést Debreczenbe. Ott is, mint Pesten, nem egy kérdésben a mérsékeltebb párthoz csatlakozott, kiket „magyar girondisták“-nak szerettek nevezni.

Az 1849. április 14.-i debreczeni végzés az uralkodóházat megfosztotta a tróntól, kimondta Magyarország teljes függetlenségét, s az ország kormányzója Kossuth Lajos lett. A kegyelmi jogot azonban nem gyakorolhatta, hanem egy kegyelmi szék, melynek bíráit az igazságügyminiszter előterjesztésére ő nevezte ki.

Bács-Almás képviselője is tagja lett e kegyelmi széknek. „Hivatalosan értesítem önt — írja neki Vukovits Sebő, igazságügyminiszter Pesten, 1849. június 15.-én, — hogy előterjesztésemre az országhelytartó által a kegyelmi székhez közbíróul neveztetett ki; rendszeres 4000 pfrt fizetése f. évi június 15.-én veszi kezdetét, miről a pénzügyi miniszterium értesítettetett.“

„Tehát mégis van egy hivatal, — mondá Vörösmarty — melyet el lehet, el kell fogadnom!“

Hivataloskodása azonban nem sokáig tartott. A kegyelmi széknek csak egyetlen ülése volt, s Vörösmarty abban is kegyelemre szavazott.

Az események rohanó árja őt is magával sodorta. A kormányt, s az országgyűlést — mint képviselő — híven követte Szegedre, majd Aradra is.

A világosi gyásznapi után Bajzával együtt bujdosott Szatmármegyében, a Szózat jóslatának: „a nagyszerű halál“-nak teljesülésén kétségbeesve. „Mi a világ nekem, ha nincs hazám!“

Kínos bujdosás, rejtőzködés után (Vadász Miklós álnév alatt) 1850 elején Pestre ment, s följelentette magát a katonai törvényszéknél. „Egyszerű kötelességet teljesítettem; végét be kell várnom,“ — írja nevének. — Elítéltetései szabadon bocsátották.

1850 nyarán Haynautól, kinek vérengző kegyetlensége akkor már enyhülni kezdett, — több képviselő társával együtt Vörösmarty is kegyelmet nyert.

Még csak öt évig élt az után . . .

Egész életével igazolta politikai hitvallását, melyet „Hazaszeretet“ cz. költeményében fejezett ki legtökéletesebben :

Szeresd hazádat !

— — — — —
Tégy érte mindent ; életedet,
Ha kell, csekélybe vedd ;
De a hazát könnyelműen
Koczkára ki ne tedd !

Trencsény Károly.

A garábi apátság székhelye.

„A kalocsai érsekség a renaissance-korban“ című művem 199. és következő lapjain kimutattam, hogy a garábi apátság székhelye nem Bodrogh megyében volt, sem Pest megyében, sem Szegzárd szomszédságában, mint eddig hitték ; hanem Valkó vármegyében, a mai Grabovczi helyén. Azt hiszem, állításom bizonyítására elegendők azok a levéltári adatok, melyeket idézett művemben felhoztam. Azonban daczára a kézzelfogható ténybizonyításnak, az apátság székhelyére vonatkozólag mégis merülnek fel kételyek. Így Karácsonyi János tudós történetírónk hozzám intézett levelében ez írja a garábi apátságra vonatkozólag: „Teljességgel nincs igaza. Hiszen Valkó vármegye nem tartozott a kalocsai érsekséghez.“ Azért szükségesnek tartom, a kérdést pótlólag még jobban megvilágítani s az esetleg még felmerülhető kételyeket eloszlatni.

Mindenekelőtt kétségtelenül bizonyos, hogy Garáb a kalocsai érsekséghez tartozott. Az idézett pannonhalmi oklevél először is határozottan a kalocsai egyházmegye területén levőnek mondja az apátságot ; azután a szent Benedek-rend káptalan Konrádról,

az apáti javadalom bitorlójáról jelentést tesz a kalocsai érseknek, kinek főpásztori joghatósága alá tartozott a garábi apátság.¹⁾ Az 1749-ik évi vatikáni oklevél is a kalocsai érsek joghatósága alá tartozónak mondja.²⁾ Ezek után senkinek nem lehet kétsége az iránt, hogy Garáb a kalocsai egyházmegyéhez tartozott. — Kérdés már most: a kalocsai egyházmegye mely tájékán volt az apátság székhelye?

A kik Garábot Bodrogh megyének felső részébe, Dusnok környékére helyezik, mindössze azzal érvelnek, hogy a török háborúk utáni összeírásokban azon a vidéken Garáb nevű puszta volt s a későbbi kánoni látogatások azon a helyen kolostor vagy templom romjairól beszélnek.³⁾ Ámde ebből semmi sem következik. Nem következik először is azért, mivel a délvidéken is volt két Garáb, tehát azok akármelyike ép úgy lehetett az apátság székhelye. Másodsor, mivel a kánoni látogatás jegyzőkönyvében említett romok más templom, vagy kolostor romjai is lehettek. Ámde a mi nézetünk bizonyítására pozitív adatot is hozhatunk fel. A Konrád apát fegyelmi ügyében kiállított 1366-iki oklevél Rudina, Szent-Gergely, Francavilla szomszédságában lévőnek mondja Garábot. Ezek pedig szerémi, illetve valkómegyei kolostorok voltak. Az apátság tehát a Szerémségben, vagy Valkó vármegyében feküdt. Garáb nevű helység a mohácsi vész előtt volt a Szerémségben is, (ma Grabovó) Valkó vármegyében is, (ma Grabovci.) Kérdés: melyik volt az apátság székhelye? Ennek megállapításánál ismét az 1366-iki oklevelet kell irányadóul venni. Garáb, Rudina, Szent-Gergely, Francavilla, Szent-Jakab szomszédságában feküdt; tehát az egyházmegye határa körül, Valkó megyében; mivel csak így lehetett szomszédos az említett kolostorokkal.

Ámde ez esetben felmerül az a nehézség, hogy Valkó vármegye nem tartozott a kalocsai érsekséghez. Ez azonban csak

1) Érdújhelyi. A kalocsai érsekség a renaissance-korban. 200.

2) Olasz állami levéltár. Divers. Sixti IV. A. 1478—1479. Sec. Cam. f. 232/b.

3) Schemat. Colec. A. 1880. — 17.

képzelt nehézség, melyet könnyű eloszlatni analóg esetekkel. Kétségtelen tény, hogy a középkorban nemesak oly apátságok és prépostságok voltak elszórva az országban egyes püspöki megyék területén, melyek az esztergomi érsek joghatósága alá tartoztak, mint például Titel, Dömös, Arad stb., hanem voltak olyanok is, melyek a szomszédos egyházmegyék valamelyikének joghatósága alatt voltak. Állításom bizonyítására felhozok egy pár kézzelfogható példát. Így a csúthi prépostság a veszprémi püspök joghatósága alá tartozott. Pedig tudjuk, hogy Csúth Esztergom szomszédságában feküdt az esztergomi egyházmegye területén. Mindennek daczára mégis a veszprémi püspök joghatósága alatt állott, mint ez egy 1466-ik évi pápai bullából világosan kitűnik.¹⁾ Így lehetett Garáb is. Daczára annak, hogy a pécsi egyházmegye területén feküdt Valkó vármegyében, mégis a kalocsai érsek joghatósága alá tartozott. — Ép így volt a szent-gergelyi benczés apátság. Szent-Gergely a Szerémség déli részén volt, a hol a kalocsai egyházmegyének nem voltak plébániái. A szomszédos plébánia-egyházak a szerémi püspök joghatósága alá tartoztak; míg Szent-Gergely, mely az ország déli határvonalán feküdt, a kalocsai érsek jurisdikciója alatt volt, mint ezt egy 1455-ik évi pápai bulla tanúsítja. Azért akarta az apáti javadalmat a jelzett évben a szerémi püspök magának megszerezni.²⁾ — A garábi apátság hasonlóképen a pécsi egyházmegye területén volt Valkó vármegyében, joghatóság tekintetében azonban a kalocsai érsek alá tartozott. Egyházzogi tekintetben fontos ez az ügy; mivel újabb bizonyítékot szolgáltat annak megvilágítására, hogy a mohácsi vész előtt voltak egyes egyházmegyék területén kolostorok, melyek joghatóság tekintetében a szomszédos püspökség alá tartoztak.

Íme ezekben óhajtottam röviden tisztázni a garábi apátság székhelyének kérdését. Kétségtelen, hogy az apátság székhelye

1) Vatikáni titkos levéltár. Dataric. Pauli II. A. III. 1466. Vol. Rub. b. f. 116.

2) Erdújhelyi. I. m. 204.

a délvidéken volt Valkó vármegyében. De másrészt az is bizonyos, hogy a kalocsai érsek alá tartozott.

Érdújhelyi Menyhért.

Ősrégészeti leletek kezelése.

(V. Radimsky „Die prähistorischen Fundstätten ihre Erforschung und Behandlung, etc.“ című műve után.)

A Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat múzeumában szerzett tapasztalataim arra a meggyőződésre vezettek, hogy szép fejlődésnek indult múzeumunknak azzal tehetek szolgálatot, ha a buzgó kutatók használatára közzé teszem egyik érdemdús archeologusnak a leletek kezelésére adott utasításait.

A kérdés a múzeumra nem közömbös. Erről meggyőződhetik mindenki, ha megtekinti a beérkezett vas- és csonttárgyak egy részét, melyeknek elpusztítására nem is kellett az „idő vasfogának“ sokáig közreműködni, elég volt arra a „szállítási idő“ is.

Ha az ősrégészeti kutató a földben vagy a víz alatt régészeti leletre akadt, akkor még azon nehéz feladat vár reá, hogy e leleteket sérülés nélkül kiemelve, oly minőségben tartsa meg a tudomány használatára, a mint azt találta.

Minden ilyes lelet teljesen át van hatva a nedvességtől, úgyszólván a kézben mállik szét, *és semmi se árthat annak jobban, mint a gyors kiszáradás*, melyet tehát feltétlenül meg kell előzni. Főleg a szerves eredetű tárgyak, mint a fa, szövet, bőr, csontok, fogak, izületek, agyarak, borostyánkő stb. repedeznek szét, válnak el lemezesen, mállanak szét, ha gyorsan száradnak ki.

Nem kevesebb veszedelemmel jár a helyesen kiszáritott tárgyaknak a hozzájuk tapadt földtől stb. való letakarítása is. Azért a leletekről a lelő helyen csak a könnyen leváló finom porló föld takarítandó le, és a tulajdonképeni letakarítás későbbre hagyandó.

Az alábbiakban azon anyagok conserválására fog utasítás adatni, melyekkel a régész legtöbbször találkozik. Az alábbiakban azonban csakis a legelső sorban alkalmazandó kikészítési módok fognak tárgyaltatni, mert a leletek végleges praeparálása már nagy jártasságot és sok ügyességet igénylő dolog.

Mielőtt azonban az egyes anyagok conserválása kerülne szóba, szükséges a kikészítéshez használandó oldatok és keverékek vényeit (recept) megismerni. A következő oldatokra és keverékekre van szükségünk :

I. Borkőoldat. 16 gramm nyers borkő és 8 gramm égetetlen timsó $\frac{1}{4}$ liter forró vízben oldandó föl.

II. Gyantaoldat. 15 gramm damarmézga 130 gramm leg-tisztább benzinben föloldandó. Azután 20 gramm fehéritett mákolaj és 150 gramm legjobb minőségű terpentinszesz alaposan összekeverendők és ez a keverék a benzines oldathoz hozzá öntendő. Az oldat igen jól záró üvegben tartandó el, különben gyorsan megsűrűsödik, és akkor már nem lesz megfelelő minőségű. Ha megsűrűsödött, akkor benzin és terpentinszesz hozzáadásával higitandó. (Tűzveszélyes.)

III. Terpentines viaszoldat. Csekély mennyiségű szűzviasz enyhe kályha melegségnél terpentinben oldandó.

IV. Kaucukoldat. 20 gramm kaucsukot (a papírkereskedésben kapható fekete, — *N a t u r g u m m i*) apró darabokra vágunk igen éles késsel, (de kezünkkel lehetőleg nem érintsük a vágási lapokat), és a felvagdalt anyagot $\frac{1}{4}$ liter tiszta benzinben feloldjuk, s az oldatot tartalmazó üveget igen jól bedugjuk. Ha naponta többször felrázogattjuk az üveg tartalmát, akkor 14 nap alatt kocsonyás tömeggé válik az üveg tartalma. Használatra csak a hígabb részt öntjük ki, és a hátramaradó még teljesen fel nem oldott kaucsukhoz friss benzint öntünk. Az üveg mindig bedugva tartandó. (Tűzveszélyes.)

V. Sellak oldat. Fehér sellak-ot feloldunk sok rectificált

borszeszben, 1 literben például 10 dekát, és a hígoldathoz pár csöpp riczinus olajat adunk.

VI. Vízahólyag oldat. 4 grammnyi vízahólyagot $\frac{1}{8}$ liter fővő vízben feloldunk. Ez a hígabb oldat. — 8 grammnyi vízahólyagot $\frac{1}{8}$ liter fővő vízben oldunk. Ez a sűrűbb oldat.

VII. Mákolaj-benzin keverék. 20 gramm fehéritett mákolajat 270 gramm legtisztább benzinnel keverünk.

VIII. Viasz-lenolaj oldat. Lenolajat forralunk, és forralás közben kevés sárga viaszt adunk hozzá.

IX. Firnájsz-petroleum keverék. (Lenolajkencze-égető kőolaj kev.) Jó minőségű mázoló firnájszot egyenlő mennyiségű petroleumban feloldunk.

Ezen oldatok segélyével az alább adandó utasítások szerint kellő figyelmes munkával nem lesz nehéz leleteinket tartósakká tenni.

Az egyes anyagok praeparálására következő utasítások szolgálnak :

a) Arany.

Mindenki tudja, hogy *az arany* se vízben, se a földben *nem rozsdásodik*, és mégis — sajátságos — bármily zöldrözdás tárgyat találjanak is, (réz, bronz, sok rézzel kevert ezüst) legelső dolguk, hogy a tárgyat megkarczolják, lesúrolják, szétvágják vagy törik a tudomány nagy kárára. Megakarják vizsgálni, vajjon nem aranyból való-e a tárgy !

Az arany tárgy nem vonódik be semmi rozsdával, azért azt puha kefe segélyével tiszta, vagy legfeljebb szappanos vízzel le kell mosni.

A kutatónak pedig első kötelessége *hozzászoktatni munkásait, hogy semmi tárgyat meg ne karczoljanak, sértsenek*, és felvilágosítani az általuk kedvelt vizsgálati mód helytelensége és káros volta felől, és azt kereken megtiltani.

b) Ezüst.

Az ezüst axydálódik, és szép *vöröses vagy kékes-szürke patinával vonódik be, melyet nem szabad eltávolítani*, mert ezáltal

sokat vesz a tárgy régészeti becséből. — A hozzá kevert réztől gyakran zöld rozsdával vonódik be az ezüst tárgy és főleg az érmek néha egy csomóba össze is tapadnak a rozsdától. Az ilyes csomókat soha se szabad erőszakkal szétválasztani, hanem vagy igen híg eczetben, vagy pedig borkő oldatban (I. oldat) kell áztatni mindaddig, míg az egyes darabok könnyen le nem válnak a csomóról. Ügyelni kell azonban, hogy az oldat túl erős ne legyen, és arra is, hogy túl hosszú ideig ne maradjon a tárgy az oldatban, mert akkor könnyen leválik róla a patina is. — Az oldatból kivett tárgyat azonnal le kell mosni — úgy mint minden ezüst tárgyat — vízzel vagy szappanos vízzel.

Néha az ezüst tárgy igen törekennyé válik, azért a kiemelésnél óvatosan kell eljárunk. — Az ilyes darabokat langyos vízzel való leöblítés és szárítás után azonnal gyantás oldatban (II. oldat) kell áztatni.

c) Bronz.

A bronz a földben sötétzöld *emailszerű rozsdával, patinával vonódik be*, mely különösen becsessé teszi a tárgyat és *a melyet arról soha se szabad eltávolítani.*

Ha a tárgyat víz és kefe segélyével gondosan letakarítottuk s az esetleges rozsdagümöket róla éles harapófogóval lecsíptük, egy langyos-meleg kályhalapon teljesen kiszárítjuk, és még meleg, de nem forró állapotában *terpentes viaszoldattal* (lásd III. sz. oldat recipéjét) bevonjuk. Ha ezen oldat beleivódott, kivesszük a tárgyat s megszáritván, puha — kecskeszőr — kefével keféljük mindaddig, míg tompa fényűnek nem mutatkozik.

Ha később gombacsíraszerűen szétágazó zöldrozsdá kinövések jelentkeznenek, akkor azokat éles eszközzel eltávolítjuk és helyüket *kaucsukoldattal* (lásd IV. számú oldat recipéjét) vagy *sellakoldattal* (lásd V. számú oldat recipéjét), vagy ha ezek nem volnának készen, *vizahólyag oldattal*, (lásd VI. számú oldat recipéjét), legrosszabb esetben enyvvvel bekenjük.

Néha a patina igen törékeny, lisztszerű, vagy a tárgy annyira oxydálódva van, hogy csak igen vékony fémmagva van

még a tárgynak ; ilyenkor legjobb ismételten a *mákolaj-benzin keverékben* (lásd VII. számú keverék recipéjét) itatni. Ha még ezen szer se szüntetné meg a bronz szétaprózódását, akkor a *gyantás-oldatban* (II. recepte) itatjuk. Teljes kiszáradása után puha kefével keféljük addig, míg tompa fényű lesz.

d) Réz.

A réz oxydált állapotában épen olyanszerű, mint a bronz s tőle alig különböztethető meg. Épen úgy kezelendő, mint a bronz.

e) Vas.

Az ásatásoknál a vas a legkülönbözőbb romlási állapotában található. Néha csak felülete van vékony rozsdaréteggel bevonva, máskor egész mélyében át van rozsdásodva és rozsdakinövésekkel elformátlánítva, vagy néha annyira szétrozsdásodva, hogy már a kiásásnál széteséssel fenyeget.

Épebb állapotban megtartott vastárgy kefével vízben letakarítandó s az esetleges rozsdagumók róla éles harapófogóval eltávolítandó, mire a tárgy aztán enyhe melegségű kályhalapon teljesen kiszáritandó. Az esetleg levált darabok sűrű vizahólyag-oldattal felragasztatván, a tárgy meleg, de nem forró állapotában eczet segélyével a hígabb *vizahólyag-oldattal* (lásd VI. oldat recipéjét) bevonandó, gond fordítottván arra, hogy minden kis rés-, repedésbe behatoljon az oldat. Ezen eljárás a rozsdásodás mérve szerint többször is ismétlendő. Ha a vizahólyag-oldat teljesen beivódott a vastárgyba és megszáradt, akkor kihülése után a *kaucsuk oldattal* (lásd IV. oldat recipéjét) bevonandó.

Egy másik, szintén jó eredménnyel használható eljárás abban áll, hogy a mint már előbb elmondva volt, a vastárgy vizahólyag-oldattal kezeltesék. A teljes kiszáradása után a *lenolaj viaszoldattal* (lásd VIII. oldat recipéjét) bevonassék.

Ha semmi egyéb kéznél nem volna, egy időre az is megteszi a szolgálatot, hogy a megtisztított és megszáritott tárgyat úgy 15 napig petroleumba áztassuk.

f) Ólom és ón.

Mindkét fém szürkére van oxydálódva és rendszerint nagyon törékeny és mállekony. — Ezek igen nagy elővigyázattal mosandók le vízzel, aztán megszáritandók, végül *gyantás oldattal* (lásd II. oldat recipéjét) átítatandók.

g) Agyag tárgyak.

Különös fontosságúak a praehistoricus előtt az agyag-készítmények, mert azok minden kétségen kívül a helyi háziipar termékeinek tekintendők, mivel ilyes nagy térfogatú és tömeges fogyasztásra szánt czikknek nagy távolságból való behozatala nem volt lehetséges. Másfelől ezek majdnem minden praehistoricus leletnél előfordulnak, néha épen igen nagy mennyiségben, úgy hogy ezek anyaga ép úgy, mint alakja és díszítése sokszoros alkalmat nyújt más lelhelyek anyagával való összehasonlításokra, és még akkor is lehetségessé teszik valamely azokkal együtt talált tárgy viszonylagos korának meghatározását, ha más fém stb. tárgyak abból hiányoznának.

Pár évvel ezelőtt még csupán csak az egészben talált edényekre fordítottak figyelmet az ásatásoknál, s legfőleg azon töredékeket tartották érdemeseknek megtartani, melyek feltűnő díszítményűek vagy színezettek voltak. Ha meggondoljuk, hogy főleg a nagyobb agyagedények mily ritkán találhatók ép állapotban, sőt, hogy a kisebbek is legtöbbször szétnyomott állapotban találhatók, elgondolható, mennyi becses anyag veszett kárba ezen eljárás mellett.

Gyűjtsük azért össze minden cserépdarabot a lelhelyen, és ha egy magános szétnyomott edényre találunk, annak minden cserépdarabját összeszedve, együtt csomagoljuk el őket, vagy ha nem férne el egybe, akkor a külön csomagra írjuk rá, hogy azok e lelethől való egyetlen edény darabjai.

Egész kis edények körül elkaparván a földet, miután kissé megszikkadtak, kézzel is könnyen kiemelhetők. Nagyobb edényeknél arra ügyeljünk, hogy a körül ásott edény alá deszkácskát dugjunk és azután pár centiméter széles, 2—3

méter hosszú szalag félével körül kötözzük, bepólyázzuk az edényt s csak ezután emeljük ki az edényt a deszka segélyével, de mindenesetre teljes tartalmával együtt. Az edény tartalmát csak annak teljes külső kiszáradása után emeljük ki nagy vigyázat mellett egy kés vagy vaskánál segélyével.

Az agyagedények és cserepeknek semmi más kezelés nem kell, mint hogy azok óvatosan lemosatván, teljesen kiszárítsanak; de ügyelni kell a kiszínezett és a fénylően grafitozott edényekre, nehogy a festéket is lemosassuk.

Az összetört edények cserepeiből csak nagy türelem árán lehet restaurálni magát az edényt, és nagy edényeknél ügyességen és gyakorlaton kívül még különböző készülétek is szükségesek. Kezdők csak kisebb edények összeállításával próbálkozzanak. Legegyszerűbb az összeállítás orosz-enyv segélyével, melyet az edényhez való hozzáégés elkerülése végett, vízfürdőn kell főzni és a munka alatt melegen kell tartani. A cserepeknek összetartozó törési felületei mindkét darabon épen csak a megfelelő mennyiségben nedvesítendő meg az enyvvel, melyet ecsettel kell fölkenni.

Majd minden összeállított agyagedénynél maradnak a letörledés miatt egyes hézagok. Ezen hézagokat oly módon távolítjuk el, hogy az edény belső oldalára papírt ragasztunk és gipszszel kiöntjük. Hogy fehér gipszfoltok ne maradjanak, ezen helyeket vízfestékekkel befestjük, de oly módon, hogy a szín az edény színétől kissé eltérő legyen, hogy az eredeti cseréptől megkülönböztethető legyen.

h) Üveg.

A színes üveg a földben való hosszas fekvés után homályos felületű lesz és többé-kevésbé elveszti a színét. Vízen lágycsettel lemosandó és teljes kiszáradása után *mák-olaj benzinkeverékkel* átítatandó. (20 gr. tisztított, fehérített mák-olajhoz 270 gr. tisztított jó benzinkeverendő.) Ha erősen szétesett, még gyanta-oldattal. (II. recept.) Végül finom firnászszal bevonandó.

Legtöbb esetben elégséges az üveg tárgyat mosás és szárítás után sellak-oldattal (V. recept) átítatni.

Fehér fújtüveget még akkor is, ha gyöngyfényt mutat, csak vízzel, esetleg szappanos vízzel kell lemosni és megszáritani. Ha később lemezesedni és szétesni kezd, úgy kezelendő, mint a színes üveg.

Szétört üvegedények restaurálására a kereskedésben kapható üvegtörmelék vagy sűrű vizahólyag-oldatot használjunk.

Az őstörténelmi sírokban igen gyakran előforduló sárgás vagy kék üvegyöngyök, épen úgy az apró arany gyöngyök annyira összevannak az égetési maradványokkal keveredve, hogy azokat csak nagy nehezen lehet észrevenni. Az égetési maradványok azért gondosan átkutatandók és mihelyt gyöngyök nyomaira akadunk, az egész égetési réteg szűknyílású szitán gondosan mosandó, a mikor könnyen összegyűjthető.

i) Fa.

Faszén vagy rézsóktól átítatott fa, milyent bronzmaradványok közelében gyakran találni, igen nagy ellenálló képességgel bír és azért csak takarítani kell és igen lassan kiszáritani. S földben a fa általában igen megtámadtatik és a talajnedvesség által egészen át van itatva, úgy hogy még lassú szárításnál is össze-repedezik és egészen szétesik. Azért apróbb fatárgyakat legcél-szerűbb egyelőre vízben tartani el; a nagyobbakat pedig vastag réteg nedves mohába vagy szénába, ilyenbe csomagolni be és nedves helyen tartani, pl. pinczében, hol légvonatot nem érheti.

A conserválás céljából a kisebb fadarabokat a vízből kivéven, szárítás nélkül a *firnájsz-petroleumkeverékbe* (II. recept) tesszük és 14 napig benne tartjuk, a 14 nap multán 8 napig meleg helyre tesszük a keverékkel együtt. Ha a fadarab nagyon törékeny, akkor a *firnájsz-petroleumkeverék* helyett *gyantaoldatba* (II. recept) tesszük!

Nagyobb fadarabokat a nedves moha vagy más ilyes nedves csomagoló anyagnak eltávolítása és lemosása után *firnájsz-petroleumkeverékkel* jól bekenjük, vastag gyolcsba többszörösen

betekerjük és gyökér felől való végével lefelé fordítva bele állítjuk a firnájsz-petroleummal telt edénybe. A kiálló végét naponta meglocsoljuk a keverékkel s pár nap múlva a másik végét fordítjuk az edénybe. Ezen eljárást mindaddig folytatjuk, míg a tárgy a keverékkel jól megtelik.

A cserfa kivételével a többi fatárgyakat koncentrált timsó-oldattal igen jól lehet conserválni, ha abban hosszasan főzzük.

j) Csontok, fogak, szarvak, agancsok.

Kiégetett csontok — milyenek a hullaégetési helyeken igen gyakran találhatók — mindig jó fennmaradásúak és csupán le kell tisztítani őket. — Égetetlen csont és a többi fent megnevezett anyag azonban többé-kevésbé mindig meg van támadva és igen-igen tarka, törékeny. A tarka, széteső csontok a földből való kitakartatás után azon a helyen árnyékba helyezendők, s miután ott kiszáradtak, jól bemázolandók sellak-oldattal (V. recept), vagy vízüveggel, vagy szükség esetén enyvoldattal. A mikor aztán beszárad ezen bevonat, kiemelhetők az ilyes anyagú leletek, de ha nagyobb darabot képeznek, akkor ajánlatos alájuk csúsztatni egy darab deszkácskát és annak segítségével emelni ki.

Legjobb azonban az említett előzetes conserválási eljárás helyett gyanta-oldattal (II. recept) itatni át a csontot vagy ilyes tárgyat, hogy az aztán állandóan megmaradjon és ajánlatos az is, hogy bizonyos idő múltán megismételtesék ezen etetési eljárás. — A széttört csontok összeállítására vagy orosz-enyv, vagy sűrű vizahólyag-oldat használandó.

k) Bőr és szövet.

Nagyon lassú kiszáritás után gyanta-oldattal (II. recept) impregnálandók. — Ha a tárgyak kemények és törékenyek, akkor előbb mákolaj-benzinkeverékkel (VIII. recept) és csak azután utólag kezelendők gyanta-oldattal.

Fordította: **Roediger Lajos.**

Ellenmondó levél.

Baja város tanácsát illetéktelen adószedés, rossz gazdálkodás és különféle visszaélések miatt 1834-ben 47 nemes és 133 polgár a vármegyénél bepanaszolta. Az „Ellenmondó levél,“ mint ők a kérvényt nevezik, Zomborban 1834. évi boldogasszony havának 27-ik napján kelt, melyet 180 bajai lakos a megye színe előtt sajátkezűleg aláírt. Az okirat nemcsak stilusánál fogva érdekes, hanem azért is figyelemreméltó, mert ebből egyrészt a városnak 66 év előtti vagyoni viszonyait megismerjük, másrészt pedig azt látjuk, hogy 1848 előtt a vármegyei birtokos nemesek közül sokan laktak Baján.

A kérdéses panasz-kérvény eredetije néhai Scultéty János uradalmi ügyvéd hagyatékában találtatván, azt az alábbiakban ismerteti Czirfusz Ferencz.

TEKÉNTETES BÁTS, ES BODROGH TÖRVÉNYESEN EGYESÜLT
VÁRMEGYÉK KARAIHOZ, ÉS RENDEIHEZ NYÚJTANDÓ ALÁZATOS
ELLENMONDÓ LEVELŰK A BELŐL IRTTAKNAK.

TEKÉNTETES KAROK, ES RENDEK!

Szerencséjére az emberiségnek folyvást támaszt a Gondviselés a Népek körében olly magos lelkű nagy Férfiakat, kik a hatalmokban lévő eszközöket ember társuk boldogítására nemes önáldozásikkal használni, s Nagyságukat, hatóságukat a Népnek, melly az Ország kincse, ereje, s a Birodalom támasza, erősbitésében, s állandosbitásában tartván, bölcsen ki tűzik Nagyságuk elejbe azon szép igazságot: *Az emberek nagy egyeteme csak úgy állhat fenn, ha annak Tagjai egy más által támogatatnak.*

Illy nagy Nemtő vala ama halhatatlan nevű néhai Gyarakai Gróf Grassalkovits Antal, Ő Császári, és Apostoli királyi Felsege belső titkos Tanácsosa, a Fő Méltóságú Magyar királyi Udvari Kamara Elölülője, a Magyar szent Korona őrje, és Tekintetes Nemes Nógrád Vármegye Fő Ispánya, kinek dicsőült lelkéhez naponként sok ezer hálák emelkednek fel a Bajai 14,000 főből álló nagy számú nép érzékeny szívéből, — és méltán, mert —

Ezen Oszlop-Férfia a Hazának alattvalói boldogításában

idvezült Atyjának fényes példáját követvén, s jobbjárait nem annyira Úri, mint atyai kegyeivel boldogítani óhajtván — 1782-dik évi Deczember 4-dik napján költ örökös Szerződés elő-szavai szerint a Bajai lakosokat, *mindennemű kötelevésektől, adóktól, és egyébb akár mi néven nevezendő szolgálatoktól, mellyekkel az Uraságnak akár mi név alatt tartoznának*, mentekké tette, s örökös használás végett által adta, és engedte nékik :

1-ször. Baja Városát egész határával az Istvánmegyei, és Vranyesi majorságbeli földekkel együtt, mellyek mindössze mintegy 12,877 holdakat foglalnak magukban, s így a köz legelőre ezek harmadának, azaz : 4290 holdaknak kellene esni, mégis a mostani legelő csak 3990 holdakat tenne, pedig ezekből is csupán 1660 hold volna jó ; — ezen meg szorítás pedig onnan eredne, hogy a legelőben a belső Tanáts által csonkító foglalások történnék egyenesen a kegyes Utasítvány ellenére, mellyben a Fundusok ki osztása egyedül a jövevények számára határoztatik ; ezek, a belső Tanátsnokok, és ezeknek pártfogolti között ingyen osztatnak ki, másoknak pedig ezek által terhelő áron adódnak el.

2-szor. Egy folyvást használandó Vendégfogadót — azon kívül — egy másik bor koresma használatát esztendőnként Szent Mihály naptól fogva Szent György napig ; szabaddá hagyván ezen kívül, hogy a Vásároknban is különösen árúltathasson a Város bort.

3-szor. Mező, mérő, mázsa, fizér-pénzt, úgy az újonnan kivágotandó telkekért s a tb. bejövő pénzeket.

4-szer. Általadta még ugyan azon Szerződésben ama szép, s 5193 holdakból álló Mátéházi pusztát is örökösen, s mindezeket olly világos kifejezéssel, hogy ezekkel, és a domestica Cassát illető bírságokkal a lakosokat (hogy a kegyes utasítvány szavaival éljünk) *a domestica impositiótól* kémélje az Előljáróság. — Ezen szép, s csak nem példa nélküli ajándékozással óhajta a nagylelkű Gróf Baja Városa lakosait boldogítani, s így a Várost virágzásba emelni, s valóban :

Olly alapja ez a Bajai nép jólétének, melly, mivel ezekért

csak 4300 forintokat ; Bajáért tudniillik 3500, Mátéházáért pedig 800 forintokat tartozik örökösen, és meg másolhatatlanul fizetni, nem csak állandóságát annak, de örök virágzását is természetesen szülendő vala annál inkább, hogy a földes Uraság, úgy az örökös, mint a kegyes szívű Haszonbérlok az örökös szerződést időről időre pontosan megtartván, soha se vettek, s most sem vesznek többet haszonbér fejében mindössze 4300 forintoknál, s azokat is Váltó czédulákban.

Hogy pedig ez a haszonbér minden vegyítés nélkül — maga mivóltában kezeltesen, arra is kiterjedett bölcs intézete a fellyül tisztelt nagy Grófnak, midőn az általa kiadatott, és a legfelsőbb helyen is megerősített utasítvány (Instructio) 11-dik pontjában világosan rendeli, hogy ama haszonbér, az adótól elválasztva, különös Perceptorok által szedessen be.

Meglévén e szerént örök időkre állapítva a Baja Városáért, annak egész határáért, és Mátéházi pusztáért a földes Uraságot illető haszonbér, mindenki láthatja, hogy ezen haszonbér önkényes változtatások alá nem vonattathatnék azon törvényszabály értelméhez képest : *A Kötmény törvényt szab a kötő feleknek* : — s így a Tanács, s akár milly Törvényhatóság törvényesen, s csak a felsőbb jóváhagyás mellett — annyit róvhat a lakosokra, mennyi birtokjuk idomzatában (Proportiójában) az egész Summából mindenkire külön külön esik, s csak úgy — ha, és a mennyiben ezen örökös haszonbérbe adott belső, külső telkekből, és a Mátéházi pusztából is részesülnek.

De mind ezekre nem ügyelvén a Bajai Tanács, szinletes közszükségek fedezésének leple alatt, a Bajai lakosságra az örökös szerződéssel egyenest ellenkező adókat róvni, s azokat még a Városban lakozó szép, és számos Nemességre is, a mellyet — a haszonbéri tartozásokat a házi adóval — a kegyes utasítvány és e főben már hozott közvégzemény nyilvános értelme ellenére — őszve vegyítvén — nem is illető újabb adóval terhelnek — kiterjeszteni feledékeny vala, holott a többször előhozott Utasítvány 13-dik pontjában világosan rendeli az atyás-

kodó kegyes földes Uraság, hogy a nép a közszükségek fedezéséhez csak úgy járuljon, ha a közjövedelmek arra elégségesek nem volnának — ne pedig úgy, hogy a ki 1806-dik esztendőben Mátéházán birt 40 holdakért 13 forintot fizetett, az, 1807-dikben és folyvást azután 60 forintokat fizessen, mint ez — Jaszenovits Péterrel, és minden egyebekkel, kik mátéházi földeket tartottak, történt, úgy, hogy azoknak, kik 1830-dik esztendőben haszonbérrel adósoknak 50 forintoktól fellyebb számlálván, kitétettnek (ide nem értvén a Nemességet) tartozásuk 3669 forint 44 krajczárookra emelkednék fel, s ezek többnyire olyanok, kiket nyomorúbb életmódra silányitva sajnálhatunk.

Ha azonban a közszükségeket fel nem érnék is mennyiségben a közjövedelmek, mellyek — hogy ez előtt is nagyok voltak, csak onnan is világos, hogy a Város a közadóban nem csak nem tartozik semmivel, de előre is fizetett, és mégis a népnél többet ki tesznek a Számadók öttven ezer forint restantiánál! — ez olly állítmány, melly minden jobb lelkű polgárt fölrézkényít, kinek törvényes tudománya vagyon — hogy, az örökös szerződésben meg állapított Summán fellyül a népre több árendát róvni nem lehet, különösen pedig a Nemésekre, kiket csak a törvény és különös Szerződés kötelezhet, nem pedig valamely törvényelleni szabály, kik fizetni senkinek se tartoznak, csupán csak a földes Úrnak, mert annak földjén laknak, és csak annyit, mennyi az örökös haszonbérből birtokjuk idomzatában reájuk esik, — ezt is csak akkor — mikor a közjövedelmekből azon örökös haszonbér ki nem telnék, — tehát az ő megszólításuk, hírük, akarattjuk, meg egyezésük nélkül rájuk rovatott haszonbér allaptalan, következésképpen allaptalan az a tartozás is, mellyet a Tanács 1830-dik évig rajtuk — 5596 forint 52 krajczárookban követ — sőt mivel őket illy terhek alá szabályozni, neveiket — mint tartozókét Jegyző könyveiben évről évre fönn említeni máiglan méltánytalanul kívánná a Tanács, ezennel a Nemesség egy szóvali viszonzkívánsága, hogy ezen kéméletlen Jegyzések a Tanács Jegyző könyveiből, minden lajstromaiból ki

tűrőltessenek, úgymint illedelmetlen kötekedési bántalma a Nemesi rangnak ; ígervén a Nemesség, hogy a múltra is idomzat szerént, soha se kívánja azt meg tagadni, a mivel igazságosan tartozik.

De vannak a Városban olyan intézetek is, mellyeknek haszna a Nemésekre is járul : mint a közkútaknak fölállítás, azoknak jó karban való tartása, bikák, mének, kanok szerzése, tűzi oltalom, közvígyázat, s a. ttb. — ezekhez a Nemesség is, mint ezek hasznában részesülő köteles járulni. — Igen ! hanem vannak olyan közönséges, az örökös Szerződésből, mellynek minden Nemes lakos szintén úgy sorsosa, mint Nemtelen, eredő haszonvételek, mellyekből nem csak ama, hanem még minden egyéb szükségek is fedeztethetnek, mellyeket érintni sem időn, sem helyen kül nem lévén, lássuk, miben állanak azon Jövedelmek ?

1-ször. Az 1831-dik esztendei Számadások szerént az házaktól, és házi telkektől bé vettek	9898 frt 40 kr.
2-szor. Az úgy nevezett Tenutumokból	2563 „ 16 „
3-szor. Mátéházi Földekből ekkoráig most 10,500 fkat.	4306 „ 30 „
4-szer. Országos Vásárokból ekkoráig most 6,500 fkat.	3765 „ 30 „
5-ször. Bor méretésből legaláb	4000 „ — „
6-szor. Baján legelőbér Vidékiektől, ha árendába adódna, leg kevesebb	500 „ — „
7-szer. Van legalább is 1200 Tehén a Városban, minden tehéntől, (ide nem értvén a lovakat, tinókat, borjúkat, sertéseket) 1 frt 15 krjával számítván	1500 „ — „
8-szor. A héti Vásárokból	3731 „ 44 „
9-szer. A Deszka kereskedőktől	630 „ — „
10-szer. Zsidó községtől	200 „ — „
11-szer. Mértékek bódéja árendájából	520 „ — „

12-szer. Rémre, és Mátéházára idegen marhákat befogadni szoktak, s ebből könnyen bé jön	700	„	—	„
13-szor. Vranyesi Dinnye földek árendájából	656	„	50	„
14-szer. Parti, és Vámbér fejében csak két hónapokra	1335	„	53	„
most egész esztendőre : 18,250 frt.				
15-ször. A Bíró kis pénztárából	700	„	—	„
16-szor. A kaszárnya esztendőnként béhozz	4000	„	—	„
tehát a múltkori Jövedelem tészen	39008	frt	23	kr.
a mostani pedig :				
a mátéházi pusztán nevelkedett	6199	„	30	„
az Országos Vásároknál	2734	„	30	„
a Vámoknál	16914	„	07	„

és így a mostani Jövedelem 64856 frt 30 kr.

Ha pedig a borméretés haszonbérbe adódik, bizonyosan járul ezekhez még egy pár ezer forint — s ki tudja még mennyi egyébből? — mert itt még rejtélyes bonyolodások, s számadási titkosságok miatt a Jövedelmeknek ágazatai a miségre és menyenyiségre nézve nem pontosan terjesztethetnek elő! — annyit mindazon által láthatni, hogy ha az házakra, és telkekre kivetett pénz egészen elmaradna, és így ezen számadásnak első három tételei, 16,768 forintokban ki hagyatván, ezen nevezettek alatt semmit nem fizetnének is a lakosok, még is a közjövdelem tenne 48,088 ftkat 30krokat; melly Summából mind a 4300 forint úri haszonbér kitelnék, mind minden egyéb szükségesek fedeztethetnének, kivált ha az Elöljárók költenének elsőbben a szükségesekre, azután a hasznosokra, s végtére a kényelmes szépítésekre; ugyanis az 1830-dik esztendei Számadásokból látjuk, hogy már akkor csináltak adósságot 17,000 forintokig, hát az előtt? és azolta mennyit nem? — a Városházát ez előtt egynéhány esztendővel meg bővítettek, s olyan allapra hozták, mellyen 50—60 esztendeig is szükséges, s nem sokba kerülő javitgatás mellett meg állhat még, s most ismét újat törekvők

építeni toronyra. — Ha valamely község épületet akar felállítani, tartozik előbb a Törvényhatóság előtt meg mutatni, hogy elég, s olly ártatlan fundusa van, melly nem adózó nép terheltetésével gyarapult, vagy szaporítottatik. — De Baján adósságot vont a népre az Elöljáróság, s most a mint már köz hírré vált ismét 30,000 ftokat keres kölcsön fel venni, míg hát azt ki nem fizeti, addig nincs semmi activus fundus. — A Nemes Vármegye a Nagy Méltóságú Magyar királyi Helytartó Tanáts híre, és jóváhagyása nélkül nem fordíthat többet akár mire is 1000 forintnál; a Bajai Tanáts pedig a nélkül, hogy minden esetekre az Úri engedelem kiterjedett volna, vagy kiterjedne, 60—70 ezer forintokra menő adósságot is csinál — nem elkerülhetetlenül szükséges, nem is egészen hasznos, hanem inkább fényűző végekre. — De, önkénye, s merészsége a Bajai Tanátsnak még arra is vetemedett, hogy nem tekintvén a Tekintetes polgári Törvényszéknek 1833-dik esztendei Januarius 14-kén a Jegyző könyv 35-dik száma alatt a 6-dik pontra hozatott ezen kegyes Itéletét, mellyben minden új adók, s fizetéseknek az adózókra való ki vetésétől keményen eltiltattak, az idén — a három ezer forintokban meg állapított papi járandóság fejében — eddig minden házra pártól bé szedettni szokott két forintokat — közel két ezer páros személyekre — 30 krajczárokkal fellyebb rugtatta, pedig a Plebános Úrnak most is csak annyit fizetnek, mennyit eddig, az az : 3000 fkat. — Egyébb eránt pedig, ha ezek így nem vólnának is, a Bajai házaktól, belső, és külső telkektől, mátéházi pusztától semmi esetben nem lehet többet venni haszonbér fejében a lakosokon 4300 forintnál, vontak pedig csupán a Bajai házakért, és telkekért 1806-dik esztendőttől fogva 178,000 forintokat, ha nem többet, úgy hogy e miatt sok adófizető, másként előbb jó birtokú gazda elnyomorodott, s így jutott, a kegyes Gróf magos kegyelmének el mellőzésével — a Bajai nép — szigorúbb silányságra, mintha a szónak leg szélessebb értelmében Úrbért fizetett volna; a Nemes lakosok pedíg, kiket (bátor ezek szintén úgy részesei a Szerződésnek, mint egyebek) még arra sem méltóztattak, hogy

meg szállítsák ; minden — a közjót tárgyazó köz tanácskozásokból kizárattak, és így a Tanács a jövedelmekkel önkénye szerént bánván — ha a Tekéntetes Úri Széknek végzése által valamely visszapótolandó Summában marasztaltatik is — a választott község gyöngge szerkezete miatt — az illy törvényes marasztalásokat — részére kerítvén a külső Tanács tagjait (kik közzül némelleyek akkori belső Tanácsosok valának) e törvényesen határozott vissza pótolásoktól engedményes fölmentéssel ki kerülik — a népnek nyilvános kárával s sérelmes terheltetésével ; — noha a külső Tanács nem illy engedményes kegyelmek, s közjövödelmek káros elajándékozására, hanem a közigazdaság elintézésére s a közjó előmozdítására vólna választattva — ; a mint legközelebbi Úri Széken határozott elmarasztalás következésében a Városi Széna 2,220 forintnyi árának visszatérítését magoknak törvénytelenül — sőt az Úri Szék ítélete nyilvános kijátszásával — elengedették. — Ide járul a Városi Tanácsnak még azon Tette is, hogy noha a Városi kaszárnya esztendőnként négy ezer forint jövedelmet hoz bé — s ennek javítása fejében az adózókra valamit róvni a fellyebb említett Polgári Törvénytörvény ítélete által eltiltatott — még is, unalmas folyamodása által a Tekéntetes Karoktól, és Rendektől különös Gyűlés alkalmával, a Jegyző könyv 1357-ik szám alatt álló végzés értelmében, azt színlett okok előadása mellett ki eszközölte, hogy ezen új, erős, s a legjobb karban lévő kaszárnyai épületnek javítására kívántató költségek fejében, minden adóbéli forintra, 18 pengő krajezárokat továbbá is róvni meg engedtetett.

Miután tehát ez vissza élés, a haszonbérnek önkényes kivétele — nem az örökös földes Úr, hanem annak némely Jobbággyi által a Nemesekre is, kikre senki semmi adót nem vethet, ki terjesztetett, mostanság pedig arra törekednének, hogy a haszonbér fizetés az házakra osztályozás (Classificatio) szerént vettessék ki ; — mintha meg egyezhetne az, az igazsággal, hogy azért fizessen valaki az házától, mellynek egyéb eránt semmi hasznát nem veszi, csak hogy benne lakik, többet, mert annak, és a

teleknek, mellynek körében fekszik, építése, és Szerzése, tiz, hús, harmintz s több ezerekbe is került! — mintha az épületek osztályozásának okát, és allapját nem azoknak haszonvétele tenné! — mintha az ilyen osztályozást nem csupán a rovatos, öszve írásban (dicalis Conscriptio) hanem a haszonbér fizetés sorában is ott, a hol a haszonbér örökre meg van bizonyos mennyiségben határozva, lehetne gyakorolni! — mintha végre az a lakos, kinek nagy, és költséges épülete van, többet tartoznék füst pénz fejében fizetni, mint ki csupán egy szobával, egy konyhával bir! — holott kiki tudja, hogy a Bajai haszonbér semmi egyéb, mint a füstpénznek, és 18 napi Szakmánynak (Robot) meg váltása, mellyet a kegyes földes Úr, a szokott mértéknél jóval alább szállítani szíves vólt az örökös Szerződésben. — Sőt mivel immár ezen régoltai szándék csak ugyan fogantatott is elhatároztatott a Bajai Tanácsban; a Megyei 1806-diki és 1821-diki Törvény Szék engedménye választása után, mint-hogy ezen határozványok az Úrbéri Országos Czikkelyekkel öszveütközésbe tévelyednének, s így a Világos Novelláris Törvény elútasítása szerint előbb sikeresíthetők semmi esetre nem lehetnének, míg a Nagy Méltóságú Magyar királyi Helytartó Tanács vizsgálványi útján Ő Felségének, kegyes Királyunknak jóváhagyó Kegyelme alá nem terjesztvén — hozzánk törvényesen vissza nem útasítatnak — ezennel ünnepélyesen, s törvényes ellenmondásunk egyenes nyilatkozásával — Jogainkra hivatkozván — a Tekéntetes Nemes Vármegye határozványait tisztelettel elmellőzván — nyilván protestálunk, s történhető sérelmeink orvoslatát így a felsőbb helyen is törvényesen ki vívni igazságunkban el szántak vagyunk, és maradunk — kinyilatkoztatván egyszersmind — hogy mi addig, míg a kegyes Útasítvány által igazságos idomzat szerénti járandóság rendesen ki nem munkálódik, semmi fizetéseket tenni nem akarunk, s nem is fogunk.

Az okáért mi alól írttak, az örökös Szerződéshez, a melly egyedül szab zsinor-mértéket — ragaszkodván, nem csak minden osztályozásnak, új Városháza, és más szükségtelen épületek

felállításának, kiváltképpen pedig újabb újabb adósságok tsinálásának, a haszonbér felemelésének, a legelő meg szorításának, és egy szóval minden vissza éléseknek őszintéleg nyíltan, és kereken itt a Tekéntetes Karoknak és Rendeknek fényes körében — nem csak ellene mondunk, hanem arra is alázatosan kérjük a Tekéntetes Karokat, és Rendeket s különösen kegyes figyelmökbe vétetni könyörgők vagyunk, hogy minekutánna az új Városháza építésére — az a nélkül is meg terhelt adófizető nép, a Tekéntetes Karok, és Rendek engedelmé, s híre nélkül tetemes költségekkel újlag terheltetnék, azt kegyes pártfogásukba venni, s illy rendkívüli terheltetéstől meg óvni, valamint is ezen ellenmondásunkat Jegyző könyvökbe igtattván, erről nekünk közhitelű Pecsétjük alatt Bizonyítványt kiadattni kegyesen méltóztassanak, maradván, Zomborban, Boldog Asszony hava 27-dik napján, 1834-dik esztendőben.

A Tekéntetes Karoknak, és Rendeknek alázatos szolgálói:
 Borsódi Latinovits Benjamin, Ttes Bács Vgynek főnotariususa.
 Dömötör Pál, Tekéntetes Nemes Bács Vármegye Tábla Bírója.
 Borsódi Latinovits Dávid, T. Bács Vgye Tábla Bírója. Bajsai Vojnits Simon, ugyan azon tisztelt Várm. Tábla Bírája. Vojnits György, Ttes Bács és több Vármegyék Tábla Bírája. Borsódi Latinovits Gedeon, Ttes Bács, és több Vármegyék Tábla Bírája. Kardosfalvi Károly János, Ttes Bács és több Vgyék Tábla Bírája. Bajsai Vojnits László, ugyan azon Tettes Vmgye Tábla Bírája. Patséri Szutsits Ödön, ugyan azon Tettes Vgye Tábla Bírája. Ómorovitzai Heinrich Ferentz, ugyan azon T. Vármegye Tábla Bírája. Borsódi Latinovits Szaniszló, Tettes Bács Vármegye Tábla Bírája. Bogor Sándor, Ns Bács Vármegye Táblabírója. Almási Koronay László. Mattyasovszky Sándor, T. Vgye Tiszti Alügyésze. Nemes-Milititsi Czintula János, Tekéntetes Nemes Bács Bodrogh Vármegye fő Szolga Bírója. Bogor Lajos, Tettes Bács Vármegye Tiszti Al Ügyvédje. Borsódi Latinovits Miksa, Tettes Bats Vágynek rendszerénti Esküttje. Nemes-Milititsi Allföldy Alajos, Tettes Bács Vármegyének Esküttje. Joanovits Pál, cs. k. Posta-

mester. Sándor György, Tekéntetes Bács Vármegye Esküttje. Nemes Vicenti Anna, Nemes Bojcsy László el maradt özvegye. Rajcsányi György. Dömötör István. Csejteyi Péter. Nemes József. Alföldy Ferentz. Laitner Mihály. Gyulai Litterati Kőrösfői Josef. Adamovics János, c. k. Feő Hadnagy. Sárközy Ferentz. Fúró Sámuel. Balás Josef. Dömötör Josef. Katz Istvány. Tegyi Istvány. Lengyel György. Kajity Dávid. Mandits Albert. Mandits Jakab öregebb. Mándits Máté. Mándits Jakab ifjabb. László István. Esztergami Joseff. Paranoszi János, hites Ügyvéd. Perosovity Imre, Hadi főorvos. Az az 47. Nemes ember.

A mi Jógunk is egy, s ugyan azon örökös Szerződésben, mellyben a Nemes lakosoké, állapotván, mi is minden visszaéléseknek, s előljáróink önkényének ellene mondunk ; s panaszaink, a mi kegyes Urainkat, kiket leg tisztább szívbeli érzéssel áldunk, egy általjában nem tárgyalván ; miután az örökös szerződés 9-dik pontjában az állapító magos kegyelmű Gróf, minden esetekben nekünk Ügyvédi pártfogást kötelezni szíves vólt, ezen Tekéntetes Ns Vármegyének Törvényszéke pedig 1833-dik esztendei Januarius 14-dik s több napjaiban tartatott üléseiben a Jegyző könyv 35-dik száma alatt hozatott ítéletének ezen szavaival : *az Úri Széknek pedig azon tettét, hogy a kérdéses vádatat, nem illetőleg az Uradalmi Ügyésznek, hanem Brázay József keresete mellett bírói elintézés alá vette, s meg bírálta, jóvá hagyni nem lehetvén, oda utasíttatik, hogy ennek utánna előfordulandó ollyatén vád eseteket az Uradalmi Ügyvéd keresete mellett felvétesse, s meg ítélje,* atyáskodó gondossággal, és bölcse elölátással, szintén az örökös szerződéssel öszvehangzólag panaszaink előmozdítását az Uradalmi Ügyvédnek kötelességül szabta, a Tekéntetes Uradalomhoz nyújtott panaszaink előmozdítására ezen Ügyvédi pártfogást bizottan kérjük s várjuk — a Tiszti Ügyvédség figyelmét is arra, hogy noha semmi pénze nincs a Városnak, még is a Tekéntetes Ns Vármegye s felsőbb kórmány székek rendelései ellen szegült Előljáróink emeletes Városi ház felállítására már is tettek, most is folyvást tesznek, sok ezerekre menő költségeket

az adózó népnek elviselhetetlen terheltetésével — alázatosan felhíván.

Brázay József, Baja Mvárosa külső Tanács Tagja. Arno János, Baja Mvárosa külső Tagja. Michits Josef. Arno András. Mauhalt Márton. Drescher János. Adlitzer Josef. Eichardt Friedrich. Kaul Friedrich. Schönberger András. Koppesz György. Stampfl Josef. Strohoffer János. Csahó János. Merl Ferentz. Anton Samohel. Frantz Kukenthal. Johann Strauss. Herdlein Károly Ferentz. Allbrich Ignácz. Kaspar Mak. Schinner Josef. Ostermayer Flórián. Ostermayer Anton. Veindl János. Stettner Josef Bergmann. Albert Nikolaus. Vojter Sándor. Schurmer Ferentz. Jalovetzky Mihály. Bock Walentin. Pajha Pál. Ablaka Antal. Bosen Frantz. Schnigl Frantz. Bogovits Mihály. Galasovszki János. August Goldammovo. Győrffy István. Gau Karol. Hérvanek János. Jalovetzki Josef. Kilián Keszler. Dominick Ogsetity. Hirman Márton. Ignatz Kreitschmer. Breitzschner Josef. Kratzl Mihály. Johan Lenhard. Kigerl Josef. Zubglánovity Ferentz. Langer Ferentz. Jakob Mates. Mayrald Alois. Johann Kutterschmid. Georg Schmidt. Schmidt János. Josef Sessl. Czvetkovity János. Tribl Pál. Weis Johan. Vukálovits János. Franz Vunderlich. Kinstler György. Hirmann Franz. Johan Sessl. Krautschmár Josef. Piller János. Mike József, Gabona kereskedő. Dórity Károly, Városi Tanácsos. Sztipity Albert. Czindéri István. Lublánovits Jakabb. Gratzkity István. Karagity Mihály. Jaszlity Mátyás. Dórity Mihály. Horváth József. Mójó Gabrilovity. Catharina Erbmán. Zhoreta Vendelin. Krojatsis Joseff. Csóty Páll. Kartzag Károly. Polyák Joseff. Zsubory János. Harlikovits Miklós, Gabona kereskedő. László János. Vujkovits Lukáts. Vlasits János, Gabona kereskedő. Bretska Mihály. Kubatovits György. Ulakity Mihály. Gyurakovity Ferentz. Zhoreta Mihály. Agárdy János. Matkovity Imre. Medvenits József. Istvántsits István. Kováts Josef. Bán Maria. Simon Vinkovits Ljublyanovits Istvány. Vinkovits Mihály. Shebesstin Shtajner. Maris Páll özvegye. Páll János. Zsubori Pálné özvegy. Pestalics Péter. Vidákovics Jozef. Jakob Gyura-

kovicš. Gyuka Fébo. Antal Kmetovics. Hornyik János. Veszelei György. Ress Anna özvegy. Dudass Istvany P. P. Máto Kitonits. Andria Sztipánovity. Antun Devity. Kolompár Pál. Farkas Mihály. Marián Zsúly. Horvath Mihaly. Pávkits Péter. Damján Mathieivity. Stipán Lukity. Özvegy Millasevits Borbála. Obadovits Mária özvegy. Gyurinovits János. Schierlinger János. Gölöntsér János. Az az : 133 Polgár.

294. ex 1834.

Mi Bács-Bodrogh vármegyei Karok és Rendek Zomborban 1834. évi február 27-én generalis ülésünkben határozzuk :

Felolvastatott Baja Szabados Várossában lakozó számosabb Nemes Uraknak, a Városi Tanáts ellen, az uradalmi kegyességiből nyert örökös szerződés, és Uradalmi útasítás tartalmain túl járandó haszon-bér fejében kivetett törvénytelen adóztatások, s külömbféle vissza élések, úgy Új Városházának készpénz fogytában, a nép terhével eltökélett építtetése miatt beadott ellenmondásuk, úgy abban meg-nevezett Számos Lakósoknak abban érintett okokból reájuk háramló terheltetésök elhárítására uradalmi pártolásért terjesztett esedezésök.

Ennek fel-olvasása után Első Al-Ügyvéd Vermes Ágoston úr fel kelvén, a mennyiben az Új-Városháza építesse, és ezen ellenmondásban érintett egyéb panaszos előadások, a Népnek terheltetésit érdekelnék, minden illyes tetteknek tisztí kötelessége mellett nünepélyessen ellen mondott.

Mellynek folytában Baja Szabados Várossának jelenlévő Bírója Albrecht József, a mennyiben ebéli ellenmondásban tárgyalt előadások, a Városi Tanáts Jógjainak sérelmit érdekelnék ellenmondássát kinyilatkoztatta, de mivel Baja Szabados Várossának Tanátsa szintén a Városban lakozó adózók az Uradalmi pártolás alatt lennének, s e mellett minden ebéli esetek, az illető Úri-Széken, mind ez ideig törvényessen elintéztettek, ezen ellenmondássá a Város Bírójának el-nem fogadtatván, a mennyiben

e tárgy eránt fenforgó figyelmöket előadni kívánnák, azoknak Kérelem-Levélképen leendő előterjesztésére utasítottak.

Ennek következtetésében Scultéty János Úr, mint Bajai Uradalmi pártfogó Ügyvéd, a mennyiben a Nemes Uraknak, a fellyebb beiktatott ellen-mondások, és Lakósoknak kérelmeik, a Városi Tanátsnak, és Örökös Szerződés, s Uradalmi Útasításban foglalt jogjai s igazainak, úgy továbbá a mennyiben az Uradalom Úri jussainak is sérelmét némiükép érdekelnék, ünnepélyesen viszon-ellen-mondott.

Melly Ellen, s Viszon-ellen Mondásokról, az azokat közbe-
 bevő. Részek igaza fentartásának bátorságára, kiadtuk a jelen
 való Vármegyénk hiteles pecsétjével meg-erősített Bizonyosság-
 Levelünket, a közigazság azt javalván. — Költt a mi f.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat tagjainak névsora 1900. december 29-én.

Folyó szám	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
TISZTELETBELI TAGOK :			
1	Császka György érsek	Kalocsa	1892
2	Dr. Fraknoi Vilmos cz. püspök, a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelője	Budapest	1898
3	Dr. Hampel József tud. egyetemi tanár	Budapest	1898
4	Iványi István nyug. főgymn. tanár	Szabadka	1884
5	Oltványi Pál prépost	Szeged	1888
6	Dr. Pauler Gyula min. tanácsos, országos főlevéltárnok	Budapest	1898
7	Schmausz Endre főispán	Szabadka	1884
8	Dr. Szentkláray Jenő kanonok	Temesvár	1888
9	Dr. Wlassits Gyula vall. és közokt. minister	Budapest	1898
10	Gr. Zichy Jenő országgyűlési képviselő	Budapest	1899

Folyó szám	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
ALAPÍTÓ TAGOK :			
1	B.-Bodrogh vármegye közönsége 200 kor.	Zombor	1898
2	Bács-Kula község közönsége 100 "	Bács-Kula	1899
3	Balla Pál ügyvéd 100 "	Ujvidék	1885
4	Bende Imre püspök 100 "	Nyitra	1899
5	Dr. Boromisza Tibor kanonok 100 "	Kalocsa	1896
6	Baja város közönsége 100 "	Baja	1900
7	Ifj. Chottek Rezső gr. nagybirtokos 100 "	Futtak	1892
8	Császka György érsek 200 "	Kalocsa	1899
9	Csúrog község közönsége 100 "	Csúrogh	1899
10	Dungyerszky István nagybirtokos 100 "	B.-Szent-Tamás	1899
11	Dungyerszky Lázár nagybirtokos 200 "	B.-Szent Tamás	1899
12	Fejér Gyula apát plébános 100 "	Zombor	1899
13	Fernbach Antal nagybirtokos 100 "	Zombor	1899
14	Fernbach János nagybirtokos 100 "	Roglaticza puszta	1899
15	Fernbach Lajos nagybirtokos 100 "	Temerin	1899
16	Gferer Miklós nagyvállalkozó 160 "	Budapest	1899
17	Grossmann Vilmos nagyvállalkozó 100 "	Budapest	1899
18	Latinovits Albin es. kir. kamarás 100 "	Grác	1899
19	Mohol község közönsége 150 "	Mohol	1899
20	Nagy Béla plébános 100 "	B.-Monostorszegh	1899
21	Ó-Kanizsa község közönsége 100 "	O-Kanizsa	1899
22	Pilaszánovits József nagybirtokos 100 "	Roglaticza puszta	1899
23	Pucher József nagybirtokos 100 "	Budapest	1899
24	Báró Rédl Béla nagybirtokos 100 "	Kelébia	1899
25	Szabadka sz. kir. város közönsége 100 "	Szabadka	1900
26	Szemző Gyula nagybirtokos 100 "	Zombor	1899
27	Szemző László nagybirtokos 200 "	Budapest	1899
28	Gróf Teleky József nagybirtokos 100 "	Tetétlen	1899
29	Ujvidék sz. kir. város közönsége 100 "	Ujvidék	1899
30	Vojuits Simon nagybirtokos 100 "	Zobnaticza puszta	1899
31	Zenta város közönsége 100 "	Zenta	1899
32	Gr Zichy Nep. János nagybirtokos 100 "	B.-Topolya	1885
33	Zombori Takarékpénztár 200 "	Zombor	1898
34	Zombor sz. kir. város közönsége 100 "	Zombor	1899
35	Zsablya község közönsége 100 "	Zsablya	1899
MŰKÖDŐ TAGOK :			
1	Bieber Gyula min. segédtitkár	Budapest	1884
2	Buday Gerő áll. főgymn. r. k. hittanár	Zombor	1898
3	Bibó Bige György közs. főgymn. tanár	Szabadka	1900
4	Costa János áll. főgymn. h. tanár	Zombor	1899

Folyó szám	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
5	Czirák Gyula segédlelkész	Gombos	1898
6	Csetri Károly m. k. állami főgymn. tanár	Zombor	1900
7	Dömötör Pál kir. ítélő-táblai bíró	Zombor	1898
8	Dr. Dudás Gyula segédtanfelügyelő	Zombor	1887
9	Erdélyi Gyula főjegyző	Baja	1887
10	Érdújhelyi Menyhért plébános	Zenta	1890
11	Evetovits István segédlelkész	Baja	1898
12	Id. Frankl István ny. kir. főgymn. igazgató	Szabadka	1884
13	Fridrik Tamás tanító	Ada	1884
14	Gergurov Milán városi főmérnök	Zombor	1895
15	Gohl Ödön nemzeti múzeumi tisztviselő	Budapest	1895
16	Gräff Nikáz kir. tanfelügyelő	Zombor	1884
17	Gubitz Kálmán igazgató-tanító	B.-Monostorszegh	1899
18	Holezmann Ignác nyug. tanító	Torzsa	1887
19	Juhász Árpád rajztanár, társ. illusztrátor	Zombor	1899
20	Jung Ferencz igazgató-tanító	Battina	1888
21	Koch József ág ev. lelkész	Kis Kér	1884
22	Kurucz Gyula segédtanfelügyelő	Szabadka	1898
23	Kuzmiák Sándor tanító	B.-Keresztur	1899
24	Kálits Döme g. k. szerb tanítónőképz. tanár	Zombor	1900
25	Dr. Margalits Ede ny. rend. egyet. tanár	Budapest	1884
26	Roediger Lajos áll. főgymn. tanár	Zombor	1898
27	Szárics Bertalan főügyész	Zenta	1898
28	Schmollinger Antal közs. főgymn. tanár	Zenta	1900
29	Szalay Frigyes vármegyei alszámvevő	Zombor	1900
30	Dr. Thim József járásorvos	Apatin	1890
31	Trischler Károly vármegyei árv. ülnök	Zombor	1900
32	Trencsény Károly felső keresk. isk. tanár	Zombor	1900
PÁRTOLÓ TAGOK :			
1	Ada község közönsége	Ada	1899
2	Dr. Alföldy Gedeon ügyvéd	Zombor	1884
3	Alföldy Géza jegyző	B.-Monostorszegh	1899
4	Állami tanítóképezde	Baja	1887
5	Bács-Almás község közönsége	Bács Almás	1899
6	Bács-Keresztur község közönsége	Bács-Keresztur	1899
7	Bács-Martonos község közönsége	Bács-Martonos	1899
8	Bács-Topolya község közönsége	Bács-Topolya	1899
9	Dr. Baloghy Ernő ügyvéd	Zombor	1899
10	Barakovits Lajos gyógyszerész	B.-Szent-Tamás	1899
11	Bedő Albert országgyűlési képviselő	Budapest	1899
12	Bezdán község közönsége	Bezdán	1894

Folyó szám	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
13	Bezerédy István országgyűlési képviselő	Szabadka	1899
14	Dr. Bikár Nenád ügyvéd	Zombor	1898
15	Bikiczky Tamás segédjegyző	B.-Monostorszegh	1894
16	Birkáss Gyula ügyvéd	Szabadka	1899
17	Bittermann Nándor nyomdatulajdonos	Zombor	1897
18	Blum Salamon tanító	Uj-Verbász	1899
19	Boromisza János ügyvéd	Zenta	1884
20	Borovánszky Gyula jegyző	Kernyaja	1899
21	Borsód község közönsége	Borsód	1899
22	Bosnyák János jegyző	Bezdán	1899
23	Gróf Chottek uradalmának igazgatósága	Futtak	1898
24	Csantavér község közönsége	Csantavér	1900
25	Csávoly község közönsége	Csávoly	1899
26	Cservenka község közönsége	Cservenka	1899
27	Csilits Bálint r. k. plébános	Felső-Szt-Iván	1899
28	Csonoplya község közönsége	Csonoplya	1899
29	Czirfusz Ferencz kir. tan., ny. tanfelügyelő	Zombor	1884
30	Dr. Czirfusz Dezső orvos	San-Remo	1900
31	Dr. Czvetkovits Péter ügyvéd	Zombor	1899
32	Dalmay József nyug. pénzügyi tanácsos	Zombor	1884
33	Deák Zsigmond főszolgabíró	Apatin	1885
34	Drégeli Kálmán tanító	Mélykut	1899
35	Dudás Andor városi tanácsnok	Zenta	1899
36	Dudás István takarékpénztári igazgató	Zenta	1894
37	Dudás Lajos főjegyző	Zenta	1884
38	Egger János jegyző	Kunbaja	1899
39	Eigl József apát, esperes-plébános	Uj-Futtak	1884
40	Engisch Frigyes ev. ref. lelkész	Szeghegy	1900
41	Ertl János nagybirtokos	Szóna	1899
42	Falcione Guszláv nagybirtokos	Zombor	1899
43	Falcione Lajos nagybirtokos	Zombor	1899
44	Dr. Falcione Nándor ügyvéd	Zombor	1899
45	Faller Alajos jegyző	Veprovác	1899
46	Felső kereskedelmi iskola	Zombor	1898
47	Felső-Szent-Iván község közönsége	Felső-Szt-Iván	1899
48	Fernbach Antal nagybirtokos	Zombor	1899
49	Fernbach Bálint nagybirtokos	Zombor	1899
50	Fernbach József nagybirtokos	Budapest	1899
51	Filipova község közönsége	Filipova	1899
52	Flatt Viktor nyug. főispán	Szabadka	1899
53	Fischer Nándor jegyző	Gajdobra	1884
54	Dr. Fodor Lajos orvos	Mélykut	1899

Folyó szám	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
55	Főgymnasiumi könyvtár	Szabadka	1887
56	Főgymnasiumi ifjúsági könyvtár	Szabadka	1887
57	Főgymnasiumi könyvtár	Zenta	1897
58	Főgymnasiumi könyvtár	Zombor	1898
59	Dr. Földes Simon orvos	Zsablya	1884
60	Dr. Fratricsevits Aszt Vincze ügyvéd	Zombor	1898
61	Frey Imre ékszerész	Zombor	1899
62	Gákova község közönsége	Gákova	1899
63	Garay Károly r. k. plébános	Bács	1899
64	Gärtner Sándor r. k. plébános	Borsód	1899
65	Georgievics Avram földbirtokos	B.-Szent-Tamás	1899
66	Georgievics Tivadar földbirtokos	B.-Szent-Tamás	1899
67	Dr. Gertinger Pál földbirtokos	Zombor	1899
68	Gospodince község közönsége	Gospodince	1899
69	Gör. kel. szerb főgymnasiumi könyvtár	Ujvidék	1898
70	Dr. Grünbaum Pál ügyvéd	O-Beese	1899
71	Dr. Grüner Samu ügyvéd	Zombor	1884
72	Haladókör	Torzsa	1900
73	Hallósy Kornél jegyző	Csávoly	1899
74	Hauke Imre polgármester	Zombor	1899
75	Haverda Mátyás ny. főgymn. igazgató	Szabadka	1884
76	Dr. Hegedűs Aladár polgármester	Baja	1899
77	Hinger Péter r. k. plébános	Kunbaja	1899
78	Hipp Dezső főszolgabíró	Palánka	1899
79	Dr. Hoffmann Károly r. k. esp.-plébános	Bács-Kula	1899
80	Dr. Holländer Adolf orvos	Jankovác	1884
81	Horthy István es. és kir. huszárszázados	Bécs	1899
82	Horthy Istvánné úrnő	Bécs	1899
83	Husvéth István műfestő	Zombor	1899
84	Husvéth Károly takarékpénztári tisztviselő	Zombor	1899
85	Ineze Gusztáv es. és kir. szolg. kiv. főhadn.	Zombor	1899
86	Ivanits Izidor jegyző	B.-Szent Tamás	1899
87	Jankováci olvasókör	Jankovác	1884
88	Justh Ferencz országgyűlési képviselő	Tót-Prona	1899
89	Karácson Gyula alispán	Zombor	1884
90	Kármán József ev. ref. lelkész	Uj-Verbász	1884
91	Káty község közönsége	Káty	1900
92	Kiss Gyula jegyző	O-Verbász	1898
93	Kleiner Adolf r. k. esperes-plébános	Hajós	1887
94	Kopping Péter r. k. plébános	Bács-Novoszelló	1899
95	Kossin Károly kereskedő	Uj-Verbász	1898
96	Kottler Ottó ág. ev. lelkész	Bulkesz	1898

Folyó szám	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
97	Kovács Ferencz r. k. plébános	O Beese	1898
98	Kovács Pál országgyűlési képviselő	Budapest	1899
99	Kovács Sándor segédjegyző	Mélykut	1899
100	Kovaesich Máté r. k. apát plébános	Bács-Almás	1898
101	Knézy Péter r. kath. segédlelkész	Ujvidék	1900
102	Kovalszky Lajos nyug. gymu. igazgató	Uj-Verbász	1884
103	Kozma László országgyűlési képviselő	Zombor	1884
104	Dr. Kőszeghy Ferencz orvos	Mélykut	1899
105	Községi tantestület	Bács-Keresztur	1899
106	Krump Vilmos felső keresk. iskolai tanár	Zombor	1899
107	Kuczura község közönsége	Kuczura	1899
108	Kunbaja község közönsége	Kunbaja	1899
109	Kurka Károly r. k. plébános	Mélykut	1899
110	Kirschbaum Lajos róm. kath. plébános	Titel	1900
111	Dr. Kurtz Fülöp orvos	O-Kér	1898
112	Lajthay Benjamin jegyző	Mélykut	1899
113	Lajthay János r. k. plébános	Kupuszina	1899
114	Lallosevits Jakab nagybirtokos	Zombor	1899
115	Latinovits Géza nagybirtokos	Borsód	1884
116	Latinovits Gyula főszolgabíró	Baja	1899
117	Latinovits János főrendiházi tag	Budapest	1899
118	Latinovits János ügyvéd	Baja	1899
119	Latinovits Frigyes nagybirtokos	Borsód	1899
120	Latinovits Pál országgyűlési képviselő	Szeged	1899
121	Lederer Gusztáv kir. ítélő-táblai bíró	Bács-Kula	1899
122	Léh Pál tanító	Uj-Verbász	1899
123	Leszkovácz Mileta gyógyszerész	O Verbász	1898
124	Lipovniczky Imre vall. alap. urad. tisztt	Mélykut	1899
125	Dr. Lőrincz Mihály községi orvos	B.-Szent-Tamás	1899
126	Lukácsevits István városi tanácsnok	Zenta	1884
127	Magyar Ernő földbirtokos	Szabadka	1899
128	Magyar István r. k. plébános	Uj Verbász	1899
129	Magyar olvasókör	Zombor	1897
130	Maison Mihály r. k. esperes-plébános	Rigyeicza	1899
131	Mallin Károly jegyző	Obrovác	1884
132	Manojlovits L. Szteván földbirtokos	B.-Szent Tamás	1899
133	Marodity Axent festőművész	Alsó-Kovil	1900
134	Máthé László tanító	O Morovicza	1899
135	Matheovics (Tatabáza) község közönsége	Matheovics	1899
136	Mayer István kereskedő	Zombor	1899
137	Mélykut község közönsége	Mélykut	1899
138	Id. Mihályi János nyug. m. árv. elnök	Zombor	1884

Folyó szám	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
139	Mladoniczky Vincze r. k. esp.-plébános	Bács Újtalú	1899
140	Dr. Molnár Károly országgyűlési képviselő	Zombor	1899
141	Mosorin község közönsége	Mosorin	1900
142	Nemes-Militics község közönsége	Nemes Militics	1899
143	Nemzeti Kaszinó	Szabadka	1884
144	Német-Palánka község közönsége	Német-Palánka	1899
145	Neszmirák Mátyás jegyző	Sztanisics	1899
146	Nikolics Izidor főszolgabíró	Zsabya	1899
147	Növendékpapság Szent Ágoston Egylete	Kalocsa	1897
148	Dr. Ognyanovits Illés orvos	Ujvidék	1892
149	Olechváry Ödön m. kir. honvéd-őrnagy	Szabadka	1899
150	O-Morovicza község közönsége	O-Morovicza	1888
151	O Palánka község közönsége	O-Palánka	1899
152	O Szivacz község közönsége	O Szivacz	1899
153	O-Verbász község közönsége	O-Verbász	1899
154	Pánesz Péter földbirtokos	Csávoly	1899
155	Pártos Gyula műépítész	Budapest	1884
156	Dr. Pavlovits Momir orvos	B.-Szent-Tamás	1899
157	Dr. Pavlovits Simon megyei főorvos	Zombor	1884
158	Payerle János jegyző	Bács-Bukin	1888
159	Dr. Pertschy Ferenc nyug. főtörzsorvos	Filipova	1899
160	Pillich József gyógyszerész	Mélykut	1899
161	Piukovich József országgyűlési képviselő	Szabadka	1899
162	Polgári olvasókör	Gombos	1898
163	Polgári olvasókör	Torzsa	1900
164	Popovits Emil jegyző	Lality	1899
165	Posch Lajos r. k. segédlelkész	Fajszt	1898
166	Raisz Lajos takarékpénztári tisztviselő	Zombor	1898
167	Roediger Rezső ny. m. kir. honvédalezredes	Zombor	1900
168	Rauschenberger Adolf jegyző	Prigl.-Szt-Iván	1894
169	Dr. Récesey Ede ügyvéd	Bács-Kula	1899
170	Dr. Rényi József orvos	Kunbaja	1899
171	Rigyicza község közönsége	Rigyicza	1899
172	Roediger Lajosné úrnő	Zombor	1900
173	Roheim Károly nagybirtokos	Zombor	1899
174	Rohonyi Gyula országgyűlési képviselő	Ujvidék	1884
175	Rómits Gerő r. k. segédlelkész	B-Monostorszegh	1899
176	Rónay László nagybirtokos	Kis-Zombor	1899
177	Sándor Béla ny. főispán	Zombor	1884
178	Dr. Scheerer János orvos	O-Verbász	1898
179	Dr. Scultéty Jenő ügyvéd	Hódságh	1900
180	Sigmond Göntér jegyző	O Soóvé	1884

Folyó szám	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
181	Széchényi József országgyűlési képviselő	Zombor	1884
182	Dr. Széchényi Tamás főszolgabíró	Bács-Kula	1899
183	Szedresy Károly jegyző	Felső-Szt-Iván	1899
184	Dr. Szemző Mátvás nagybirtokos	Kernyaja	1884
185	Szendy Lajos ev. ref. lelkész	Paesér	1899
186	Szent István ifjúsági olvasó-egylet	Bács-Keresztur	1899
187	Szilbás község közönsége	Szilbás	1899
188	Szilágyi Mór ügyvéd	Zombor	1884
189	Szommer József jegyző	Bács-Almás	1899
190	Szondy Mátvás törvényszéki bíró	Zombor	1900
191	Dr. Szuetics Sándor r. k. plébános	Csávoly	1899
192	Szutrély Lipót takarékpénztári igazgató	Baja	1899
193	Ifj. Szutrély Lipót szolgabíró	Baja	1899
194	Tárczay Dezső főszolgabíró	Zombor	1900
195	Tárczay Dezsőné úrnő	Zombor	1900
196	Temunovits József igazgató-tanító	Zombor	1899
197	Tipka Antal főgymnasiaumi tanár	Szabadka	1884
198	Tiszakálmánfalva közönsége	Tiszakálmánfalva	1900
199	Torzsa község közönsége	Torzsa	1900
200	Treer János igazgató-tanító	Prigl.-Szt-Iván	1894
201	Tripolszky Béla jegyző	Bács	1899
202	Tripolszky Gyula főispáni titkár	Zombor	1899
203	Tárczay Istvánné úrnő	Zombor	1900
204	Tumbász István r. k. plébános	Vajszka	1899
205	Turnovszky Rezső r. k. plébános	Karavukova	1899
206	Uj-Verbászi kaszinó-egylet	Uj-Verbász	1899
207	Vagner György jegyző	Uj-Verbász	1898
208	Válits János r. k. kanonok-plébános	Bács-Madaras	1884
209	Valihora Agoston r. k. plébános	Prigl.-Szt-Iván	1885
210	Dr. Várossy Gyula közp. papnevelő int. ig.	Budapest	1890
211	Városey László megyei főszámvevő	Zombor	1899
212	Városi könyvtár	Zombor	1894
213	Venetianer Sándor ev. ref. lelkész	Uj-Soóvé	1899
214	Vermes Béla országgyűlési képviselő	Szabadka	1899
215	Vértesi Károly ügyvéd	Zombor	1899
216	Vojnits Béla nagybirtokos	Zobnaticza puszta	1899
217	Vojnits Dániel r. k. apát-plébános	Baja	1899
218	Báró dr. Vojnits István főispán	Zombor	1898
219	Ifj. Vojnits István megyei főjegyző	Zombor	1899
220	Ifj. Vojnits István nagybirtokos	Szabadka	1899
221	Dr. Vojnits Lajos kir. közjegyző	Zenta	1899
222	Vojnits József nagybirtokos	Szabadka	1898

Folyó szám	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
223	Vuits György nagybirtokos	Zenta	1894
224	Vuits Vazul nagybirtokos	Zenta	1894
225	Vujevich Alajos takpéztári alkalmazott	Zombor	1894
226	Wámoscher Nándor nagybirtokos	B - Monostorszegh	1898
227	Weidinger Lajos kereskedő	Zombor	1899
228	Würth Zsigmond földbirtokos	Mélykut	1899
229	Zákó Milán országgyűlési képviselő	Zombor	1899
230	Dr. Zákó István ügyvéd	Zombor	1899
231	Dr. Zalár István orvos	Borsód, u. p. Bikity	1889
232	Zsarkó Ferencz gőzmalomtulajdonos	Mélykut	1899
233	Zsigmond Gyula jegyző	Piros	1889
234	Zsupánszky Lyubó jegyző	O-Szivacz	1899

Zombor, 1900. évi december hó 29-én.

Tiszteletbeli tag	10.
Alapító tag	35.
Működő tag	32.
Pártoló tag	234.
Összesen .	311.

Costa János,
titkár.

Társulati ügyek.

December 12-én tartott **választmányi ülésnek** első tárgya volt a bizottság által kidolgozott alapszabályok megvitatása.

A választmány hosszas, beható vita után csekély stiláris módosítással elfogadja a bizottság által átdolgozott alapszabályokat.

Elnök bejelenti ezután a következő (január 13.) rendes közgyűlés programját.

A választmány a programot elfogadja.

Titkár a következő munkákat ajánlja megvételre: Gróf Zichy Jenő: Keletázsiai utazása, A honfoglalás kútfői és Beöthy Ákos: A magyar államiság fejlődése.

A választmány a művek megvételét határozza el.

Ezzel az elnök a választmányi ülést bezárja.

Rendkívüli közgyűlést tartott a társulat december 12. d. u. 4 órakor. Egyetlen tárgya a választmány által elfogadott módosított alapszabályok megvitatása volt.

A közgyűlés változatlanul fogadta el a módosított alapszabályokat.

TARTALOM :

	Oldal.
1. Megnyitó beszéd	3.
2. Ferencz-rendűek Bácskában. Írta: Érdujhelyi Menyhért	8.
3. A pacséri kún-telep. Írta: Szendy Lajos	15.
4. A biharmegyei és nagyváradi tört. és rég. múzeum oklevelei. Közli: Zsák I. Adolf	23., 66.
5. Kozma László orsz. képv. úr jelentése a „Hunyad vármegyei tört. és rég. társ.”-hoz történt kiküldetéséről	29.
6. Titkári jelentés 1899. évről	30.
7. Jegyzőkönyv	38., 134., 136.
8. Társulati ügyek	41., 85.
9. Az 1899. évi pénztári eredmény	40.
10. Egyleti mozgalmak. Lapszemle	45.
11. Bács. Írta: Iványi István	51.
12. Dömötör választott kalocsai érsek. Írta: Érdujhelyi Menyhért	62.
13. A kaponyai útközet. Írta: id. Frankl István	70.
14. A bácskai Tisza-vidék a török háborúk után. Írta: Érdujhelyi Menyhért	95.
15. Czéhek és ipartestületek a középkorban. Közli: Holczmann Ignác	101.
16. Római kori telep Szabadkán. Írta: Bibó-Bige György	105.
17. Bácskai babonák. Közli: C—a	112.
18. Vármegyénk állapota 1763 előtt. Írta: Iványi István	116.
19. Vegyes	137.
20. Vörösmarty Mihály bács-almási képviselősege. Írta: Trencsény Károly	143.
21. A garábi apátság székhelye. Írta: Érdujhelyi Menyhért	153.
22. Órégészeti leletek kezelése. Fordította: Roediger Lajos	156.
23. Ellenmondó levél. Közli: Czirfusz Ferencz	165.
24. A Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat tagjainak névsora	178.
25. Társulati ügyek	187.

Tagdíjat fizettek:

1899-re:

1. Borsód község. 2. Kaszinó Uj-Verbász. 3. Molnár Károly. 4. Bosnyák János Bezdán. 5. Lajthay János Kupuszina. 6. Vojnits Dániel Baja. 7. Ifj. Szutrély Lipót Baja. 8. Martonos község. 9. O-Verbász község. 10. Léh Pál O-Verbász. 11. Pösch Lajos Ada. 12. Cservenka község. 13. Nemes-Militics község. 14. Nemzeti Kaszinó Szabadka. 15. Hallósy Kornél Csávoly. 16. Kuczura község. 17. Máthé László O-Morovieza. 18. Szilbás község. 19. Zsarkó Ferencz Mélykut. 20. Borovánszky Gyula Kernyaja. 21. Bács-Keresztur község. 22. Tantestület Bács-Keresztur. 23. Hoffmann Károly B.-Kula. 24. Tripolszky Béla Bács.

1900-ra:

1. Knézy Péter Ujvidék. 2. Kirschbaum Lajos Titel. 3. Bácsi ágost. hitvallású ev. egyházmegye. 4. Rohonyi Gyula Ujvidék. 5. Ognjánovics Illés Ujvidék. 6. Valihora Agoston Prigl.-Szt-Iván. 7. Hinger Péter Kunbaja. 8. Kármán József Uj Verbász. 9. Kopping Péter B.-Novoszelló. 10. Rigyicza község. 11. Fischer Nándor Gajdobra. 12. Csantavér község. 13. Engisch Frigyes Szeghegy. 14. Bosnyák János Bezdán. 15. Latinovits Frigyes Borsód. 16. Latinovits Pál Borsód. 17. Lajthay János Kupuszina. 18. Szendy Lajos Paesér. 19. Panesz Péter Csávoly. 20. Pösch Lajos Ada. 21. Fodor Lajos Mélykut. 22. Kovács Ferencz O-Beese. 23. Turnovszky Rudolf Karavukova. 24. Eigl József Futtak. 25. Csilits Bálint Felső-Szt-Iván. 26. Kurka Károly Mélykut. 27. Szucsics Sándor Csávoly. 28. Mladoniczky Vinceze Bács-Ujfalu. 29. Tumbász István Vajszka. 30. Goszpodinceze község. 31. Borsód község. 32. Maison Mihály Rigyicza. 33. Birkás Gyula Szabadka. 34. Haverda Mátyás Szabadka. 35. Magyar Jenő Szabadka. 36. Piukovits József Szabadka. 37. Kovács Sándor Mélykut. 38. Állami tanítóképző Baja. 39. Főgymnasiumi könyvtár Zenta. 40. Csávoly község.

Zombor, 1900. évi december hó 14-én.

BUDAY GERŐ,
pénztáros.

KÉRELEM!

A tagdíjjal hátralékos t. tagtárs urakat kérjük, hogy tagdíjukat minél hamarabb beküldeni szíveskedjenek.

BUDAY GERŐ,
pénztáros.

A BAC3-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TARSULAT TULAJDONA.
